

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

PRAG DE LUME NOUĂ

Grele ca de plumb, zilele ne strivesc sub povara lor întunecată. Avem senzația halucinantă a prăbușirii în vid. — Pământ al blestemelor, Europa se înecă în sânge și în fum. Intr'o fantastică prăvălire fără sens, totul se rostogolește în nopți și chaos.

O singură certitudine în acest pustiu al nesiguranțelor: certitudinea agoniei. Am ajuns la sfârșit de vremuri. În fața noastră, în noi, prin noi: moare o lume. A noastră. Acea, în care am crescut și ne-am format, în care a fost împletită gândirea și simțirea noastră, rosturile și așezările noastre, căminurile de azi și planurile de viitor. — Se prăbușesc toate. Nu printr'o catastrofă neprevăzută. Nu se împlinește în noi un destin tragic de nelămurat. Nu. Ci, firesc și trist: se năruie o clădire rău zidită. Se dărâmă un palat fiindcă i s'au mișcat pilonii centrali și pereții nu aveau armatura de fier care să-i țină în unitate. Prin firea lor, ideile-forțe ale umanitarismului și liberalismului individualist pe care s'a ridicat, prin Renaștere, Reformă și Revoluție, urlașa uzină a „civilizației moderne” — smulse din sistemul echilibrator al concepției de viață creștină, din care s'au născut spre a se ridica apoi împotriva ca dușmani, — nu puteau avea alt sfârșit decât distrămarea. Omul s'a rupt de Dumnezeu; știința s'a despărțit de credință; arta s'a făcut independentă a-decă fără lege; morala autonomă adeca imorală. Dacă s'au stins luminile din cer, plăcerea a rămas singurul fel, banul singurul mijloc, forța singura lege, ura și lupta de clasă și de națiuni singura metodă — pândăce anarhia s'a consumat și clădirea în care toate elementele o luaseră razna, fără legătură cu întregul, s'a prăbușit.

N'avem motive să plângem. Secerăm ceea ce am semănat. — De trei veacuri Biserica, isgonită din viața publică, n'a încetat a denunța rădăcirile, și a arătat urmările lor fatale. Glasul ei a răsunat în pustie. Uzina materiei pusă în mișcare s'a precipitat pe povârniș, degradând pe om, strivind sufletul și feticirea, alungând de pe pământ pacea care nu este promisă decât celor ce caută împărăția lui Dumnezeu.

Și totuși ne cutremurăm în fața catastrofei. Conștiința de vinovăția orbii din trecut, simțim totuși imensitatea durerii ce ne învăluie. Căderea lumii noastre cuprinde în vâltorile ei tragedii fără număr, colective și individuale. Lasă în urmă scrum și ruine. Pustiește, deodată cu putregalul dela suprafață, și valori autentice creștine, cari rămăseseră încă puternice sub firmele păgâne ale lăcismului și liberalismului anarhic.

Și peste toate acestea, mai tulburătoare și chinătoare decât toate, se ridică din beznă fantoma necunoscutului spre care mergem. Ce va fi mâine? Care-i adevăratul cuprins al amurgului de lume ce ne cutropește? Moare „o civilizație”, unul din stilurile vartii pe care le îmbracă viața pe pământ spre a deveni tot mai umană, ori doară se stinge „civilizația” pur și simplu, spre a deschide porțile barbariei, a întoarcerii definitive spre junglă și noroi?

Dilemă tragică, dar cât se poate de reală: suntem în prag de lume nouă ce urea să se nască dintr-o înolre a spiritului, ori doară am ajuns la capătul drumului și ne coborâm în mormântul sălbătăciei și al materiei? — Amândouă perspectivele sunt în ordinea posibilităților. Au șanse amândouă. Istoria servește exemple și de renașteri luminoase, dar și altele de dispariții fără revenire și fără urme. Câte civilizații nu dorm pe veci, în imensul cimitir al trecutului, fără să aibă la cap nici măcar o piatră de amintire!

La prima privire, teza pesimistă razimă pe considerente serioase și grave. Sunt multe semne care arată că mașina „civilizației albe” a ajuns la o stație terminus, nu la una de plecare. Sbuiciumul evenimentelor seamănă mai mult cu gemetele agoniei decât cu durerile nașterii.

E vorba de cultură, de civilizație. De moartea ori renașterea ei. — Dar, oricum s'ar defini cultura, ea însemnează fără îndoială un echilibru al valorilor spirituale și materiale, o tendință de a depăși natura, de a ne ridica dincolo de zările lutului. „O cultură trebuie să aibă neapărat orientare metalizică; altfel ea nu există (Huizinga: Incertitudes Pg. 49).

„Orientare metafizică”? Renaștere spirituală? — Dar chiotele biruințelor de pe câmpurile de luptă anunță înfrângerea spiritului. Stindardele armatelor învingătoare nu poartă semnul crucii lui Hristos, nici pecetea vreunui ideal metafizic, supramundan. Ci au semnul pământului. Asistăm la un triumf fără seamăn al forței idealizate, ridicată la rangul de suprema valoare a existenței. O totală și fundamentală răsturnare de concepții. Tot ceea ce am crezut mai până ieri sfânt și statornic se clatină și capătă înțelesuri stranii: adevăr, umanitate, justiție, rațiune. Principiile eterne s'au relativizat, făcându-se pendente de valul în continuă mișcare al realităților și intereselor vremelnice, ridicate la rang de absolut. Sângele purtător de mistice puteri; „muncitorimea”, cu setea ei de răzbunare și cu foamea de plăceri, transformată în noțiune abstractă; statul decretat divinitate atotcuprinzătoare: iată noile idealuri pentru care merg la moarte voloasă, împotriva ultimelor redate ale lumii vechi, reglementele cele mai formidabile pe care le-a purtat vreodată pământul. De dragul lor omul, cu drepturile și aspirațiile lui, cu dorul de libertate care-i constituie demnitatea, a fost desființat, contopindu-se în massa totalității. Rațiunea, brufuluiță, a fost răsturnată de pe tronul ei de lumină locul ei l-a luat „viața”, călăuzită de tainica putere a instinctelor rasiate ce se propagă prin inexorabila lege a sângelui ereditar. — Răsturnarea lumii vechi, adică a civilizației în care am crescut, se face așadară în numele și sub semnul de vrajă al vremelnicului absolutizat.

Și nu ne putem legăna în iluzia că e vorba de o rătăcire tre-

cătoare, de o izbucnire neașteptată a animalității din noi. Nu. E concluzia firească a unui proces lung de decadență consecventă, sistematică, trezistibilă. De atunci, de când „civilizația modernă” a „stins luminile din cer”, coborâm mereu. De la Dumnezeu spre materie. Acesta-i drumul ultimelor trei veacuri de strălucire tehnică și de întunecare a spiritului, căruia i se dă acum lovitura de grație.

Logic și fatal. Aninat între cer și pământ, de îndată ce renunță a urca spre Dumnezeu, omul cade spre noroi. Fără să vrea și fără să-și dea seama. Legea gravitației. Dar apoi dacă își face program și ideal de viață din această întoarcere? Și acesta e cazul. — Unul din părinții ideologici ai lumii ce se dărmă este Rousseau. Care-i „evangelia” lui? „Întoarcerea la natură”, adică la primitivism; în ultima analiză la barbarie. — Instructivă, din acest punct de vedere, fascinația pe care a deprins-o, nu numai în științe ci în formarea întregii atmosfere spirituale a societății ce se duce, teoria „evoluziei”. După ce în Revoluție s'a decretat centru al universului, cu zadică furie omul a voit cu orice preț să se facă pul de gorilă. Până și credinciosul Darwin s'a clătina în credință prin marea-i descoperire. Avea și el un fel de regret, că omul civilizat, spre deosebire de cumplitenia sănătoasă a sălbaticilor, nu suprîmă pe cel slab și bolnav, ci îl lasă să se sporească spre stricarea speței. „Acela care observă cum se face selecționarea și reproducția animalelor — zice el — nu poate nega că această împrejurare este cât se poate de dăunătoare pentru neamul omenesc”. (Gillis-Zékány: Hamis proféták. Pg. 186). Dar inima lui creștină „protesta împotriva acestui postulat al rașunii”. — Nu a mai avut însă astfel de scrupule sîntistrul proroc și părintele sufletesc direct al „idealurilor” scrise pe steagurile biruințelor de azi. E vorba de Nietzsche. „Supra-omul” lui e pur și simplu „bestia blondă”, animal de pradă care-l „dîncolo de bine și rău”, neavînd altă lege decît forța necruțătoare și dominarea fără milă. Această fiară cumplită este rostul omenirii. Chiar de aceea s'a făcut o greșală fatală când s'a desființat sclăvia. „Au pierit prin aceasta cele mai frumoase roduri ale culturii, care nu vor mai înflori niciodată”. Firește, în aceasta s'a îngelat profetul. Căci doctrina lui se realizează astăzi cu strășnicie de necrezut. Ca și visul timid și reținut al lui Darwin. Elevajul oamenilor după metodele aplicate în stavele de cal și oprirea dela procreare a celor „slabi” se face științific, azi-mîne în toată Europa.

Concludentă, pentru a urmări linia de declin pe care a urmat-o civilizația noastră, este evoluția științelor dela sfârșitul evului mediu până astăzi. — Veacurile se caracterizează, adică, prin științele pe care le cultivă cu preferință. Și se știe, că arborele științelor a crescut prin detașarea câte unul ram din trunchiul științei vechi, creanga nouă făcîndu-și imediat ambiție capitală din îndălțurarea ori dîmnuarea aceleia din care s'a născut. — Evul mediu l-a dominat teologia. Din ea s'a rupt filosofia; din aceasta matematica, din care au crescut științele exacte; iar acestea, la rândul lor, au odrăslit tehnica. Jubilînd la fiecare treaptă nouă, pe care o socotea progres, spiritul omenesc, în realitate, cobora mereu dela Dumnezeu cerurilor spre lutul pămîntului. — În ultima

jază a dat preferință științelor mecanice (chemia, fizica, astronomia), lăsând pe al doilea plan pe cele vitale (biologia, fiziologia, psihologia), ori tratându-le și pe ele pur mecanic. Nu mai vorbim de științele absolutului (teologia și metafizica) care au fost încredințate de un dispreg suveran, dându-li-se ultimul loc la masa spiritului omenesc.

Nu ne poate surprinde, prin urmare, răsunetul mare pe care l-a avut și l-a păstrat sdrobotorul diagnostic pus civilizației noastre de Oswald Spengler, în falmoasa sa „Untergang des Abendlandes”. După savante și ingenioase analize, el ajunge la concluzia întunecată: „Studiul comparativ al culturilor ne arată că ne trăim bătrânețea. Ora destinului a sunat. Un destin de neînfrânt, contra cărula este pueril să te revolti”. Totuși, aiurea, se cam revoltă și el împotriva acestui tragism. „Omul este un animal de pradă... Numindu-l așa, pe om l-am ofensat oare ori fiara? Fiindcă fiarele mari sunt creaturi mândre, de cea mai nobilă speță; ele nu cunosc ipocrisia moralei omenesti, care nu este decât slăbiciune”. (Jahre der Entscheidung, pg. 14).

Nu-l mirare, deci, că și un închinător atât de fervent al idelilor și progresului „modern” ca H. G. Wells, în ciuda optimismului său temperamental, s'a văzut nevoit să procească „apropiata sfărțire a civilizației”. „Zăgăzurile s'au rupt — spunea el — și valurile întunecate ale întoarcerii la primitivism numai așa le mai putem opri, dacă vom pune cu toții mâna la construcția canalelor”. (Gillis-Zékány, o. c. pg. 180). Dar canalele nu s'au mai făcut la vreme, și puhoalele s'au revărsat...

Din nenorocire lucrurile au această înfățișare cernită nu numai în fantezia obosită a câtorva matadori necredincioși. Ci linia de evoluție a vieții europene se poate urmări, în fazele ei mari, de origine, ajungându-se la aceeași concluzie: suntem la punctul final al unui proces de scoborire. De altfel sentimentul decadenței este general. De atâta vreme trăim în nesiguranță și nestatornicie, în crize neîntrerupte și nevindecate decât de altele și mai mari, încât ne-am și împăcat cu ceea ce ni se pare inevitabil și ireparabil. Această atitudine de resemnare lasă a celor buni este și ea un semn prea puțin îmbucurător. — În plus, gânditorii sociali catolici văd lucrurile în lumină la fel de mohorâtă. Ajunge să pomenim din cei mai noi pe Gonzague de Reynold (L'Europe tragique) și I. Huizinga (Incertitudes) numele cărora s'au mai întâlnit în paginile revistei noastre. Citind paginile lor judicioase, analizele lor penetrante, concluzia se desprinde neliniștitoare: spiritul e isgonit din lume; viața se iraționalizează.

De altfel ce ne mai trebuiesc alte mărturii, când avem în față Biserica lui Hristos, cu înfinitele ei strădanii de a preveni și opri prăbușirea. De câteori n'a răsunit peste lume, și cu ce putere arzătoare de grișă și iubire, glasul Papilor dela Roma, demascând rătăcirile și denunșând sfârșitul fatal pe care-l vor aduce dacă oamenii nu se vor îndrepta. Intervențiile răsunătoare ale lui Leon XIII și Pius XI, ca să-l pomenim numai pe ei, sunt indeobște cunoscute. Iar actualul Vicar al lui Hristos, în magistratul rechil-

zitoriu cu care este nevoit să-și prefăceze pontificatul, enciclica „Summi Pontificatus“, n'a putut decât să constate cu tristeță înfi-
nită cât de tragic s'au precipitat spre împlinire prevederile și aver-
tismențele Bisericii.

*

Este totuși o deosebire esențială între examinatorii creștini ai
evenimentelor și între prorocii lui Baal. Aceștia sunt disperați ire-
medtabil de soarta unei lumi pe care ei înșiși au ajutat-o din răs-
puteri să se arunce în prăpastie; pe când acela cari cred în Regele
Hristos, cu Papii în frunte, după ce s'au săbătut veacuri de rând
să încunjure primejdia, nici acum, sub loviturile dezastrului provocat
de răutatea și neascultarea altora, nu pierd nădejdea, ci aprind în
inimile zdrobite licoana dătătoare de puteri a unei lumi noi, mai
drepte și mai bune, care se va ridica pe ruinele celei de astăzi.

Care sunt temelurile acestei atitudini și razimul acestor aștep-
tări? Nu cumva suntem victimele oarbe ale instinctului nostru de
conservare, care ne amăgește cu mirajuri înșelătoare pentru a pre-
lungi și îmblânzi agonia?

Nu. În cluda marei întunecări ce s'a lăsat peste lume, cu
toată beția sângelui și a forței triumfătoare — durerile sfâșietoare
ale ceasului de față nu sunt geamătul de moarte a „civilizației“
pur și simplu; nu vestesc întoarcerea definitivă la barbarie, ci na-
șterea unei lumi noi, a unei alte haine cu care spiritul omenească
se pregătește să îmbrace atât de greu încercatul pământ al bă-
trânei Europe.

Nu. În cluda zdrobitoarelor aparențe contrare, Spiritul nu moare.
Nici civilizația. De sigur „dacă nu i-s'ar da îndărăt omului Dum-
nezeu, — oamenii vor sfâșia lumea în bucăți“. Dar Dumnezeu tră-
iește. El nu poate fi scos din lume. Nici din inima omenească.

Mai ales de acum înainte nu. Fiindcă Fiul s'a făcut om în
Hristos, împletind supranatura în chip real și organic în curgerea is-
toriei omenești. Avem astfel certitudine absolută că, chiar dacă se vor
înregistra înfrângeri dureroase, chiar dacă vor veni zodiile de eclipsare,
chiar dacă întunecul și barbaria vor avea clipe de izbâzi deli-
rante, toate acestea sunt fum înăbușitor pentru lumea spiritului, dar
fum și ceață trecătoare. — Păstrătoare a Spiritului „dătător de viață“,
Biserica are promisiunea statorniciei neînfrânte până la capăt. Dar
câtă vreme există ea, prin suferință și jertfă uneori, prin sânge și
foc dacă trebuie, principiile eterne nu pot dispărea, ci cu puterea lor
irezistibilă vor încolți și înflori din nou pe mormintele și ruinele for-
melor de civilizație ce se vor fi surpat în urma propriilor lor greșeli.

Este tocmai ceea ce petrece, în adâncurile sociale, chiar în
aceste vremuri de bejenie care, cu sgomotul și spaimetele lor, nu ne

lasă liniștea necesară pentru a urmări tainicele porniri din profunzimile sufletului omenesc. Mai înainte de a fi trecut Ingheteul Iernei, Spiritul a și împărățit în lume florii nouei primăveri, pe care nimic nu o va mai putea oprî.

Ceeace se petrece acum, frenezia răului biruitor, nu e decât un coșmar hidos. În realitate, înfrîntă pe teren a rămas materia, nu spiritul. De fapt Nietzsche a murit, nu Hristos. Atîta numai că massa, vulgul nu știe și merge halucinată după lozinci în care nu mai este viață. Așa se întâmplă de obicei cu idelle: se prefac în bun comun și în forțe ce dinamizează mulțimile abia după ce în lumea lor proprie, în platurile gândirii, ale filosofiei, s'au ofilit și s'au uscat. „Bestia blondă” a murit; poate tocmai fiindcă, din rar exemplar de elită cum a visat-o prorocul ei nebun, a ajuns să se producă în serle, în imensa uzină totalitaristă.

Intr'adevăr, pentru cel ce urmărește evoluția ideilor și științelor — din care se nasc mai târziu toate prefacerile sociale — nu este taină marea întorsătură care s'a produs și se întărește în decenile din urmă. Pe toată linia: în filozofie și știință, templele materialismului s'au dărîmat ori au rămas fără închinători de seamă. Este adevărată recreție să răsfoești, de ex. „Die Geistesströmungen der Gegenwart” a lui I. Hessen (Freiburg 1937), care aruncă o privire de ansamblu asupra acestei mari schimbări de spirit și direcție. Științele naturii au abandonat concepția mecanică despre lume. Psihologia și istoriografia se lapadă de metodele pur materialiste. În artă, naturalismul e depășit; în poezie se simte tot mai viu suflul mistic și religios. Și mai vădit în filosofie. Nu există, firește, unitate de vedere; nici nu se poate vorbi de o dominație necontestată a spiritualismului genuin. Neîndoielnic însă, materialismul a fost pur și simplu isgonit, și se poate spune că, pe cărări deosebite și adese contradictorii, filosofia caută drumurile religiei.

Departă de a se mai putea vorbi de o criză a credinții în urma conflictului de neîmpăcat în care ea ar fi ajuns cu științele, azi se petrece fenomenul exact opus: a ajuns știința în criză foarte serioasă. Iată câteva observațiuni judicioase, în această chestiune, pe care le face, în „Osservatore Romano”, Eug. Frado, vorbind despre cartea recentă a prof. Leon G. B. Nigris: „Criza Științei”.

„Opinia că știința și credința nu se pot împăca — scrie Frado — a fost una din rătăcirile fundamentale ale veacului 19, prelugindu-și urmările și în cel de al 20-lea. Răsfoind astăzi unele scrieri ale acelei vremi, socotite pe atunci știință, n'avem decât un surâs plin de umor pentru înfinita pretențiozitate a pretenșilor savanți. Discuțiile purtate cu atîta lux de spirit despre credință și știință au avut, în fond, un sfârșit lamentabil. Neîndu plecații dușmani ai religiei au sfârșit-o în ogășile materialismului și pozi-

tivismului din care nu mai există drum de ieșire: cellalți însă au găsit iarăși calea credinții în supranatură, care acum începe a străluci în fața cercetătorilor în frumseța sa originală. Această rezistență biruitoare a credinții a provocat o adevărată confuzie în ceata nesăbuiților aderenți ai materialismului: căci mai curând se poate vorbi astăzi de o criză a științei decât a credinții. Existența acestei crize o arată cartea lui Nigris în exemple concrete. Teoria relativității, de pildă, care sguduise principiile indiscutabile de 300 ani ale fizicii clasice, după abia 30 ani a ajuns să nu mai însemneze decât „un episod trecător în istoria fizicii”. La fel diferitele ipoteze despre esența materiei și a forței. Nu de mult molecula fusese ultima înțelepciune a învățaților — astăzi? Ce a mai rămas după stărmarea atomului în care s'a găsit o nouă lume de energii și mișcări, aruncând un nou val de tăină asupra ființei universului. Se clatină și legea conservării puterii; contradicții noi și grele se ivesc la tot pasul. Când își vor găsi oare deslegarea? „Adevăratul cercetător — constată prof. Nigris — se simte astăzi în fața revelațiilor naturii cu atât mai mic, cu cât răsbate mai edinc în nepătrunsele tăine cu lumina rațiunii sale. Numai printr'o smerită renunțare la sine poate spera omul deslegarea enigmatelor lumii. Firește, ne trebuie în acest scop un spirit univarsal, care să știe deosebi adevărul de falș și esențialul de secundar. Numai un astfel de intelect, ca Toma de Aquino la vremea sa, ar putea clădi o sinteză, care să adune în unitate „bogăția materiei, a forțelor și a vieții”.

Paralel cu această schimbare de atmosferă din sfera intelectului, trece peste lume un suflu de înolre religioasă. Prigoanele crunte ce trebuie să înfrunte în atâtea părți ale pământului n'au făcut decât să lămurească aurul credinții și să trezească flacăra apostolatului dus până la martiriu. Insași debandada și dezastrul la care ne-a dus cultul materiei a deșteptat de cap pe mulți. „Acțiunea Catolică” înflorește. Statele înseși încep a da religiei atenție tot mai mare. Prestigiul Bisericii e în creștere.

Această deșteptare e mai generală decât pare. Chiar fără să-și dea seama, mulțimile încep a crede. „In sufletul lor — scria Președ. Roosevelt Sfântului Părinte — oamenii refuză să accepte timp îndelungct legea distrugerii care le-a fost impusă prin celce întrebuintează forța brutală... Sunt convins că tocmal în ceasurile actuale noua ordine a lucrurilor (pe care o căutăm) se înfripă, încet dar sigur, în inimile mulțimilor al căror glas nu este ascultat, dar a căror credință comună va scrie totuși istoria finală a vremii noastre”. Fiindcă oamenii știu instinctiv, că fără o credință în principii directive eterne, și fără încrederea în Provedință, „națiunile sunt fără lumină”, și că civilizația noastră s'a născut și va trăi prin iubirea și frățietatea evanghelică. — Apoi, niciodată omul — observă Huizinga (p. 14) — n'a avut atât de limpede conștiința imperioasei necesități de a colabora la conservarea și perfecționarea civilizației pământestii. Niciodată omul nu a fost atât de gata să trudească, să se expună la riscuri, să-și consacre în fiecare clipă curajul și persoana binelui general”. Chiar de aceea „nu e pierdută orice speranță.” Această voință dărză de a avea civilizație, va salva spiritul amenințat. Fiindcă fără el nu există civilizație și cultură.

Mai mult: înseși Ideologiile totalitare, care sfărâmand lumea veche par a înăbuși definitiv orientarea metafizică, cuprind în realitate elemente de mare importanță pentru renovarea culturii într-o nouă spiritualitate. Să pomenim numai câteva din aceste elemente. În locul anarhiei distrămatoare, totalitarismele afirmă necesitatea unității. Individualismul rece fiind să-l înlocuiască printr'un nou sens al comunității. În locul exploatării inumane a celor miseri și muncitori, afirmă dreptatea socială dusă la ultimele ei consecințe. În urmă, vreau detronarea vișelului de aur, instituirea pe toată linia primatul muncii. — Chiar concepția vitalistă care domină noul ideolog și care înseamnă, cum am văzut, o decădere dela spiritualitate, este totuși un început de urcare dela materialismul cras în care se înfundase ultima fază de coborâre a lumii care moare. E un început de ascensiune și acesta. — Găsim astfel de porniri încurajatoare până și în cea mai detestată formă a totalitarismului: în bolșevism. „Pentru a învinge minciuna socialistă — scria Solovteff — trebuie înțeles mai întâi cece este adevărat în socialism“. Și iată cum rezumă acest adevăr al comunismului catolicul Daniel Rops (în Elements de notre Destin p. 64):

„Adevărul comunismului este, mai întâi, în denunțarea lumii burgheze, descrescinate sub mască creștină, și a aspectelor ei monstruoase. Dar pe lângă acest adevăr critic, mai are și altul pozitiv, poate mai greu de cuprins. El se vedește în organizarea economiei, pe care vrea s'o elibereze de jocul intereselor și a arbitrarului; în recunoașterea muncii ca sursă de valoare; în condamnarea absolută a exploatării omului de către om, a unei clase prin alta; în subordonarea economicului nevoilor; în denunțarea egoismelor naționale“.

De sigur, născute ca reacțiune la excesele liberalismului, în elanul lor nestăpânit, ele cad în răstăcirile extremelor opuse. În fond însă, dinamismul lor are orientare justă și depinde de noi să eliminăm exagerările și să le menținem în echilibrul rodnic și binefăcător.

Misiunea aceasta, grea dar nobilă, ne revine nouă, credincioșilor, cari trebuie să fim apostolii Spiritului dădător de viață. Noi deținem secretul totalitarismului adevărat, care restabilește armonia universului întronând în lume domnia lui Hristos, prin care toate se întorc, se împacă, se luminează și se sfințesc în Ziditorul a toate. Astfel de zelul nostru, de puritatea și adâncimea credinței noastre depinde înfățișarea lumii noi, pe care noi trebuie s'o ferim și s'o purificăm de elementele demonice care o deformează acum, la începuturi. Zelul nostru va trebui să grăbească, în mijlocul prăpădului ce ne înconjoară, adevăratul acelui cuvânt înțelept spus de I. de Maistre, care rezumă și esența acestor rânduri ale noastre:

„Dacă Dumnezeu șterge, o face de bună seamă pentru a scrie“.

LEAC NEPOTRIVIT: ELIMINAREA DIN ȘCOALA

COPILUL HOȚ, MINCINOS, NEASCULTĂTOR, DESFRĂNAT, LACOM

D) COPILUL DESFRĂNAT

Aici numai despre acesta vreau să vorbesc. Nu voi ataca deci luxuria adultului, căci nu mi-am pus această temă. Of! Par'că mi-e frică să mă lupt cu ea; cât de teribilă și de monstruoasă este! Copilul, adolescentul și cultul castității morale și sănătoase, îmi par că și-au găsit locul aici.

Astăzi este dovedit că instinctul sexual începe să miște pe om, din cea mai fragedă copilărie. Fără a ținea cont, de exemplu, de toate teoriile lui Freud etc., cari multe așteaptă încă revizuri complete, pare însă foarte clar că acest instinct determină manifestări curioase din prima jumătate de decadă a vieții. Eu personal, am putut să constat manifestații sexuale curioase chiar la copii de 4—5 ani.

Acest instinct, ca oricare altul, este dispus, se pretează la toate șlefurile și aberațiile imaginabile. Și să nu creadă cineva că aceasta e la o dată târzie! Nu! Chiar acuma la scurt timp după apariția lui! La 4—5 anișori, copilul băețuș, va „alăpta” să zic așa, un cățeluș — de obicei. Cred, stimate cititor, — că înțelegi la ce fac aluzie! Nu știu dacă dta ai văzut sau auzit acest fapt până azi! Ți-se pare desigur monstruos! Eu te asigur că există! Și încă mult mai frecvent decât ai crede! — Fetița, încearcă și ea anume oarecari alte năzbătii. Iar la 6—7 anișori, acest ticălos instinct, îi învață — această învățătură dobitocească ce se întinde invizibil, nu aveți idee cât de mizerabil, ca o contagiune mai rea decât scarlatina sau difteria — să înțeleagă ei amândoi — sexe opuse — că au ceva care îi atrage. Și un educator sau supraveghetor treaz, îi va afla la 6-7 ani, — băgați de seamă! — ascunși într'un loc unde nu pot fi bănuți, practicându-și lecțiunea ce le-o dictează animalul.

De altfel simpla observare comparativă filogenetică îți arată starea înfloritoare a acestor năravuri, la necuvântătoare și patru-pedele mici, cari nu știu lua nici măsuri „de precauțiune”.

Și, lată apare pubertatea, 12—14 ani; impulsul capătă satisfacții mai reale; brusc copilul sau copila (dar mai rar!) trezește ocult și curiozitatea camaradului care poate uitase de cei 6—7 anișori.

Masturbația, tendințele homo-hetero sexuale, apar ca o adevărată epidemie imorală. Iar sentimentul de „camarad și camaradă” nu arareori sfârșește cu desfrîul, dacă nu mai repede cel puțin la 17 ani, — cu întreg cortegiul dezastruos de maladii venerice și sociale, plăgi ale sufletului și națiunii!

Crede cineva că aceste anomalii sunt rare? Poate, pentru că nu le vede! Nu spun convingerile mele, ci citez după d. Roșca, (Ilg. mintală șc. p. 111):

„Dintre anomaliile sexuale ale școlărilor, cea mai frecventă — atât de frecventă încât cu greu o putem numi anomalie, în sensul de abatere dela normă — este masturbația sau onania. Ținând seama de datele statistice mai recente (Louttit, C. M.: Clinical Psychology, pag. 323), se poate conchide că 63,3% dintre bărbații adulți și 51,1% dintre femeile adulte au practicat onamia în copilărie. Procentele găsite de diferiți autori variază dela 56,4 la 88,0 pentru bărbați și dela 40,0 la 64,8 pentru femei. Se presupune că procentul real este chiar ceva mai mare, pentru că un număr oarecare de adulți interogați n’au răspuns la această întrebare, abținerea care în acest caz înseamnă mai degrabă afirmare decât negare”.

În cece privește etatea la care începe acest viciu, găsim tot acolo: (citată după Davis, respectiv Louttit):

Etatea:	Bărbați:	Femei:
11 ani sau mai puțin	20,9%	49,1%
12—13 ani	44,3%	14,6%
15—17 ani	30,3%	6,2%
18 ani și peste	4,5%	30,1%

Acest tablou concordă de altfel cu convingerea mea — pe un plan mai general — că dela „Eve” pornesc toate relele, iar „Adamii” le îmbrățișază cu tot „devotamentul” astfel că la urma ei toți aproape sunt „contaminați”, în timp ce găsim totuși mai multe „Eve” de omenie!

„Masturbația, spune Louttit, poate fi așa de frecventă și de necontrolată, încât să se interfereze cu atenția și concentrarea neactivității școlare” — (Roșca o, c. pag. 112), adică odată și în timpul orei de clasă.

După toate acestea, mă întreb: necesară este așa zisa educațiune sexuală a tineretului?

Nu! Răspunde, se pare, — o lume întreagă. Sau așa s'ar crede din faptul că absolut toți educatorii de toate zilele (părinți, profesori, preoți etc.) se feresc să aprindă acest foc în fața copilului.

Dar vai! De ai ști Dta, stimate cititor, că fiul d-tale, spiritual sau trupesc, îți cere pe ascuns bani, pentru a veni la mine sau la altul să se trateze! De ți-aș putea eu arăta procentul colosal de oameni între 17—60 ani, cari azi suferă de maladii rușinoase! Ce ușor mi-ar fi atunci să mă ascuți!

Ei bine, cinstiți educatori, trebuie să știți că „omul individ” și mai ales „omul societate”, nici odată nu vă va mai sta Dvoastră la dispoziție, mai bun, mai maleabil și mai înțelegător, ca acum în anii de școlar. Vă afirm sus și tare atât pentru această chestiune, cât și pentru oricare problemă de educație a masselor, că dacă veți pierde acest timp, ați pierdut cu desăvârșire totul! Până când acest principiu nu va fi înțeles și practicat absolut de toată lumea, oricare efort de inobilare a acestei sălbătăciuni care este omul, va fi complet inutil!

În cartea „L'éducation de la conscience” a părintelui dominican P. Gillet, găsesc câteva idei pe cari îmi iau permisiunea să le transcriu aici fără vre-un comentariu, de oarece totul reeșă clar din lumina lor.

(Pag. 215): „Mai întâi expresiunea de „inocență angelică” aplicată copiilor este rău aleasă. Ingerii sunt inocenți cunoscând răul, copiii nu sunt decât pentru că îl ignorează. În plus, ingerii sunt spirite pure, pe cari inocența în chestiune nu-i costă nici un efort; copiii sunt deodată materie și spirit, și mai puțin spirit ca materile. Este deci un oarecere inconvenient a voi să asemănăm copiii cu Ingerii”.

(Pag. 15-16): „Există o inocență negativă a sufletului, care constă în a nesocoti răul de frica de a cădea în el și este una pozitivă care consistă din contră în a cunoaște răul cu scopul de a-l evita”. „...inocența pozitivă apare preferabilă celeilalte și părinții sau profesorii cari își prepară copiii să lupte contra răului descoperindu-l, însă cu tact, după exigențele momentului și a mediului unde ei trăesc, sunt poate singurii cari își înțeleg bine datoria lor de educatori”.

(Pag. 215): „Căci, în realitate, ce poate să devină un copil care ignorează totul din viață, când este aruncat brusc într'un mediu unde viața este așa de rău înțeleasă și așa de rău practică”. „... el observă răul acolo unde nu are umbră. Atunci conștiința sa se turbură, asemenea voința sa, care nicicând n'a fost exercitată asupra acestor puncte delicate, se îndoaie pe ea însăși sau se relaxează”.

În celebra carte „Educația voinții” (trad. Pandelea) a lui Jules Payot, găsesc următoarele:

(Pag. 181). „Risipa de inteligență la această vârstă provine superficial din o destrăbălare a imaginației și o pauză temeinică care este: începerea bărbăției la anii aceștia și depărtarea atât de însemnată între această capacitate fiziologică și capacitatea socială corespunzătoare”. — Căci de fapt dela terminarea studiilor secundare numai, un tânăr mai trebuie să lucreze 8-10 ani până să se poată căsători „cum trebuie”. (Pag. 181 o. c.): „Rar se poate un student însura înainte de 30 de ani, așa încât zece ani, cei mai frumoși din viață, trec sau în lupte, totdeauna anevoioase contra trebuințelor fiziologice, sau în vițiu”.

Iar părintele Henri-Dominique Noble, zice în cartea sa „La conscience morale” pag. 277:

„Omul moral este acela care își conduce toate lucrările vieții sale în corectitudine morală, adică le ordonă explicit sau implicit la atingerea scopului final, la posesiunea lui Dumnezeu”.

Nu mi-se pare că ar fi vre-o posibilitate de târguială! În fine la ilustrul abate Jean Viollet, în cartea sa „Education de la pureté et du sentiment”, găsesc:

(Pag. 47). „Se pare că societatea modernă și-a pus anume scopul să turbure imaginația tineretului. Ea o face prin spectacolele de stradă sau de teatru, prin arte și literatură, prin moda atât de impudică”. „... Cel care vrea să păcătuiască găsește întotdeauna mijlocul de a-și procura lecturi nesănătoase, sau ca să asiste la spectacole corupătoare. Trebuie deci ca rezistența tinerilor să vină dela ei înșiși și să se păzească cu voia lor de contaminarea care îi pândeste. Ei nu vor reuși decât prin un control sever al simțurilor și prin fuga de orice imagini corupătoare”.

În adevăr, în practica mea de medic, am văzut până azi câțiva copii buni, crescuți „închiși hermetic” să zic așa, cari, îndată după terminarea liceului, au căzut cu prima ocazie și încă din o singură lovitură au pus mâna și pe 2-3 boli venerice deodată. Ce funestră și tristă, primă experiență!!

Tot abatele Viollet, are dreptate când spune în altă parte că o caracteristică a pubertății este un fel de pasivitate melancolică, ce poate face pe adolescent să-și satisfacă dorințele corpului și să accepte sugestuniile imaginației. Această pasivitate fiind un început de sensualism trebuie combătută prin muncă, ocupație și exercițiul voinței.

M. Potet în Hygiène Mentale p. 308 (citat după Roșca, o. c. p. 104), constată că: „Necesitatea de a iniția adolescentul în ches-

tiunile sexuale se bazează pe faptul că mai de vreme sau mai târziu el va avea această informație, iar dacă noi nu ne îngrijim să o aibă din sursă adecvată, o va avea cu siguranță dintr'o sursă care nu va îndeplini această cerință. Prin urmare întrucât este foarte imprudent ca inițierea în problemele vieții sexuale să fie lăsată la voia întâmplării, găsirea unei soluțiuni adecvate constituie o cerință de primul ordin.

Și eu cred că da! Problema educațiunii sexuale a tineretului trebuie neapărat rezolvată în sensul că aceștia trebuiesc educați, dar bine educați.

Cine ar fi cei mai buni educatori și la care vârstă?

Această întrebare a fost mult desbătută în scrieri și congrese, după cât știu chiar în congrese religioase creștine.

Nu pot insista prea mult asupra detaliilor.

Toți cari au studiat problema s'au pus astăzi de acord că această educație trebuie în primul rând făcută de tată, fiului său și de mamă fiicei sale, eventual un frate, o soră mai mare. Aceasta din cauza vârstei la care trebuie începută educația, spre a te afla pe un teren absolut nou. Pentru unele chestiuni sunt apoi indicați în special: preotul confesor, medicul școlar sau de familie și profesorul de naturale și educație fizică.

Despre etatea la care trebuie să înceapă această educație citez după d-l Roșca (o. c. pag. 106) următoarele:

„Pentru a putea aprecia etatea la care trebuie să înceapă inițierea copilului, vom menționa, după statistica publicată de „White House Conference”, etatea la care copiii primesc primele informațiuni asupra problemelor și vieții sexuale. Informațiuni au primit înainte de a avea 6 ani, 5,41% băieți și 2,26% fete

Intre 6—8 ani	22,81 %	băieți	10,94 %	fete
9—11 ani	36,25 %	„	35,00 %	„
12—14 ani	28,12 %	„	34,33 %	„
15—17 ani	7,18 %	„	13,84 %	„
după 13 ani	0,31 %	„	4,52 %	„

Din acestea date se poate conchide că adulții (părinți, educatori, medici) dacă vor să dea informațiuni sănătoase copiilor asupra vieții sexuale, trebuie să înceapă a le da din vreme aceste informațiuni, aproximativ după 6 ani; să nu aștepte perioada adolescenței, când inițierea a putut să aibă deja loc și s'au format anumite deprinderi. Educația sexuală care vine prea târziu își pierde foarte mult din valoare. Dat fiind că maturizarea sexuală și interesul pentru chestiuni sexuale nu apare la toți copiii la aceeaș dată, putem spune că informațiile trebuiesc date de îndată ce s'a deșteptat curiozitatea pentru astfel de probleme.

Cauzele cari duc la viciile sexuale ale copilului sunt multiple.

În general, credem că 50% din acești vicioși au primit viciul prin învățarea dela alții și 50% l-au primit singuri, spontan prin o descoperire accidentală, un fel de „autodidacții” cum să zice.

Deci cel mai mare rol îl joacă „prietenui vicioși”. Acesta odată descoperit, pe lângă aceea că trebuie tratat, trebuie și izolat cu cea mai mare precauțiune și prudență de restul copiilor.

Accidental stau la baza viciilor sexuale (în special masturbația) la copil:

a) Obiceiuri rele: manipularea cu rost sau fără rost a organelor genitale; obiceiul de a sta mult și singur în baie; de a-și admira propriul corp; de a sta mult singur și fără treabă; de a sta nemotivat într'un pat moale și cald etc., etc.

Acuz aici sistemul fuselor și frânghiilor verticale din toate sazele noastre de gimnastică pe cari, alături de cățărutul pe pomi fără nici un motiv cât de rațional, le consider de drept imorale și dăunătoare. Copilul la început forțat de profesor se va cățăra de acele bare pentru a-și fortifica nu știu cari grupe de mușchi, dar știu că face unele mișcări foarte similare cu acelea din actele sexuale și în scurt timp ajunge să constate și în legătură cu această bară o plăcere senzuală chiar descărcătoare. Nu vedeți voi, profesori de educație fizică, cum se reped anume elevi la acestea aparate, în prima clipă când îi duceți în sala de gimnastică? Observați cum aproape întotdeauna, merge unul și acelaș nevinovat copilaș! Căutați voi oare motivul acelei plăceri? Sau poate fi dați notă mare în catalog?

b) Anumite boli locale sau intestinale: boli de piele, iritații, exeme, murdărie (aceasta e extrem de deasă la copil și chiar bărbat), cari întrețin o mâncărime locală, pentru care copilul se scarpină și iată, constată plăcerea pe care nici nu o bănuia. Paraziții intestinali uneori (oxiuri, ascarizi etc.) pot da și ei viciul prin acelaș mecanism. Totuș trebuie ca în producerea acestor vicii să joace rolul capital și principal cum zic, contagiunea dela „prietinul vicios”.

Tratamentul acestor vicii, odată constituite, este extrem de anevoios și greu. Cred că, în complexitatea însărcinărilor ce le au educatorii astăzi, ar trebui să se ocupe de fiecare vicios un educator și acesta să fie bun!

Masturbația, în sine, este un fapt imoral și păcătos în primul rând. Din punct de vedere medical, nu este bine să exagerăm peicolele ei. Practicată sporadic, nu a putut fi încă dovedită de cauzatoare a unei boli. Se pare numai că practicată mai masiv ar prezenta oarecari riscuri. În formă exagerată, mai ales la copil, poate alimenta un teren, sau eventuala produce turburări emotive diverse,

nevroză, neur-o și psihastenie, chiar psihoneuroze (cazuri foarte rar dovedite). Poate produce mai ales agravarea cauzei locale care a declanșat-o sau infecțiuni grave, mai ales la fete. — Poate turbura activitatea școlară a elevului, somnul etc. La tot cazul sub acest raport nu-i permis a amenința pe copil cu lucruri îngrozitoare, căci astfel vom crea în sufletul lui un sentiment grav de frică, vinovăție, inferioritate, tendința de a se ascunde mai mult din fața noastră, ceea ce nu-i dezirabil și e mincinos.

Ca tratament: copiii trebuiesc ținuți sub control medical regulat și des; igiena și tratarea tuturor afecțiunilor locale în cauză; evitarea și supravegherea tuturor eventualelor obiceiuri rele pe care le-am enumerat mai sus; punerea copilului la sporturi, muncă și activitate fizică riguroasă și continuă până la complectă epuizare a oricărei puteri de preocupare spre viciu. Și mai ales o catecheză spirituală înțeleaptă, care să nu sperie o vindecare instantanee a bolii, ci să se mulțumească cu una fie și mai lentă dar totală și definitivă.

Doctorul *I. Laumonier*, în cartea sa „*La thérapeutique des péchés capitaux*”, ocupându-se de problema omului desfrânat, vede astfel posibilitatea de tratament:

În turburările genitale se vor trata: oxiduri, hemoroizii, dermatozele genitale, cari provoacă și întrețin hiperemii ale micului bazin.

Pentru a combate hiperendocrinismul, de ex. cel genital, se poate folosi opoterapia heterosexuală în doze relativ mari. Mai ales hipersexualismul femeii s'ar modera prin extracte testiculare. (Epipsan „Richter”).

Se va combate hiperestezia și priapismul prin extracte de verveina officinalis, lactuca sativa sau livirosa, lupulin, ciguë (*conium maculatum*) etc. desigur de către un cunoscător.

Higienă prin repaus scurt și des, suprimarea condimentelor, igienă extremă genitală și generală, exerciții fizice, marșuri, dar evitând oboseala mare și surmenajul care au tocmai efectul contrar. Nici opium, nici bromuri, nici canfor.

Psihoterapie: fără societăți și dansuri; izolare cu supraveghere riguroasă; muncă bine condusă, variată, alternând ocupațiile manuale cu cele intelectuale. — Călătoriile și deplasările nu sunt prea indicate, cu excepția excursiunilor la munți, dar izolat, cu supraveghetorul. — Se înțelege toate acestea măsuri trebuiesc luate fără cunoștința, sau cel puțin unele, vinovatului. În general: „fuga” de tot ce-i imoral și excitant.

Dacă, în sfârșit, vom admite rostul și necesitatea educațiunii

sexuale a tineretului, trebuie să o facem în modul și condițiile celea mai bune, pentru a nu da greș.

Iată constatările părinților Gillet și Viollet în operele citate mai înainte (Gillet, o. c. pag. 216):

...Nu pretind că trebuie descoperit totul copiilor din „capi-tolul secret”, fără distincție de vârstă, de temperament sau de me-diu. Aceasta este o metodă de educație morală și mai periculoasă decât aceea care consistă în a permite copiilor de a vedea totul. Prin reacțiune contra metodei strânse pe care eu o semnalai mai înainte, mulți părinți o preconizează pe aceasta. Ei nu-și suprave-ghiază copiii și nu se supraveghează înaintea lor. Unii educatori sunt de asemenea înclinați ai urma. Ei au scris cărți în general bune și instructive despre „ceea ce fiecare copil, fiecare tinărar, fiecare tinărar, ar trebui să știe”. Inșă cartea pentru că se adresează tuturor indiferent și nu ține cont de circumstanțele individuale, rămâne un instrument vătămător de educație morală în mâna celor tineri. Pă-rinții trebuie să o citească, să o mediteze, să o corecteze sau să o comenteze spre folosul lor. În aceste condițiuni, mulți nu vor fi tentați de a citi unele cărți pentru alte motive decât pentru mo-tive de educație*.

Iar la pag. 219 aceeaș carte: „Eu sunt convins că dacă toți părinții creștini ar pune puțină bunăvoință și mai puține prejude-căți, nivelul intelectual și moral al societății ar fi repede ridicat.

Conștiințele s'ar organiza, voințele s'ar afirma. Cu o religie mai bine înțeleasă și mai ales mai bine practică, multe conflicte cari par nerezolvabile ar dispărea. Toată lumea ar câștiga în lu-mină și putere, copiii mai întâi, familiile apoi și prin intermediul lor, patria și biserica*.

La părintele Viollet în o. c. pag. 34—36 găsim:

„Scopurile cari sunt în raport cu practica curățeniei sunt ur-mătoarele: să fie împiedecat copilul de a căuta în mod constant binele său fizic și satisfacțiile corpului său. În consecință a-l obișnui la ore fixe de culcare și scolare, a nu-l satisface lăcomia prin mân-cări inutile, a-l obliga să nu mănânce decât la orele de mâncare și să nu aleagă mâncările*. De fapt copilul trebuie obișnuit să sufere fizic fără a se plânge, să facă sacrificii personale renunțând la lucruri plăcute lui; dar întotdeauna să i-se explice scopul sa-crificiilor ce i-se cer, acela de a-l întări, a-l face generos față de alții, capabil de curaj și amic a lui Dumnezeu. Trebuie să i-se dea copilului gustul luptei și al victoriei, căci de fapt acesta este cea mai frapantă caracteristică a tinereții, dar din nefericire nu este exer-citată decât pe teren fizic și material. „Până când entuziasmul său

nu va fi trezit, este inutil de a spera eforturi perseverente și curajoase". (O. c. pug. 36).

Despre pretențiile din această perioadă găesc la același autor următoarele:

Prieteniile pot strica sau face bine, după cum este prietinelul.

„O prietenie cu lungi întâlniri frivole și inutile, care tinde să provoace și să excite amorul propriu și nu vrea să recunoască niciodată defectele-i evidente, este o prietenie dăunătoare. Asemenea dacă este o ocazie de gelozie și provoacă nu știu ce tristețe turburătoare în caz de separare sau de îndepărtare, dacă ea provoacă lungi reverii inutile și face penibil efortul și munca, dacă ea se leagă mai mult de formele exterioare și de grațiozitatea persoanei iubite, dacă în fine ea face să se nască dorul de mărturii sensibile de afecțiune". (Viollet o. c. pag. 45).

În altă parte: Imaginația adolescentului trebuie ferită de perversiune sau turburări: „Tinerii a căror imaginație nu este excitată în mod constant prin spectacole, lecturi și conversații mai mult sau mai puțin impudice, își păstrează, de obicei fără mare efort, stăpânirea simțurilor lor". (O. c. pag. 46).

Iar la o. c. pag. 48, o constatare și o afirmare de cea mai mare valoare pentru măsurile de moralizare a oricui:

„Din creier pleacă răul care va sfârși prin a excita și a tulbura simțurile".

„Nu trebuie a se permite forțelor subconștiente ale instinctului să se nutrească cu impresii sensuale, sub motivul că forțele conștiente sunt hotărâte la rezistență. Subconștientul acumulează rezerve de dorinți cari vor sfârși într-o zi prin a izbucni brusc ca un explozibil la contactul cu schintea".

„Lupta pentru castitate nu cunoaște altă tactică decât fuga și ar fi o presupunere vătămătoare de a te crede capabil să rezisti tentațiunilor simțurilor atacându-le pe față".

Câte principii frumoase și reale în aceste citate! Sunt atât de clare și fiecare se poate așa de ușor încadra în programul lor încât, fără a mai pierde timp, cred că oricare comentariu ar fi de prisos.

Practic și numeric am putea enunța câteva puncte de reper pentru cel care ar dori să facă o atare educație, cum publică de altfel d-l Roșca în lucrarea sa ultimă (Ig. mintală școlară).

Astfel: 1. Nu se poate face o atare educație dacă familia copilului nu este moralmente bine adaptată, corectă și fără cea mai mică evidență de rea credință sexuală.

2. Trebuie să existe neapărat, o foarte bună și corectă intimitate între educator (părinții de obicei) și copii.

3. Să se facă uz de un vocabular adecvat, popular și decent, ceea ce este desigur greu pentru cineva mai puțin rutinat. Orice vorbă vulgară va produce efectul contrar și orice vorbă prea științifică rămâne fără înțeles.

4. Informația trebuie să privească după moment și curiozitatea subiectului de educat, toate caracterele anatomo-funcționale, propriu-zise, diversele funcțiuni fiziologice, cât și neapărat toate acestea ale sexului opus și punctele de diferență între ele.

5. Să se facă individual! În mediul și programul familiei. — Foarte puține sunt chestiunile cari pot fi tratate dela prima zi în public (cu mai mulți copii odată). Ulterior problemele curente, după acea inițiere a primelor puncte intime, se pot lămuri pe deplin în conveniri comune. — În special, orele de Ingienă, Fiziologie, Biologie sunt bun mediu pentru acest scop.

6. Inițierea trebuie apoi urmată de un control, o îndrumare continuă și rațională, de aceeași factori cari o au făcut, căci numai așa se va păstra sinceritatea și încrederea între părți. — În acest moment trebuiesc organizate șezători, conveniri, distracții morale și sănătoase între copiii de celea două sexe. Aceasta pentru dezvoltarea de raporturi sociale normale între ele.

7. În locul măsurilor de represiune și a inhibițiilor directe, trebuiesc folosite neapărat numai măsuri pozitive. Te vei trudi să alungi indezirabilul prin așezarea a ceva bun, în loc.

8. Să nu se folosească niciodată amenințări cu dezastre fizice și mintale (boli de nervi și nebunie — în special în cazul masturbației). Copilul sau adolescentul va sfârși prin a descoperi repede că sunt imagine și mincinoase.

9. Și în fine, adaug eu, să se facă sistematic și absolut științific un cult al abstenenței și curățeniei cu toți copiii dela 12 la 20 ani. Acest cult nu trebuie să apară în ochii lumii ca o simplă palavră, ci ca un dispozitiv serios documentat de oameni serioși.

Iată de ce s'ar putea face uz în atare caz:

Epoca pubertății și a adolescenței sunt în adevăr epoci binecuvântate. Tineretea fermecătoare, viața care surăde și doza cât și rezerva enormă de energii și sentimente cari înfloresc aici, fac din acești ani adevărate comori ale omului. Dar aici încep a-și ridica ghiarele, toate viciile și prăpastiile. „Momentul acesta al vieții este hotărâtor, ardoarea aceasta trebuie să fie cheltuită. Dacă nu se îndreaptă spre ocupații vrednice, e în primejdie să se îndrepte spre plăceri josnice și rușinoase. În acest moment este lupta lui Hercule între virtute și viciu; oricare ar fi calea aleasă, va fi îmbrățișată cu o zvăpăială extremă”. (Viollet o. c. pag. 20). — Cu

adevărat, puberul și adolescentul pierdut rămâne aproape întotdeauna. Tot restul vieții sale nu-și va mai putea stabili un echilibru deplin.

Se va face apoi uz de pericolul social, maladiile venerice cu negrele lor dezastre și urmări, degenerarea individului, a familiei și a națiunii, decadența morală totală căci după un vițiu vine cu siguranță al doilea și al treilea și altele. Acestea numai în mică măsură cu scopul de a speria și infiltra frica în copil și în mai mare măsură pentru a stârni mila și compătimirea celor cari neștiind atari lucruri, au căzut și suportă atari triste urmări. Să se facă apel la toate sentimentele de iubire și jertfă ce pot lega pe copil de oricine.

Să se facă apoi o largă și clară definiție a curăției, specificându-se tot ce trebuie înconjurat (legături naturale, sau animalisme).

Trebue să fie combătute cu căldură, toate credințele și convingerile cari circulă în cugete și cărți despre pericolul ce l-ar prezenta abstenența. Drul Laumonier în o. c. spune clar că este o eroare grosolană a crede că abstenența ar produce: acnee la copii, cloroză la fete, histerie sau neuroză prin refluxare în subconștient, arterio-scleroză, sau altele.

Ne servește date frumoase următoarea analiză fiziolo-filogenetică:

O paralelă a fiziologiei umane cu cea a diverselor animale, după ce ne arată marile identități anatomice și funcționale la diverse organe (ficat, inimă, sânge, rinichi, oase etc.) cecece a dus la eroarea darvinistă, ne descoperă și această deosebire că în timp ce la toate speciile de animale viața sexuală este guvernată de perioade de înflorire și altele de ștergere, așa numitele „ruturi” fixe în legătură absolută numai cu instinctul reproducției și al perpetuării speciei (așa-i la câine, vacă, porc etc), la om — coroana făpturilor — îi este dat să folosească această viață în orice timp și și spre alte scopuri. Femela bipedă pare a fi mai laxă — din acest punct de vedere — ca toate corespondentele sale din scara viețuitoarelor. Oare dacă Dumnezeu a dat animalelor instinctul sexual numai pentru a le asigura specia, omului să i-l fi dat cu alte intențiuni? Fără îndoială că nu! Dacă i-a lăsat dreptul de a se înfrupta oarecum mai mult și mai des din el, trebue înțeles că aceasta a făcut-o pentru a-i da o recompensă pentru jertfele și greutatea cu mult mai mari, ce i-le-a pus în calea perpetuării sale, decât altor animale. În adevăr, cu cât crește mai greu și mai cu greu un copil singur, decât 6—7 cățeluși sau purceleși! — Deci scopul esențial și aici nu poate fi altul decât perpetuarea speciei, nici la un caz dreptul de uzurpare și degradare a organelor și a întregii ființe.

E interesant, pe de altă parte, felul și ordinea în care ființa umană face uz de diversele sale organe. Așa, evoluția ontogenetică ne arată că viața începe cu inima, vine apoi respirația, motilitatea, alimentația (tubul digestiv), stațiunea bipedă și mersul etc., iar ultima apare viața sexuală și maturizarea acestor organe la 12—15 ani. Iată însă că la declinul vieții, ierarchia aceasta se inversează. Viața sexuală activă dispăre prima (Femeea la 45—50 ani, bărbatul la 55—60 ani), apoi în ordine inversă celelalte, iar inima moare ultima. Cu ea începe viața și cu ea se gătește. — Dacă viața sexuală ți-ar fi fost dată pentru desfătări, ar fi fost nedreaptă această orânduire. Ea trebuie să are o altă menire!

Dar mai interesant e faptul că pentru a trăi, nici nu avem nevoie de această „viață”. Trăiesc mult eunucii, bolnavii sau infirmii din acest punct de vedere. Mai mult: la epoca unde viața sexuală activă moare, restul organelor și funcțiilor corpului omenesc nici nu vreau să sufere, să-i poarte doliul. În special intelectul — coroana frunții noastre — nu pierde nimic din aceasta. Sunt atâția oameni celebri din punct de vedere cerebral la 70—80 ani. Ne este oare atunci, această facultate, dată spre plăceri trupești? Ar fi în acest caz o procedură cu totul nedreaptă pentru noi. Nu! Ea trebuie să aibă alt scop.

Ei bine, acest scop nu este și nu poate fi altul decât perpetuarea speciei umane, și numai el.

Dacă împrejurările sociale ale veacurilor noastre impun omului bărbat de a nu-și putea lua această răspundere înainte de 22—25 ani, atunci el trebuie să aștepte cu demnitate și cu convingere că nu-și irosește și pierde nici una din facultăți. Mărturisesc însă categoric că pentru aceasta el trebuie să fie educat din cea mai fragedă copilărie, să fie întotdeauna un puber curat și să nu încerce a gusta nici macar odată din paharul cu venin dulce! Absolut niciodată și sub nici o formă normală sau anormală! Căci până când nu va fi făcut această gustare, lupta sa va fi ușoară, nespus de ușoară, dar la prima încercare sarcina va crește enorm de greu și sfârșitul negativ al luptei sale va fi asigurat!

Cultul căsătoriei creștine! Iată o altă armă în ajutorul celui cast. E bine că statul nostru, și celelalte, încep a studia problema necesității căsătoriei și a polinalității pentru cetățeni. — Această politică bine înțeleasă și bine practică va da desigur rezultate înfloritoare; cred că într-o mare măsură însăși morală creștină va avea de câștigat.

Se pare, în fine, că de fapt ceea ce complică mult practica curățeniei creștine sunt multiplele piedici materiale care se pun în

calea căsătoriei. Cum am spus, intelectualul bărbat, nu se poate căsători decât relativ târziu. Pe țaran îl incurcă armata. Totuși nu arareori vedem aici căsătorirea bărbatului la 18—20 ani, ceea ce pare mult mai logic și mai convenabil din punctul nostru de vedere. — Nu știm dacă vreodată se va sesiza și rezolva această problemă la intelectuali. — De altfel femeii și la intelectual, îi stă bine să fie mamă la 15—16 ani, și de fapt natura a hotărât ca organismul feminin să ajungă cu mult mai repede la dezvoltarea adultă somatică. Aceasta însă o costă o rămânere în urmă a dezvoltării intelectuale după cât se pare. Prin acest fapt, natura se îngrijește de perpetuarea speciei umane, punând frâu evoluției prea lungi a femeii și rezervându-i rolul de mamă și soție. Căci în adevăr nimic mai natural ca o mamă de 15 ani, dar ce ironie ar fi un tată la această vârstă!

Este un considerent fizio-biologic, care în ciuda oricăror teorii și protagoniste ale feminismului emancipator, arată clar că rolul femeii este întâi lângă copilași și bucătărie. — E bine să se știe acest lucru.

În acest mod încheiu partea privind viciile sexuale ale copiilor și doresc a arunca o scurtă privire asupra altui viciu omenesc cu origine în copilărie, anume:

E) LĂCOMIA

Aceasta nu constituie, de obicei, o manifestație directă de inconduită la copil. Deși există, din motivul acesta, ea nu atrage atențiunea educatorilor. Spiritul religiei creștine a sesizat însă prea bine acest punct, atunci când lăcomia a fost așezată între păcatele capitale ale omului, fie ea chiar numai lăcomia stomacală — de care amintesc eu.

Drul *I. Laumonier* (o. c.) susține cu multă dreptate că, în general: „Păcatele capitale se leagă mai intim decât se crede, de maladiile sociale, cărora le sunt mai ades cauza, decât coincidența”. (pag. 7). Pentru acest considerent, terapeutica păcatelor capitale trebuie să fie un fel de introducere la terapeutica socială.

Iată, copilul gurmând va ajunge — de obicei — un adult obez, gustos, cu boli renale, dermatoze, boli artritice. Artrismul, în special, tinde la sterilizarea individului și la infeconditatea rasei (*Maurel, Wassmann, Jacoby, Taylor*).

E tot odată și un obicei rău, care se prelungește în viața adultă, dând loc la scene penibile, hazlii etc., lucruri cari îndreptățesc acordarea unei oarecari importanțe și acestui viciu de conduită. Lăcomia gastrică se va combate prin oprirea hipersteniei

gastrice cu carbonat de calciu, magnezie; bismut și caolin în hiperaciditate și gastrite dureroase. Se poate folosi ca mijloc educativ așa zisa anorexie provocată, unde bolnavul este pus să se alimenteze cu mâncări fără gust, de ex. carne fiartă mult, legume, pireuri și marmelade fără zahăr, restricție ușoară a sării și totală a condimentelor, ca beaură numai apă, etc.

Cu acestea, după bunăvoința d-tale stimate cititor, de a răspunde invitațiunii mele din primele rânduri pentru a veni să căutăm pe acești nenorociți copii cari prin manifestările lor de inconduită curentă își pot atrage diverse sancțiuni din partea educatorilor, în special celebra pedeapsă a „eliminării“, iată am ajuns la finea drumului nostru, te asigur, scurt, mult prea scurt, pentru a crede că am văzut totul.

Deși din enumerarea cauzelor de inconduită ale copilului, peste tot, rees și mijloacele de îndreptare ale lor, doresc totuși ca în cele ce urmează să mai desvălui unele directive cari îmi par a fi de folos.

III.

TRATAMENTUL TURBURĂRILOR DE CONDUITĂ ALE COPILULUI (Principii generale).

1. Avem astăzi posibilitatea ca înainte de-a începe această muncă să stabilim oarecum exact gradul, sau cum se zice, a face diagnosticul inclinațiunilor spre viciul respectiv (minciună, furt, etc.) Recomand călduros celui ce crede că-l interesează atari probleme să urmărească lucrările personalului Institutului de Psihologie din Cluj. Eu pentru a-i excita gustul mă mărginesc să povestesc aci 2—3 din acestea așa zise „teste“. Mărturisesc că sunt de convingerea că, înainte de a începe educațiunea unui copil cu turburări de conduită, este absolut necesar să ne dăm seama, măcar aproximativ, cam în ce grad este viciat acel copil. Este tocmai cum în medicină căutăm să ne dăm seama de gradul unei boli, pentru a ști doza tratamentului.

Iată un text asupra onestității cuiva: (metoda Terman). Se alcătuește o listă cu titluri de cărți, printre cari figurează și cărți fictive. Respectivul trebuie să noteze cărțile pe care le-a citit. Gradul de neonestitate se va măsura după numărul de titluri fictive însemnate. Această metodă se poate folosi și pentru inclinația spre minciună.

Pentru furt: a) Se dau diferite probe de aritmetică cu monede în așa fel încât copilul să aibă convingerea că nu poate fi controlat. Se va observa câți bani a primit și câți a restituit.

b) Respectivul e trimis la comerciant să schimbe bani, cu care observatorul este înțeles în prealabil ca să-i dea un plus de bani. Ce va face subiectul cu banii în plus?

Avem astăzi teste pentru toate facultățile mintale, pentru însușirile de caracter și celele emotive.

Cu ajutorul acestor teste, lucrând absolut obiectiv și fără conștiința subiectului, în repetate rânduri și variat, se poate afla o imagine interesantă și clară a terenului de lucrat.

Trecând la îndreptarul propriu zis, al modului cum trebuie tratat cu un copil de acesta „dificil“, îmi iau permisiunea de a da întâi o serie de citate după autorii cari m'au inspirat. Aceasta pentru a nu vorbi eu, ci a-i lăsa pe ei să vorbească cu claritatea și spiritul creștin al lor, cât și pentru că nu i-am aflat încă citați în lucrări de această natură, deși o merită pe deplin. Ulterior voi da sumar și numeric un îndreptar practic.

La părintele Gillet (o. c. pag. 138) găesc: „Din nefericire, încât privește maladiile sufletului, prea mulți medici spirituali, prea mulți directori se pretind și turbură conștiințele mai mult decât să le clarifice“.

La abatele Viollet (o. c. pag. 42):

„Intreaga educație, începând cu frageda copilărie, trebuie să tindă la stabilirea unei ierarhii de forțe și la a disciplina sensibilitatea, supunându-o întâi prin ascultare, la conștiința luminată a celor cari dețin autoritatea, apoi prin educația judecării și a voinței, însăși conștiinței copilului pe măsura ce ea se dezvoltă“. Sensibilitatea copilului se dezvoltă din prima copilărie sub influența anturajului și în special sub aceea a mamei. Pentru ca ea să nu devină o sură de slăbiciune, nu trebuie să fie excitată fără sens niciodată. Deci să nu i se provoace copilului credinți și speranțe false. Anturajul lui să fie calm și stăpân pe sine întotdeauna. Copilul să fie ferit de persoanele nervoase și ușor excitabile; ei înșiși trebuiesc invitați să se stăpânească și să-și controleze imaginația față cu realitatea.

(La pag. 33—34): „Obiceiurile primei copilării nu se pot lua decât prin intermediul autorității. Pentru aceasta părinții cari nu comandă copilului, comit în contra viitorului lui o greșală care în practică le va fi imposibil s'o repare vreodată“. „Însă autoritatea nu trebuie să se exercite după hazardul circumstanțelor; ea trebuie să se adapteze, întotdeauna unui scop determinat și cunoscut dinainte“.

(La pag. 21): „Copilul nu trebuie supus unei discipline severe și militariforme, căci el i se va supune fiindu-i imposibil să scape, dar el va căuta pe aiurea compensațiuni și se va ascunde pentru a-și satisface nevoia de libertate și de independență“. E un fel de viață dublă care va duce la grave deformări ale conștiinței.

Despre modul de educațiune al conștiinței găsim la *Payot* (o. c.) următoarele:

(Pag. 99—100). „Munca psihologului este dar limpede arătată prin toate studiile cari precedă. Iată-o aici în liniile sale mari: 1. Când un sentiment favorabil trece prin conștiință, să-l împiedecăm de a străbate repede, să fîntuim atenția asupra-i. să-l silim să trezească ideile și sentimentele ce le poate trezi. Cu alte cuvinte, să-l silim să producă, să dea tot ce poate da. 2. Când un sentiment refuză a se trezi în noi, să cercetăm cu care idee sau cu care grupă de idei ar putea avea oarecari legături; să ne fixăm atenția asupra acestor idei, să le menținem cu stăruință în conștiință și să așteptăm ca prin jocul firesc al asociației, sentimentul să se deștepte. 3. Când un sentiment nefavorabil operei noastre dă năvală în conștiință, să refuzăm a-i acorda atenție, să căutăm a nu ne gândi la el și a-l face întru câtva să piară de foame. 4. Când un sentiment nefavorabil a crescut și se impune atenției, fără să i-o putem refuza, să îndreptăm o critică aspră și răuvoitoare asupra ideilor de cari atarnă acest sentiment și asupra obiectului sentimentului însuși. 5. Să îndreptăm asupra împrejurărilor exterioare a vieții o privire pătrunzătoare, mergând până la celea mai mici amănunte, așa încât să întrebuițăm inteligent toate mijloacele și să înlăturăm toate primejdiiile. Acesta e, ca să zicem așa, programul general, ce trebuie să căutăm a-l aplica”.

La paginile 130, 141, 144, 145:

„Dimineața când te trezești din somn, sau în vreme ce te îmbraci sau te pui la lucru, e bine să faci să reîmbobociască floarea dorințelor celor bune și a-ți însemna totodată planul de cei ai să faci peste zi. Acest lucru trebuie făcut cu deprindere, iar apoi cu trebuință, căci deprinderea meditațiilor dese se capătă foarte iute și foarte rodnică în rezultate fericite”. „Mijlocul de căpetenie spre a ajunge la stăpânirea vânjosiei tale, este de a nu te culca niciodată seara, înainte de a-ți fi hotărît lămurit treaba ce ai să faci a doua zi, apoi a doua zi dimineața odată treaz, îți aduni gândurile, îți silești spiritul, fără a-l lăsa s'apuce într'altă parte, să se înhame numaidecât la treabă, chiar în timpul toaletei, și-ți duci trupul înaintea mesei de lucru, îl pui pe scaun și îi dai condeiul în mână, fără a-i lăsa vreme să se dea înapoi”. „Pe lângă povața de a-ți hotări totdeauna lămurit ce ai de făcut, trebuie să mai adăugăm și aceea de a termina totdeauna conștiințios, ce ai început, spre a nu mai fi silit să revii. A nu avea niciodată nevoie să reluăm o lucrare, a căuta că tot ce facem să fie definitiv, e o economie de timp extraordinară”. Ioan Witt, om de stat olandez (1625—1672)

termina toate lucrurile și petrecea puțin; „nu-i nimic mai lesne, răspundea el; e vorba numai să faci un lucru o singură dată și să nu amâi niciodată pe a doua zi ceea ce se poate face chiar astăzi”. „Ceea ce-i adevărat de un lucru întrerupt, e tot așa de un lucru ce trebuie să-l faci! Ai, bună oară, foarte deslușit sentimentul că trebuie să scrii scrisoarea aceasta, dar n'o scrii. Zilele trec; gândul acesta îți stă pironit în minte ca o remușcare, ce merge crescând, dar tot nu scrii; însfârșit povoara îți devine atât de nesuferită încât te hotărăști să te pui la lucru; dar acuma e degeaba; nu-ți mai aduce de data asta bucuria, ce o produce orice treabă săvârșită la vremea ei”.

Despre mulțumirea ce o dă munca, Quinet zice (Payot a. c. 224): „Când a sosit bătrânețea, eu am găsit-o neasemănat mai puțin amară decât o spuneai voi. Anii aceia, pe cari voi ni-i arătați atunci drept culmea mizeriei și a nenorocirii, au fost pentru mine mai dulci decât ai tinereții. Mă așteptam la un vârf de munte înghetată, pustiu, învăluit, înserat în ceață; am găsit dincontră, în jurul meu un orizont întins, care nu se arătase până atunci niciodată privirii mele. Vedeam cu mult mai limpede în mine însumi și în fiecare lucru”. „Voi afirmați că sentimentele se tocesc cu timpul; eu însă simt foarte bine că, chiar de aș trăi un secol, nu m'aș obișnui niciodată cu ceea ce mă revoltă azi”. (Quinet).

Iar despre poftă și vițiu găesc la paginile 195, 205, 223:

„Chiar cei începători în psihologie știu că principalul caracter al oricărei poftă e un fel de nesăturare care se întărește cu atât mai mult cu cât îi cedezi mai lesne”. „Dacă ne-am mărgini numai la viciile noastre, observă Chesterfield, puțini oameni ar fi așa de vicioși pe cât sunt; dar de obicei omul se ruinează spre a face plăcut celor pe cari îi admiră și îi imită”.

„Epictet împarte lucrurile în: lucruri cari atârnă de noi și altele cari nu atârnă. El observă că din faptul că urmărim lucrurile cari nu atârnă de noi vin celea mai multe din necazurile și suferințele noastre”.

La Drul Pauchet (o. c.) găesc următoarele observațiuni. Spiritul de a fi ordonat și cel de a fi calm sunt marile secrete ale succesului în viață. Nelson spunea că toate succesele lui se explică prin aceea că în tot locul a sosit cu $\frac{1}{4}$ oră mai înainte de timp. De asemenea, cultivarea sentimentelor nobile cari zi de zi să înlocuiască pe celea rele, după cum grădinarul își cultivă zi de zi grădina sa; fixarea unui ideal de atins; antrenarea în entuziasm și optimism continuu; munca bună și somnul odihnitor etc. sunt tot atât de chei de succese în viață.

În fine, W. H. Burnham, (citată după Roșca „Delicventul minor“) discutând principiile igienei mintale la copil zice:

Copiii trebuie să li-se dea oportunități pentru o reacțiune normală a instinctelor și impulsurilor lor, să fie activi la joc și lucru, să doarmă după trebuință, să-și exprime emoțiile nu numai pentru a se afirma ei înșiși, ci și pentru a servi pe alții și a coopera cu ei. Funcțiunea, răspunsul la stimulație, acțiunea, munca, reprezintă prima condiție atât a sănătății mintale cât și a sănătății fizice. — Copiii trebuie să fie educați să-și controleze activitățile și impulsurile. Căci, control însemnează utilizarea energiei nervoase în dezvoltarea unei forme de activitate nouă și sănătoasă, care poate să ia locul unei activități nesănătoase. Controlul natural și folositor nu se face prin presiune și inhibiție directă, ci mai degrabă în mod indirect. Noi controlăm un mușchi contractând un mușchi antagonist, noi controlăm o acțiune exercitând o altă acțiune, un interes prin dezvoltarea altor interese; noi oprim gândirea noastră asupra unui lucru oarecare, gândindu-ne la alte lucruri. Căci presiunea însemnează un scurt circuit al reacțiunii nervoase și risipirea energiei în sistemul nervos însuși, în loc ca această energie să fie exprimată într-o activitate coordonată. — Copiii trebuiesc instruiți să-și concentreze atenția asupra lucrului pe care-l au în mână la un moment dat, ceea ce ei și fac în mod natural. Asemenea atenția — în mod mai general — trebuie să fie localizată asupra situației prezente.

În domeniul moral și emoțional copiii trebuiesc deprinși să utilizeze fiecare zi, să privească ziua următoare ca o zi nouă în care să caute să realizeze ceva mai mult și să nu-și piardă timpul gândindu-se la necazurile lor de ieri. — De asemenea, ei trebuie să fie învățați a lua atitudine activă în fața dificultăților. Frica, mânia etc. reprezintă atari oportunități educative foarte importante. Activitatea unui copil într-o ocazie de frică, de exemplu, poate să fie evitarea situației respective sau atacul. Această din urmă atitudine este mai bună din punct de vedere moral și de obicei mai sănătoasă. Încercând totdeauna să faci cel mai bun lucru într-o situație dată, dificilă, se desvoltă o deprindere de cea mai mare importanță pentru sănătatea mintală. — Sunt apoi importante pentru sănătatea mintală relațiile sociale normale. Este mai bine pentru sănătatea mintală a unui copil să mănânce, să se joace, să lucreze și să studieze cu alți copii (buni) decât singur sau numai cu adulții. A acționa cu alții ca tovarăș sau conducător, a servi, a coopera, a aproba sau a combate, reprezintă atitudini și forme sănătoase de activitate; a înșela, a acționa în mod brutal, a fi bănuitor, a purta invidie sau ură, reprezintă atitudini mintale nesănătoase și

nesociale. — Copilului, care este singur în familie sau căruia i-au lipsit oportunitățile unei dezvoltări sociale ca cea de mai sus, trebuie să i-se dea o educație specială. În fine să se dea copilului noțiunea unui simț normal de dependență. Este poate elementul psihologic esențial în atitudinea religioasă pe cum și în atitudinile sociale mai importante. Este simțul dependenței de o forță supremă, de legile și forțele naturii, de puterea morală a umanității, de autoritatea nediscuțată a datoriei, a onoarei, etc. etc.

Trebuie să amintesc și aici constatarea ce o face Drul Adler: „E unul din celea mai importante principii în educația copilului, ca acesta să fie luat în »serious«, să fie considerat ca »egal«, să nu fie umilit, ironizat, luat în ris, deoarece copilul ia toate aceste manifestări ca apăsătoare, căci altfel simte totdeauna unul mai slab, decât acela care se găsește în situația privilegiată de a poseda o superioritate spirituală sau corporală”.

De fapt școala e datoare să țină cont de toate acestea principii, căci școala poate strica buna conduită a copiilor nu numai prin faptul că acolo vin în contact tot felul de copii, dar și prin aceea că nu caută să prevină la timp conducătoare anomaliile sau să ia din timp măsurile de îndreptare.

După acestea rețete, pe cari le-am lăsat anume fără comentarii, schematizând oarecum ideile călăuzitoare în tratamentul turburărilor de conduită la copil, remarcăm:

1. Se va căuta a se trata cauza turburării, căci nu trebuie să tratăm simptomul.

2. Se va observa cea mai bună stare sanitară fizică a copiilor, sub controlul regulat și atent al medicului școlar care e un educator.

3. Controlarea copilului nu prin represiune și inhibiție ci prin sublimarea sau satisfacerea (înlocuirea) dorințelor reprobabile prin forme de activitate compatibile cu cerințele etico-sociale. Aceasta mai ales la problemele sexuale.

4. Descoperirea și tratarea sentimentelor de inferioritate și a complexelor, cari ar exista în sufletul copilului din diverse împrejurări fizice sau psihice.

5. Crearea unui normal sentiment de dependență, față de părinți, în special acolo unde aceștia umblă să ajute în orice fleac pe copil aranjând ei totul pentru el, față de școală, biserică, societate etc. prin ocaziuni de succese și insuccese diverse și treptate pe atari tărîmuri.

6. Copiii cu defecte fizice, nu trebuiesc umiliți, ironizați pentru

ele, ci tratați cu dreaptă înțelegere și simpatie. De altfel ironia asupra copilului este cel mai rău mijloc educativ!!

7. Stabilirea de bune raporturi între cei sub tratament și ceilalți copii sau colegi.

8. Deprinderea acestora la atitudine francă, deschisă, regularitate, față de problemele vieții.

9. Schimbarea eventuală a mediului familiar, social sau școlar defavorabil, dacă acesta este imposibil de ameliorat.

10. Incredințarea subiectului, unui confesor și confident bun, în fața căruia copilul să-și descarce întreaga povară a sufletului.

11. Familiarizarea tuturor educatorilor cu noțiunile create în ultima vreme de igiena mintală, institutele și clinicile medico-pedagogice, psihologia individuală, genetică, infantilă etc.

* * *

Stimate cititor! Incheiu cu convingerea că lumea va înțelege, nu peste mult, acel adevăr că singurul capital biologic valoros și moralmente fericit este un tineret integru din toate punctele de vedere. Pentru aceasta măsurile noastre educative trebuie revizuite. Căci pentru absolut toate relele ce le comite tineretul suntem de vină numai noi, adulții! În paginile premergătoare am căutat să mă apropiu de cauzele cari produc reaua conduită socială și școlară a copilului. Căci dintre toate sistemele și mijloacele uzitate în disciplina școlară pentru a stăvili acestea rele, acelea al „eliminării” nu le-am putut înțelege nici odată. Iar după judecata mea de astăzi, este rețeta cea mai fără șanse de vindecare, eventual actul cel mai funest al ajutorului spre prăpastie. Căci în adevăr, cu conștiința părinților de copii, de astăzi, ce poate fi altceval

Doresc din toată convingerea mea, ca această măsură pedagogică să fie radiată — cel puțin temporar, din spiritul educației școlare de azi.

Domnilor educatori, vă rog gândiți-vă în mâna cui lăsați pe turbulentul, în realitate nevinovat!

Eu nu mă mai întreb azi, dacă elevul trebuie sau nu, eliminat!

Dr. med. EUGEN BAD

„REVISTA POLITICĂ ȘI LITERARĂ“

— IMPORTANȚA LITERARĂ —

„Revista politică și literară“, prin însuși titlul ei, promitea că, alături de problemele politice, cari, după cum am văzut, erau multe și de-o importanță națională covârșitoare, va cultiva și literatura, înțelegându-se prin aceasta atât creația, studiul de istorie sau filologie, cât și orientarea publicului cititor în mișcarea literară a zilei. Totuși „Programul nostru“ (an. I. Nr. 1) nu numai că nu fixează nici o directivă de această natură, dar nici nu menționează măcar activitatea literară viitoare. Cu toate acestea, chiar în nr. 1, literatura ocupă aproape jumătate din spațiul coloanelor revistei. Trebuie să credem deci că A. Ciato nu avea ambiția de a aduce prin „Rev. Politică și literară“ o contribuție de înnoire artistică și nici chiar o îmbogățire importantă literaturii timpului său. S'ar putea afirma chiar că „Revista politică și literară“, care intenționa a fi în primul rând politică, nu conta pe o colaborare literară amplă, ori că, dela început, cultiva și literatura mai mult ca un mijloc de captivare a cititorilor pentru simțirea și frământarea vieții românești. Și prin aceasta, ea se incadrează în mod suficient în atmosfera vieții literare a anilor ei de apariție, când „Sămănătorul“, „Luceafărul“ ș. a. susțineau în plin avânt doctrina întrepătrunderii etnicului și esteticului. În această privință credem că nu chiar întâmplător s'a publicat aci conferința lui I. Scurtu, rostită la Giurgiu, „Literatura ca factor al solidarității naționale“, în care, între altele, se afirmă:

„Adevărata literatură națională trebuie să răsară, în tot ce produce bun, din pământul patriei; adevărata literatură națională trebuie să răsară din sufletul poporului, să facă din sufletul, din sângele unui popor sufletul și sângele literaturii însăși.

...„Literatura națională ne dă duhul vieții și ne dă nemurirea“... (an. I, nr. 8, pag. 233—250). Astfel de afirmațiuni indică cu precizie ideologia literară a vremii care își găsea, în coloanele revistei blăjene, încă o tribună, modestă ce-i drept, dar totuși una mai mult, pentru extinderea stăpânirii ei în viața spirituală a neamului. Se pare chiar că, cel puțin directorul revistei dela Blaj, acorda li-

teraturii frumoase un rol mai mult de constructivitate națională decât de înălțare a sufletului spre sferile imaculate ale artei pure. Astfel, în Răspuns „Luceafărului” (an. I. nr. 8), A. Ciato, răspunzând aprecierii severe asupra poeziilor sale, le atribuia, singur, după cum am văzut ..., o parte bună: încălzesc și întăresc conștiința românească a celor mulți, cari nu sunt așa de scrupuloși în ale artei”.

Totuși, în același loc, el mărturisea convingerea valorii artistice a colaborărilor semnate de M. Sadoveanu, I. Agârbiceanu, Emil Gârleanu și A. Ciura cari, în cele șapte numere prime, contribuiseră cu nu mai puțin de șaptesprezece bucăți. După ce colaboratorii în proză se înmulțesc cu: Ion Adam, Corneliu Moldovan, Al. Melin, Dr. V. Macaveiu, cu sugestivele și captivantele însemnări de călătorie prin „țară”, în colaborare cu A. Ciura etc., iar cei în versuri constituiesc un impresionant mănunchiu de nume cu răsunset: Gh. Coșbuc, Șt. O. Iosif și mai des Nechifor Crainic, D. Nanu, A. Cotruș, Teodor Mureșanu ș. a., conducătorul Revistei politice și literare se gândește, ce-i drept numai în anul al IV-lea de apariție, la o mai justă orânduire a părții literare. În editorialul „Un pas înainte” anunță: „Voind să punem un deosebit pond și pe producția literară, această parte va fi îngrijită pe viitor cu deplină competență de vechiul și valorosul nostru colaborator, dl *Alexandru Ciura*”. Grija de complectarea părții artistice se manifestă încă și mai mult când în acelaș loc se afirmă: „Lunar vom da apoi câte un adăus muzical, care va fi compus și îngrijit de neîntrecutul măestru *Jacob Mureșanu*” (an. IV. nr. 4, pag. 93). Inoirile acestea n'au rămas numai proiecte expuse în articolul editorial, căci restul colecției dispune, în partea literară, de o vădită îmbogățire atât în proză și versuri, cât și în „Cronica literară”, iar partea muzicală se realizează, după colecția ce ne stă la îndemână, în două adausuri, prin care autorul „Mănăstirii Argeșului” își vedea în ființă o modestă și palidă continuare a revistei sale, „*Muza Română*”.

Literatura publicată în coloanele „Revistei politice și literare”, cuprinzând bucățile de proză și versuri, intrate mai târziu în volumele autorilor, conține, în general, notele esențiale ale literaturii timpului și în special, toate caracteristicile literaturii ardeleni. Proza este realizată mai ales în povestiri, schițe și mai rar în nuvelă, iar poezia cu deosebire în genul liric, alternând sentimentul patriotic cu cel erotic și numai rar de tot, în bucăți bogate în frământări sufletești mai înalte, pe cari le socotim drept semne ale unor vremi ce aveau să vină. Ea pleacă mai ales din viața satului înțelegând prin sat comunitatea umană cu țărani, intelectuali (preoți învățători) și stăpânitorii streini (administrația); viață în care mizeriile

materiale și morale se înmulțeau, iar opresiunile antinaționale se înțețeau din ce în ce mai mult. Cu toată situația aceasta dureroasă și reală, tot aci, în viața grea a satului, trebuiau aruncate și cultivate, zi de zi, semințele conștiinței naționale și morale, ca din ele să poată crește elanul sufletesc necesar în ziua cea mare. Literatură ardeleană, în tot timpul existenței ei, începând mai ales din epoca anului 1848, nizuia mai mult decât la estetic și, adeseori, exclusiv, la împlinirea acestei misiuni de „încălzire și întărire” a conștiinței românești.

Încălzirea și întărirea conștiinței românești, și chiar renașterea satului sub toate aspectele lui, era idealul intelectualului ardelean, moștenit, în linii mari, încă dela întemeetorii școlii latiniste, iar vremile mai noi îi aduseseră, aproape integral, o consfințire prin doctrina sămănătoristă. Așa s'ar putea explica și sensul sămănătorist al revistei „Luceafărul” și, în același timp, și opunerea categorică și răspicată a conducătorilor ei decâteori aceasta era considerată ca o publicație isvorită din curentul sămănătorist. (Cf. O. Tăslăuanu: Oct. Goga, Buc. 1939). Astfel prin literatura publicată, „Revista politică și literară” dela Blaj se încadrează perfect în străduințele literare ardelenene și sămănătoriste, cu toată lipsa, dela început, a unei precizări de program în această direcție.

Colaboratorii în proză cei mai constanți și mai de valoare sunt: pâr. I. Agârbiceanu, Al. Ciura, M. Sadoveanu, Ion Adam și Emil Gârleanu, nume cari au rămas în literatura ardeleană, unele ridicându-se până la valoarea națională. Dintre aceștia, desigur, nici unul nu-și datorește lansarea și formația literară revistei blăjene, dar totuși nu credem că se poate motiva colaborarea lor numai cu o simplă „generozitate de ocazie”. Mai curând socotim că, pentru oricare scriitor, coloanele unei publicații blăjene însemnau, pe aceea vreme, o ispitire.

Pâr. I. Agârbiceanu colaborează cu mai mult de douăzeci bucați, (povestiri, schițe și nuvele¹⁾, bine realizate pentru stadiul evoluției talentului său din acel timp. Unele din ele, cum sunt *Sânduța*,

¹⁾ *Moș Viron* (an. I. nr. 2), *O excursie* (an. I. nr. 3), *Bologoale* (an. I. nr. 4), *Omul cu viață scurtă* (an. I. nr. 5), *Frați de Cruce* (an. I. nr. 6), *Precupaș* (a. I. nr. 7), *Fragmente* (an. I. nr. 8 și nr. 9), *Comoara* (an. I. nr. 11—12), *Ursitul* (an. II. nr. 2), *O întâmplare* (an. II. nr. 3), *Fișpanul* (an. II. nr. 4), *Sânduța* (an. II. nr. 5), *Scrisoarea Liei* (an. II. nr. 6), *O dragoste veche* (an. II. nr. 6), *O poveste din sat* (an. II. nr. 7), *Magda di Feratti* (an. II. nr. 8—9), *În drum spre băi* (an. II. nr. 11—12), *Copilul* (an. III. nr. 1), *Surort* (an. IV. nr. 1), *Mihaiu Ulpiu Dămăreanu* (an. IV. nr. 8—10).

Flșpanul, Mihal Ulptu Desmlrean (în volum cu titlul: *Un naționalișt*) ș. a., au intrat în volumele autorului. Cele două dintâi sunt cuprinse în volumul *In întunec* (Minerva 1910), iar cea din urmă în volumul *Chlpuri de ceară* (Cartea Românească, 1922). Aceste puține identificări dovedesc totuși că autorul dădea importanță colaborării sale la revista blăjană. În orice caz bucățile: *Moș Viron*, (un preot bătrân, care aduce în viața-i de singurătate tot optimismul și energia generației dela 1848), *Frașl de cruce*, (în care sentimentul prieteniei este în luptă cu gelozia), *Comoara*, (în care Ionu Bodii, boarul, e stăpânul Negrilesii dar și al inimilor fetelor din sat), *Precupaș*, (un bătrân care-și retrăește la bătrânețe, prin contemplarea liniștei nopții împletită cu vraja cântecului, toate clipele tinereții apuse) și *Magda dl Feratti* (în care palpită multă nobleță de suflet și o adâncă trăire a sentimentului estetic), pe lângă cele amintite mai sus, ar putea figura ori care în volumele de cea mai scrupuloasă alegere, ale autorului. Se simte în acestea bucăți, desigur, atitudinea creștină, națională și etică a autorului, dar elementele acestea reale, socotite de critica actuală puțin estetice, sunt învăluite în atâta expresivitate a peisagiului, într'o ușoară dar justă analiză sufletească și mai ales într'o accentuată naturaleță, încât valoarea estetică rămâne nediminuată, cu toată atmosfera de constructivitate.

Al. Ciura colaborează cum ai puține bucăți în proză: *Cel tret* (an. I. nr. 1), *Crăclun* (an. I. nr. 5), *Pe gânduri* (an. I. nr. 11—12), *Bucuria din urmă* (an. II. nr. 6), *Nimeni* (an. IV. nr. 4), *O săptămână în țară* (an. II. nr. 2—3) *Note cu creonul*, continuate de *Dr. V. Macaveiu* (an. I. nr. 7) și *Revedere* (an. III. nr. 2—3) care este produsă în volumul *Amintiri* (Orăștie, 1912). Numărul mic al bucăților în proză se explică, probabil, prin faptul că, începând cu anul al II-lea ala pariției, *Al. Ciura* ia asupra-și *cronica literară* susținută până acum de L. Rusu din București. Faptul nu se anunță oficial decât târziu de tot, după cum am menționat deja dar aproape număr de număr, *Al. Ciura* găsește o carte vrednică a fi menționată, ori un eveniment din viața literară, de dincoace ori de dincolo de Carpați, asupra căruia avea un cuvânt de spus. Și profesorul *Ciura* trata problemele cu o justă și bine susținută judecată critică. Adesea, cum e cazul cu recenzarea volumului I. de *Critice* al dlui *E. Lovinescu*, (an. II. nr. 8—9), cronicarul revistei blăjene vădește o largă orientare în teoriile criticei literare și o amplă cunoaștere a autorilor români. Peste tot el avea darul de a-și îmbrăca scrisul într'o expresie literară proprie și bogată în simțire, așa încât considerațiunile sale critice au ceva din forța de captivare a operei de artă. *Al. Ciura* recenzează: *Din trecutul nostru*

de Al. Vlahuță (an. II. nr. 1), *Ne cheamă pământul* de Oct. Goga (an. II. nr. 2), *Indreptări* de Duiliu Zamfirescu (an. II. nr. 5), *Schife și amintiri* de D. D. Pătrășcanu (an. II. nr. 11—12) și alte cărți de mai puțină importanță. Din evenimentele și faptele vieții literare și culturale, asupra cărora s'a oprit condeii cronicarului dela Blaj, amintim: *Vlăcu la noi* (an. IV. nr. 1), *I. Caragiale*, la 60 aniversare, (an. IV. nr. 5) și *Anibal II*, (aviatorul francez Chavez), (an. IV. nr. 9—10) cari toate, datorită în special fuziunii între sensibilitatea autorului și subiectul tratat, pot figura în cea mai exigentă antologie a criticei noastre impresioniste.

Emil Gârleanu publică în revista blăjană următoarele bucăți: *Innecatul* (an. I. nr. 6), *Ochii lui Turculeș* (an. I. nr. 7), *La moarte* (an. I. nr. 9), *În Vinerea Patimilor* (an. II. nr. 2).

Mai bogată este colaborarea lui *Ion Adam* care pe lângă o serie de poeme în proză (*Amăgire*, *Ipopotama* etc.) cuprinde și bucățile: *Un vis întrerupt* (an. II. nr. 2), *Păcatele părinților* (an. II. nr. 4), *Ochiul dracului* (an. II. nr. 5), *Neurastenia* (an. II. nr. 8—9), *Câmp înțelenit* (an. III. nr. 1), *Răscoalele țărănești* (an. III. nr. 2—3), *Glume țărănești* (an. III. nr. 7) și *Prin vremuri*, „teorie simbolică pentru teatru în șase momente” (an. II. nr. 6, 7).

Di *Mihail Sadoveanu* colaborează numai cu trei bucăți: *Plopul*, scrisoare (an. I. nr. 1), *Balta Unștel* (an. I. nr. 4) și *Mănăstirea Râșca*, din ciclul oameni și locuri, (an. I. nr. 7). Restul bucăților în proză, cari nu lipsesc din nici un număr al colecției, sunt semnate de A. Melin, N. Dunăreanu, Corneliu Moldovan, L. Rebreanu (*Talarii*, an. II. nr. 7) și alții.

Literatura poeziei, publicată în coloanele „Rev. polit. și literare”, este mult mai bogată și mai interesantă pentru cercetători decât literatura în proză. Numărul numelor și pseudonimelor cari semnează versuri trece de patruzeci. Asupra celor mai mulți din aceștia nu ne vom opri de loc, întrucât creațiile lor rămân sub nivelul cerințelor artistice, deși unii (Al. P. Dafin, Hyperion, Virginia Grivase, Ilie Marin, H. P. Petrescu, P. Papazissu, Vidu Rusmin, Enea P. Bota etc.) dau, cantitativ, o contribuție foarte însemnată. Vom aminti, apoi, numai în treacăt, numele poezilor, consacrați azi, care au publicat puțin, am putea spune numai întâmplător. Aceștia sunt: *G. Coșbuc*: *Tălcuire* (an. II. nr. 8—9), *Paradis*, cânt. XIX. (an. III. nr. 7) și *Odyssea*, cânt. XXIII, (an. IV. nr. 9—10 și an. V. nr. 1); *Șt. O. Iosif*: *Vremuri*, „dintr'un volum inedit cu acelaș nume”, (an. I. nr. 3); *I. Gorun*: *Faust*, fragment (an. I. nr. 2); *George Gregorian*: *Sonet* (an. V. nr. 3—4) și *V. Eftimiu*: *Afrodita*, (an. IV. nr. 5) și

Zeus (an. IV. nr. 6). Vom insista însă mai mult, proporțional cu importanța fiecăruia, asupra contribuției directorului revistei, A. Ciato, a dlor A. Cotruș, D. Nanu și în special asupra colaborării dlui Nichifor Crainic, căci avem convingerea că, pentru fiecare, colaborarea la „Revista politică și literară” poate aduce, mai mult sau mai puțin, o lămurire prețioasă începuturilor sale poetice.

Aurel Ciato n'a fost, desigur, un poet de autentică inspirație și nici n'a dispus de posibilități de expresie care să-l poată susține între aleșii vremii sale. El a avut însă un suflet sensibil față de problemele vieții. Mai mult decât orice, A. Ciato a fost un obsedat al luptei politice naționale. În această luptă era ce-i drept un teoretician, dar toate articolele sale politice, mai mult chiar decât de rațiunea rece și cumpănită, sunt stăpânite de fierberea și năvala sentimentului. Era natural deci ca acest sentiment să-și caute exteriorizarea și sub forma poeziei. Incercând această exteriorizare, A. Ciato era în nota iredenteei ardelenene. Dacă n'a putut îmbina sentimentul cu o inspirație și expresie ca a lui Oct. Goga, el a reușit totuși să realizeze câteva strofe cari, credem, merită a fi menționate, cel puțin ca dovada generalizării, pentru acele vremi, a unei atari poezii. În bucata „Memoriei lui Auram Iancu” (an. I. nr. 6), după înfățișarea, nu tocmai vie și plastică, a figurii eroului dela 1848, el se adresează pângăritorilor:

„Ear astăzi ingrați, cu suflet pervers,
„Îți sapă mormântul de-a valma,
„Și lacomi s'apleacă pe trupul tău mort
„Să-l bată mișei cu palma.

„Ingrați fără suflet, în lături, vă jur
„Pe ura ce clocote 'n vine,
„Pe umbrele sfinte, ce voi pângăriți,
„Că nu vi s'a 'ntoarce spre bine!

„Trăește poporul, ce voi insultați
„Și-și scrie răvașu 'nainte,
„Grijiți, că se scrie prea mult pe răvaș,
„Se mișcă și morți 'n morminte!”

O formă ceva mai armonioasă au strofele următoare:

„Mai sunt și visuri de 'mplint,
Flăcăi, fiți tari ca fierul,
Să se dea iadul înapoi,
Să se deschidă cerul!

Din culmea înaltelor mări,
Arhanghelii și sfinții
Să ne 'ncunune frunțile
Cu nimbul biruinței!

(Cântec haiducec) (a. I. nr. 4),

Ori, altele :

S'aud cu ochii 'n lacrimi
Eroli bravi trezind
Ehoul libertății
La Nistru și la Pind!

Nu vin, dar o să vie!
Imi sună în urechi
Un tropot în depărte,
Și cântece străvechi.

Din vremi de vitejie
S'adună 'n amurg,
Pe freamătul de frunze,
Pe apele ce curg*.

(E moartă limba noastră?) (an. I. nr. 1).

Felul cum înțelegea A. Ciato să rezolve problema formei ni arată mai limpede bucată „In așteptare“ (an. I. nr. 11—12) în care poetul vrea să cuprindă jocul subtil al sentimentului erotic, la țară. Se afla deci în tărâmul inspirației „dulcelui“ Coșbuc, cum însuși îi numește, și de aceea îi împrumută și ritmul și toată tehnica acestuia.

„Sta fata tristă pe podmol
Cu ochii 'nchiși, cu pieptul gol,
Un ingeraș cum nu găsești
În șapte țări împărătești,
Ba 'n ceriu de-ai da ocol!“

Ori

„Ar fi fipat și-ar fi fugit,
Dar s'a temut și n'a îndrăznit
Și sta înlemnită pe podmol“.

A. Cotruș publică în revista blăjană 16 bucăți, toate în decursul anului al II-lea al revistei.¹⁾ Desigur, aceste poezii au, în cadrul evoluției talentului dlui Cotruș, valoarea începuturilor. În ele vom întâlni reminiscențe eminesciene, ba ici și colo vom simți ușoara duioșie, ca și sglobia cadență a lui Șt. O. Iosif, amestecate toate acestea cu robusta și seninătatea poeziei coșbuciene. Iată strofa I. din *Nocturnă* :

„Stelele 'n adânc dispar.
Negura se 'ncheagă ;
Tu-ți plângi cântecul amar,
Turturea pribeagă.

¹⁾ Din adânc, *Nocturnă* (nr. 1), *Pe țarm, Cântece* (nr. 2), *Sara* (nr. 3), *Co-boară, Melancolie* (nr. 4), *Dorului, Țara mea, Cântece I. II. III.* (nr. 5), *Unei vi-sătoare* (nr. 6), *Toamnă, Pe drumurile vieții* (nr. 7), *Cântec, Durere, O vlna* (nr. 11—12).

și strofa a X-a:

Se alină toate încet
Svon de pace sfântă
Doar sub culmea de brădet
Un cioban mai cântă.

Dar în cadrul naturii vesele și vii poetul găsește și accente de melancolie, și atunci reflexele eminesciene devin mai evidente. Astfel:

„Se lasă ceața tot mai grea
Pe codrii verzi de brad
Și frunzele de pe salcâm
Pe geamuri triste-mi cad”.

ori

„Imi sună recea ploaie'n geam
În șuere de vânt;
O, toate sunt deșertăciuni,
Lăsați-mă să cânt”

(Toamna)

Ceva din forma eminesciană se păstrează atunci când sentimentalismul exagerat face din iubită „blând îngerul bălăui”, care cu toată blândețea lasă poetul în valul tristeții, făcându-l să exclame cu multă duioșie:

„În ochii tăi misterioși
N'oi mai privi de-acum”,

(Unei visătoare)

ori să identifice „vraja ochilor” și „alintările 'n pustiu” cu

„Duiioase adieri ce'n suflet,
Cu slova lacrimilor scriu!”

(Din adânc)

Dar poetul nu se pierde în atmosfera acestui sentimentalism. Frământarea vieții, cu momentele ei de mizerie, întunecă orizontul senin

„Și 'n minte-mi lasă triste urme,
Trudita vieții frământare”.

(Sara)

Câte odată „urmele” acestea sunt atât de triste încât depărțările devin „cernite”, iar cântecul „ce sună a pustiu” îi amintește

„O criptă — adâncă și-un sicriu”.

(Pe țârm)

- Durerea susținută la început de sentimente personale (erotism sau încercarea rostului vieții) își transpune, cu timpul, izvorul principal în suferința celor mulți. Astfel poezia își capătă altruismul și caracterul social care, mai târziu, va deveni, îmbinându-se și cu na-

ționalismul, nota caracteristică dominantă în opera dlui Cotruș. Bucata „Pe drumul vieții” deși este îmbibată cu elemente eminesciene: „Pe un dâmb de petre sure tronează trista-mi raclă” cu „cânt de greeri” și cu „facă”, lucruri care duc la interiorizare: „și mă cobor în suflet de stat la sfat cu mine”, totuși cuprinde și versuri cu un fond propriu cari ne prevestesc orientarea de mai târziu:

„In sufletul meu geme durerea tuturor,
 „Cari de trudite veacuri așteaptă aurora.
 „Ei cei infrânți de biruri, ei cei cu fața suptă,
 „Ei mă trimit pre mine în a vieții luptă,
 „Ca să le port în cântec durerea fără nume,
 „Să fac, deatâta jale, să plângă 'ntreaga lume”.

Misiunea aceasta, de a cânta durerea celor mulți, ajunge în curând atotstăpânitoare în sufletul poetului și se realizează, deja deacum, bine limpezită, în bucata *Durere*:

E moarte, ne'ndurată moarte
 În lupta vieții pentru pâne,
 C'atât de greu li-e celor trudnici
 Ce-abia o duc de azi pe mâne.

Lor terniță li lumea asta,
 Iar zilele cătuși prea grele,
 Când cei puternici să răsfată
 În largul mândrelor castele.

Și tu mă 'ntrebi, tirană lume,
 De ce cânt pururea 'n suspine:
 Cum poți s'aștepti tu voie bună
 Când milioane plâng în mine?

Fără îndoială recunoaștem aci pe cântărețul suferinței și scrâșnirilor revoltătoare ale țaranului român de mai târziu. Simțim deasemenea prezența unul suflet eruptiv. Lipsesc doar „intemperanța verbală” și „expresia torențială și abruptă”, ca să putem avea toate trăsăturile artei dlui Cotruș.

Cea mai importantă colaborare poetică în coloanele „Revistei politice și literare” este fără îndoială cea a d-lui *Nichtfor Crainic*. Cantitativ dsa semnează tot atâtea bucăți câte a semnat și dl Cotruș, dar legăturile sale cu revista blăjană sunt de mai lungă durată (încep an. II. nr. 3 și continuă până în ultimul număr al apariției), și atât factura poeziilor cât și varietatea semnăturilor ne îndeamnă a crede, că revista dela Blaj a mijlocit chiar debutul poetic al dlui Crainic. Regretăm că neputând avea, în cadrul posibilităților locale, colecțiile publicațiilor literare din acel timp, nu putem afirma categoric acest lucru. Dar semnăturile: *D. Crainic*, *D. Nichtfor-Crainic*,

D. I. Nichifor, D. N. Crainic și Nichifor Crainic (numai din anul IV. nr. 3) sunt viu grăitoare pentru probabilitatea tezei noastre.

Din cele șasesprezece bucăți¹⁾ autorul a cuprins numai două în volumul „Darurile pământului”: Vărul Dionis și Lacul, schimbând unele cuvinte și imagini. Nu credem însă fără interes atențiunea ce dăm celorlalte bucăți, cari ne vor lămuri mai bine ce fel de literatură cuprindea „Rev. politică și literară” și ne vor arăta în acelaș timp, caracterul începuturilor poetice ale dlui N. Crainic. Viața dela țară, tărâmul inspirației sămănătoriste, cu dimineți frumoase, cu „gureșele ciocârlii”, cu „copilași voioși și sprinteni” și cu atâta val de „tinerețe” care trece și nu știe

„Câte doruri, câtă jale
Poartă tamplele-argintii”,

este, în această epocă, izvorul principal al inspirației sale. Pe acest fond sămănătorist de nuanță tradiționalistă se proiectează însă dela început câteva nuanțe de influență eminesciană.

„Și toată întinderea țării
Nu-ți pare un pergament deschis,
Pe care din etern s'a scris
Porunca nestatorniciei?”

(*Adio*)

Evidentă este influența lui Oct. Goga:

Mi-e dor de tine, Iăutar,
De legănatul vîers al tău,
Și-aș vrea să fiu la voi la țară,
Tu om bătrîn și eu flăcău.

(*Grâu de balade*)

ori:

„Măi nepoate, dele-ți Domnul
„Cu izbândă zilele,
„Să'nvârtești mai strașnic hora
„Și s'alînți copilele”.

(*La chef*)

Alteori poetul se simte desfăcut de lume, o ființă care-și caută sensul și rostul vieții, și atunci găsește că Dumnezeu a pus în pieptul nostru „dumnezeescul duh” cu năzuința

„Mai sus, mai sus, spre cerul-râu rodnic de ființă”.

¹⁾ *Rândunica, Cântec* (an. II. nr. 3), *Dimineața*, (an. II. nr. 4), *Adio, Gata de drum*, (an. II. nr. 7), *Vă duceți astăzi, Grâu de balade*, (an. II. nr. 8-9), *La chef*, (an. II. nr. 10). *Ca doi porumbi, Serenada unui flăcău*, (an. III. nr. 2-3), *Ispliri*, (an. III. nr. 4-6), *Vărul Dionis, Carmen*, (an. IV. nr. 8), *Ca Phoenix*, (an. IV. nr. 4), *Balada australul, Lacul* (an. V. nr. 3-4).

În asemenea momente, poetul, căutând puncte de orientare în desfășurarea vieții, se identifică în concepție, uneori, cu Vlahuță:

„Cu aceeaș vrajă momitoare
Ne 'nșală până când sfârșim
Iluminați de-un loc sublim:
Nădejdea vieții viltoare“.

(Ca Pönix)

Sborul spre înălțime are, din fericire numai în această epocă, clipe de descurajare, cum reese din bucata *Vă duceți astăzi...*

„In giulgiu de neguri sufletul mă doare..
Vă duceți astăzi, cântăreți ai verii,
Cu gândul meu vă duceți voi — năierii
Văzduhului, îndrăgostiți de soare.

Pe luncă funigei rotesc: pusderii
Din pânza unui vis în destrămare —
E visul meu năzultor în zare,
S'a slărâmat de viforul căderii!

S'a slărâmat în drum, suind s'ajungă
Ca voi un soare — Ideșul vieții..
Cât i-aș fi vrut suirea de'ndelungă!

Dar s'a sfârșit! Și golul lui mă doare;
Invăluit în faldurile ceții,
Îngân prohodul toamnei care moare.

Di *T. Murășanu* și *D. Nanu* se realizează în acest timp într'o și mai puternică influență a poezilor mari amintiți mai sus. Din atâta cât publică în revista blăjană, scânteia originalității este greu de identificat. Totuși la dl Nanu se resimte de pe acum tendința de înălțime morală, de renunțare și chiar de meditație creștină, baia isbăvitoare a sufletului.

„Iar albi umeri de zăpadă
Povara crucei n'o pot duce
Și nu-s meniți nici crinii mâinii
Pe brațele-i să se usuce.

Ci totuși nu uită, — gândește
E — o fericire că e grea:
Celce nu poate s-o ridice
Se poate rezema pe ea“.

(Povara crucei)

Înainte de a încheia prezentarea în fugă a poeziei din coloanele „Revistei politice și literare“, trebuie să mai amintim și numele dlui *O. Hulea* și *N. Marcu* (?).

Sub semnătura celui din urmă apare în an. I. nr. 2 poezia *Doina românească*. Reproducem din ea primele patru strofe, ca unele care pot forma unitatea de măsură pentru exigențele poetice ale revistei blăjene.

„Doină, psalm de pribegie
Limpede isvor de jale,
Câte doruri neîmplinite
Plâng în stihurile tale!

Te-ai născut cu noi deodată,
Imn al culmilor sihastre;
Trăgănarea ta e sfântă,
Biblie-a durerii noastre.

Când săvești eterne clipe,
De străbună vitejie,
Ni-se înseninează gândul
Ca de-o dulce prorocie;

Iar câng plângi lungul pomelnic,
Al trecutelor nevoi,
Ne mirăm cum mai clipește,
Flacăra vieții 'n noi!?”

Fără îndoială găsim aci simțire românească, și aceasta era porunca vremii. Forma originală și armonia fondului, necesară realizării artistice a acestei simțiri, erau desigur un desiderat pentru toți mănuntorii de condeiu, dar neputându-se ajunge la așa ceva decât cu greu și cu o oarecare predestinație, ei se mulțumeau să se folosească și de modelul ce-l găseau în operele celor mari. Lucrul principal era să se încălzească și întărească conștiința românească.

Totuși, din înșirarea fragmentelor de mai sus, cei cari au răsfoit și colecția „Luceafărului” vor recunoaște că, scoțând din șir contribuția maestrului Goga, literatura revistei sibiene, și mai mult a celorlalte publicații contemporane ardelenene, era cam de același nivel artistic. Față de cele multe, „Revista politică și literară” a avut norocul să publice destul de mult din proza păr. Agârbiceanu și să ocrotească începuturile poetice ale dlor N. Crainic și A. Cotruș, împrejurare, care și singură îi dă dreptul să între în studiile de istorie literară românească.

Nu putem încheia menționările acestea restrânse din activitatea literară cuprinsă în coloanele „Revistei politice și literare” fără a aminti, cel puțin, și colaborarea de natură științifică a lui

M. Strajanu, care tratează uneori probleme mari.¹⁾ Ori a lui *Dr. Ștefan Pop* care semnează interesante articole de istorie de literatură veche și filologie: *La istoria limbii române bănățene vechi* (an. I. nr. 9, 10, 11—12); *Bibliografia catechismelor românești vechi* (an. II. nr. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, an. III. nr. 4, 6, 10); *Din trecutul cultural politic al Banatului* (an. III. nr. 11—12, an. IV. nr. 2, 3, 4 ș. a.). Chestiuni de geografie semnează *Dr. V. Meruțiu*, iar probleme de filologie semnează: *T. Raica*, *I. Corbu* și *Nerva Hodoș*. N'a lipsit de tot nici istoria propriu zisă, din care dl *Al. Lapedatu* expune „*Un memoriu al lui Damaschin Bojincă*”, (an. I. nr. 3—4) și nici preocupările de astronomie care sunt susținute mai ales de *G. Todlea*.

*

Lucrurile relatate mai sus, ca și cele cuprinse în celelalte două articole anterioare asupra „*Rev. politice și literare*” dela Blaj, fără a avea pretenția de a răspunde integral tuturor problemelor ce s'au impus interesului, în decursul cercetării și descernerii materialului din coloanele revistei blăjene, credem că vor fi totuși îndestulătoare pentru cunoașterea vieții și activității politice, literare și culturale a acestei publicațiuni. Prin „*Revista politică și literară*”, Blajul a spus atâtea cuvinte hotărâtoare în îndrumarea politice naționale ardelenice și a avut prilejul de a se simți iarăș un adevărat centru literar prin variata și valoroasa colaborare a atâtor scriitori distinși, din toate provinciile românești. Fermitatea atitudinii politice, care ne amintește de publicațiile lui T. Cipariu dela 1848, și numărul mare al colaboratorilor, sunt cele două note caracteristice ale publicației blăjene. Evidențierea lor credem că s'a făcut îndeajuns în cele precedente. Dacă, alături de aceasta, am reușit să aducem și o contribuție în istoria noastră literară și culturală, prin însăși scoaterea la suprafață a străduințelor și realizărilor „*Revistei politice și literare*”, precum și o foarte modestă contribuție de bibliografie, la opera câtorva din colaboratorii ei mai distinși, credem că am răspuns onorabil intențiunilor anunțate în considerațiile dela început.

N. COMȘA

¹⁾ *Egoismul*, fragment dintr'un tratat asupra filozofiei lui A. Schopenhauer (an. I. nr. 3 și 4); *Pesimismul* (an. I. nr. 9); *Câteva observațiuni asupra filozofiei lui V. Conta* (an. II. nr. 2, 3); *Fenomene misterioase ale sufletului* (an. III. nr. 11—12); *Din cugetările lui Goethe ca filozof și ca om de știință* (an. V. nr. 1).

HOLLANDIA DOCET

III. ACTUALUL CATHOLICISM OLANDEZ: VIAȚA INTERNĂ¹⁾

3. Devoționi. — Sunt nenumărate. Ne vom opri numai asupra câtorva mai expresive și universale. Toate sunt acomodate împrejurărilor de viață a credincioșilor și necesităților timpurilor moderne. Deaceea multe se deprind mai ales seara la slujbe potrivite sau dimineața la sf. Liturghie.

Cultul euharistic este și aci foarte răspândit, ca oriunde (între bunii catolici) în sec. XX, secolul Euharistiei. — Cuminecările sunt foarte dese. Media anuală este de 36 cuminecări de fiecare catolic; asta în general, căci sunt parohii (la sate) unde au fost anual 180 cuminecări de fiecare credincios. Cuminecarea zilnică e foarte răspândită, mai ales la copii. Imediat după apariția decretului Papei Pius X (1907), a fost îmbrățișată și răspândită, cu toate că ianzenismul mai avea ceva influințe pe atunci. Deasa apropiere de SS. Taine, a copiilor și a tinerimei în general, mai ales în cadrele „Cruciatei euharistice” este izvorul multelor vocațiuni religioase. — Prima cuminecare se face, cu tot postul obișnuit în Biserica latină, la vârsta de 6—7 ani, fiind bine pregătiți de către părinți, învățător și preot. Ba în unele părți micuții fac un fel de exerciții spirituale de 3 zile (sub conducerea Surorilor) înainte de acest memorabil eveniment din viața lor. — Devoțiunea credincioșilor de toate stările și vârstele față de acest Adorabil Sacrament se vedește mai ales prin dese vizite și rugăciuni fierbinți făcute înaintea Tabernacolului. Nu știu dacă există un moment (cel puțin la orașe) ca Isus în exilul iubirei Sale, în bisericile și capelele deschise, să nu aibă vr'un tovarăș de pe acest pământ. Dar despre aceasta sunt bine instruiți credincioșii, spre cinstea preoților de aci. Știu bine să-și plece genunchiul, fără rușine, în semn de închinare față de Regele regilor când intră într'o biserică, (nu numai să facă „roate” pe piept, vrând să zică că-și fac „cruce”). — Expunerea și adorarea perpetuă a Prea Sf. Sacrament încă e foarte răspândită în Olanda. Ziua adorează și credincioșii, iar noaptea mai ales călugării (contemplativi). Apoi secțiunile adoratoare, euharistice, a diferitelor asociații,

¹⁾ Vezi „Cultura Creștină”, nr.ii 1—2 și 3—4 a. c.

ca Congregația mariană, etc., instituesc în fiecare lună zile de adorație, membrii adoratori fiind împărțiți pe ore. — Binecuvântarea euharistică e foarte frecventă (cel puțin în toate duminicile și sărbătorile). Toate „vecerniile“ sunt un fel de Binecuvântare euharistică numite „laude“. — Procesiunile euharistice se fac numai în Limburg (provincie de sud, integral catolică), în altele fiind încă interzise. Cu mare fast, respect și devoțiune, se isprăvesc toate aceste deprinderi euharistice. — Tot ca un act devoțional față de Prea S. Sacrament este considerată și așa zisa „Procesiune în tăcere“. Se face în Amsterdam în fiecare an în noaptea de sâmbătă spre duminică, înainte și după 12 Martie, întru amintirea unui miracol euharistic. Iată-i istoria pe scurt: În 1345 un bolnav îndată după împărtașanie a vărsat. Totul a fost aruncat în foc. A doua zi s'a aflat sf. hostie plutind în flăcările focului unde în ziua precedentă fusese aruncată. A fost scoasă și dusă la biserică. Încă în acel an s'a edificat în apropierea locului unde s'a întâmplat miracolul o capelă unde era expus perpetuu. P. S. Sacrament, iar anual miercurea după 12 Martie pornea o grandioasă procesiune euharistică din capelă, la care participa tot clerul și nobilimea Amsterdamului. Deseori a fost incendiată capela, însă printre ruine totdeauna se afla monștranta cu Prea S. Sacrament. Dela Reformă capela a ajuns în mâinile protestanților, iar devoțiunea față de acest miraculos loc aproape uitată. Acum 50 de ani catolicii au clădit o nouă capelă în apropierea celei vechi, începându-se acest pelerinaj simplu dar expresiv. Iau parte numai bărbații, zeci de mii, din toată Olanda. Este mai mult o plimbare lentă, în grupuri mari, fiecare recitând în tăcere rozarul, parcurg un circuit de străzi pe unde se află capela. Incep cam pe la orele 12 noaptea. La sfârșitul circuitului intră în biserică, ascultă sf. Liturghie, se cuminecă și apoi cu multă satisfacție în suflet se îndreaptă spre casă, întrerupând tăcerea prin ruga dimineții. — Intensul cult euharistic din Olanda este confirmat și prin faptul că Amsterdamul (Veneția nordului, cu 800,000 locuitori) a avut cinstea să adăpostească grandiosul Congres euharistic internațional din 1924.

Cultul Prea Sf. Inimi fiind o devoțiune a timpurilor moderne, e deja destul de răspândit și se răspândește tot mai mult. — Cea mai obișnuită cinstire a P. S. Inimi este cuminecarea de ispășire din prima vinere a luni. Se face pretutindeni, atât din partea călugărilor cât și a credincioșilor. — Asemenea și ora de adorație (ora sfântă) din prima joi a luni, făcută cam în acelaș fel ca pe la noi. — Foarte numeroase sunt consacrările solemne ale familiilor P. S. Inimi, precum și actele publice de ispășire și consacrare în

legătură cu devoțiunile euharistice. — Sărbătoarea P. S. Inimi e ținută cu mare fast în duminica ce urmează sărbătoarei. — Devoțiunea luni P. Sf. Inimi (Iunie) se face în toate bisericile, mai ales seara, consistând din Binecuvântare euharistică, predică, etc. — Multe sunt asociațiile cu scopul de a practica și răspândi cultul Inimei Prea Sfinte, mai ales Apostolatul rugăciunii, Fraternitatea P. S. Inimi în agonie, etc... — Multe biserici sunt consacrate P. S. Inimi, sau cel puțin neapărat au un altar în cinstea Ei. — Icoane și medalii de ale Inimei P. S. nu lipsesc din nici o casă catolică.

Cultul Prea Sf. Fecioare este și aci cel mai vechiu și familiar, practicat de toată suflarea catolică. Azi în special ia un avânt neobișnuit, fiind călduros recomandat și sprijinit din partea Episcopilor. — Rozarul este cea mai obișnuită rugăciune a unui catolic de aci, de orice stare și condiție socială, nelipsindu-le niciodată... din buzunar, nici chiar soldaților. O singură zi nu poate trece ca să nu-l reciteze. Multe sunt și asociațiile Sf. Rozar. — Devoțiunile din luna Rozarului (Octombrie) sunt foarte frecventate. — Asemenea și cele din Maiu (luna Mariei), când predicatorii se întrec în a vesti laudele Mariei, iar copiii în a-i împodobi icoanele din biserică și familie. — Cele mai multe pelerinaje sunt în cinstea Mariei. — O măreață procesiune mariană se face anual în luna Maiu în Nijmegen (Athosul Olandei, oraș cu 100.000 locuitori, 78% catolici). Este într'adevăr ceva înălțător. Nu se poate să nu-i placă Mariei. Procesiunea este organizată până în cele mai mici amănunte, cu multe zile înainte, de un comitet format din reprezentanții clerului, Acțiunii catolice și diferitelor asociații religioase și anunțată prin placate și presă. Disciplina, respectul reciproc și evlavie te frapează. S'a început acum 11 ani. Iau parte în procesiune numai reprezentanții clerului, a ordinelor și congregațiilor călugărești locale, a tuturor asociațiilor și condițiilor sociale catolice. Cortegiul este atât de mare, încât trece un ceas dela pornirea primilor până la a ultimilor. Aproape toate asociațiile au fanfare, cari se întrec în a cânta laude Mariei împreună cu publicul de pe trotuare. În kilometricul convoiu te pierzi în marea de steaguri, table cu titluri mariane, în mulțimea obiectelor simbolice din Noul și Vechiul Testament, etc... Toți cu rozarul în mână, pe buze și în inimă, îmbrăcați în costumele propriei organizații, preced lectica triumfală cu statueta (30 cm.) miraculoasă a P. Curatei cu Pruncul Isus în brațe, purtată de tinerii congreganiști cu suflet și costume senine, înconjurată de zeci de acoliți (în mare ținută) cu felinare și flori. La sfârșit, într'o mare piață, în apropierea unei

biserici se oficiază în liber Binecuvântarea euharistică cu o foarte scurtă predică. Totul e transmis prin megafoane. Statueta se păstrează în biserica Sf. Petru Canisiu. În timpul persecuțiilor protestante fiind aruncată în foc, n'a fost mistuită (e din lemn). În 1932, cu ocazia Congresului marian național, a fost încoronată din partea Episcopului diecezan. — Multe sunt asociațiile religioase cari promovează cultul marian, de ex. Congregațiile mariane, etc... Apoi cele mai multe congregații călugărești se numesc după diferite titluri ale Mariei. — Cele mai multe biserici sunt consacrate Preacuratei. Altarul Ei nu lipsește din nici o biserică sau capelă iar icoana Ei din nici o familie. — Foarte numeroase sunt reproducțiile peșterii Lourdes-ului.

Alte devoțiuni: Icoanele Căii sf. Cruci nu lipsesc din nici o biserică, fiind nespuse de populară și practică această devoțiune. Scapularul este tot așa de răspândit ca și rozarul. — Cultul sfinților, ca ori unde în Biserica latină, este foarte popular. S. Iosif își are altarul în toate bisericile, iar devoțiunea lunii Martie se face pretutindeni. — Ca ori unde, S. Antoniu de Padua și S. Tereza de Lisieux își au cultul deosebit de răspândit. — S. Nicolae de Mira e foarte cunoscut (mai ales copiilor). Multe biserici îl au ca hram. — Octava mondială de rugăciuni pentru unitatea credinței se face cu multă însuflețire. — Peregrinațiile sunt multe și bine organizate. Cele interne au mai mult un caracter regional. Cele mai multe sunt în cinstea Prea Curatei (icoane miraculoase, de ex. în 's-Hertogenbosch, etc.), apoi la diferite izvoare tămăduitoare de ale S. Wilibrord, etc... Externe mai ales la Roma și la Lourdes (anual naționale, f. mari). — Tot ca un act devoțional extern sunt considerate Catacombele din Valkenburg, și Țara sfântă din Nijmegen (foarte vizitată de peregrini). Sunt de mare însemnătate apologetică, mai ales ultima fiind o grandioasă reconstrucție a locurilor pe unde a trăit Mântuitorul acum 19 veacuri.

4. Asociații catolice. — Este cel mai interesant aspect al catolicismului olandez. Aci rezidă toată tăria lui. Omul este o ființă socială. „Unde-i unul nu-i putere“... Aci fiind atât de amestecați cu protestanții, mai ales în nord, e necesară o temeinică organizare în diferite asociații, pentru că așa mai bine pot rezista influențelor vătămătoare (scop negativ), își formează caracterul, își fac educația socială, o desăvârșesc pe cea religioasă și-și pot apăra interesele personale și ale religiei (scop pozitiv). Toate clasele și condițiunile sociale își au asociațiile lor, diferențiate după circumstanțe și necesități, cu caracter religios-social, sau pur social. De-seori un individ face parte din mai multe asociații cu caracter și

scop diferit, (lucru nu prea ideal căci se divid puterile). — Numeroase sunt mai ales asociațiile tinerimei. Este și necesar. Au 500.000 de membri. Statul a dat toată libertatea și în această privință. De acestea ne vom ocupa mai mult. — Asociațiile cu caracter pur social sunt proprii diferitelor bresle (intelectuali, meseriași, muncitori) având scopul să amelioreze condițiunile de existență a membrilor prin mijloace oneste și în spiritul catolic. Cele mai multe, în privința conducerii, sunt diecezane sau parohiale (cu toate că există și în alte dieceze), mai ales cele religios-sociale pentru tinerime. Dar și acestea au un comitet inter-diecezan, însă cu un scop mai mult informativ (propagandă, statistici, relațiile cu statul, etc.).

Apostolatul rugăciunii. E asoc. cea mai răspândită, mai generală și mai bine organizată. Scopul și organizația, în genere, e aceeași ca pretutindeni. Conducerea supremă e interdiecezană (un Părinte ie-zuit). Are peste 1200 centre, în spiritul genuin al A. R., fiind fundamentul Acțiunii catolice. Este împărțită în secțiuni. Așa una care se roagă pentru cler, cu 9500 membri (mai ales din Congregațiile mariane). Alta organizează octava mondială de rugăciuni din Ianuarie. — Editează lunar, din 1868, revista: „Curierul P. S. Inimi” în 5000 exemplare, explicând pe larg intențiunile lunare etc. Apoi alta pentru oamenii mai simpli: „Viața împărăția Ta”, din 1936, în 9500 exemplare lunar. La fel foițe lunare (2 pagini mici), gratuite, cu intențiunile respective, în 210.000 exemplare, pentru fiecare zelator; altele în 60 mii exemplare pentru Cruciata euharistică și copii, și încă o foiță pentru zelatori în care la începutul lunii fiecare poate nota intențiunile pentru care cere concursul celorlalți membri și apoi se trimite directorului național publicându-se totalizate în Curierul P. S. Inimi. În fine o scurtă instrucție lunară pentru directorii centrelor, în 2000 exemplare.

Cruciata Euharistică. Este secțiunea pentru copii (1—14 ani) a Ap. Rug. Are cam 2700 membri. A fost introdusă în 1912. Scopul este acelaș ca pretutindeni: cuminecarea deasă etc. Este considerată ca o școală formativă pentru Acțiunea catolică... Are trei secțiuni: 1) Candidații: promit (nu sub păcat) a face cel puțin odată în săptămână cuminecare sacramentală și odată la zi spirituală. 2. Cruciata: cuminecare sacramentală și participare la sf. Liturghie cât mai des, iar zilnic ceva mortificație în cinstea P. S. Inimi. 3. Victimele: în spirit de reparație oferă toate durerile și greutățile zilei Inimei P. S. — Editează 4 periodice.

Terțiarul Franciscan (Minorități și Capucini) sunt foarte numeroși, atât printre adulții din toate clasele sociale (în parohii) cât și printre tinerimea școlară (9000 tineri sunt membri). Scopul primar

este propria perfecțiune. Cu privire la tinerime, caută să le formeze mentalitatea în spiritul Sf. Francisc de Assisi: Consecvență, simplitate, sărăcie spirituală, iubirea naturii și veselie sfântă. — Elita (morală) formează secția „Consoții de drum a Sf. Francisc”. — A fost introdusă printre tinerime în 1917. — Conducerea e centrală, avându-o Părinții celor două ordine franciscane. Editează 3 periodice.

Arhiconfraternitatea S. Familii, propagată și condusă de Redemptoriști. Este foarte răspândită. Scopul este sfințirea familiei. Secția pentru tinerime: „Mica Sf. Familie” cu 40 mii de membri, are ca scop imitarea vieții Mântuitorului în Nazareth. — Editează 3 periodice (unul pentru directori).

Conferințele S. Vincențiu încă sunt extrem de populare atât în parohii cât și în școli (de toate gradele) și universități. Ba în licee sunt 2 secții; una a elevilor interni și alta a externilor, dar numai elita (înțeleg în artic. totdeauna pe cea morală), activând printre copiii săracilor din localitate: în primul rând ajutându-i în cele spirituale (îi conduc la sf. Liturghie, cateheză, etc.), ajutorul material fiind numai în rîndul al doilea. În acest fel își însușește tinerimea spiritul de jertfă și iubirea pentru aproapele.

Confraternitatea P. S. Inimi Agonizante și a Malcei Indurerate. Membrii se roagă, cât de puțin zilnic pentru mântuirea muribunzilor din toată lumea (zilnic 98 mii), mângăerea întristaților și a Inimei P. S. a lui Isus și Mariei. Au multe indulgențe. Condițiunile de membru sunt foarte ușoare.

Arhiconfraternitatea pentru o moarte bună (S. Josif, S. Barbara) încă e foarte răspândită.

Apoi diferitele asociații a S. Altar, adoratoare, etc. Numai din rândurile tinerimei sunt 25 mii membri.

Congregațiunile mariane sunt cele mai răspândite, după Ap. rugăciunii. Scopul, organizația și mijloacele de activitate în linii generale sunt aceleași ca ori unde: perfecțiunea religioasă a membrilor (primar) și formarea elitei pentru Acțiunea catolică, prin practicarea și răspândirea cultului marian (apostolat, studii etc.). Cuprinde elita morală a tuturor vârstelor, claselor și condițiunilor sociale (dela 10—12 ani până la moarte). — Aci au luat un mare avânt în ultimii 15 ani, atât în școli cât și în parohii. În Olanda și coloniile ei sunt peste 1735 congregații, cele mai multe agregate. Sunt împărțite după vârste și sex, foarte puține fiind mixte. Congregațiile tinerimei sunt peste 1500 cu 136 mii membri. Cele deplin formate sunt împărțite în secțiuni: euharistică, exerciții spirituale (adună fonduri pentru a face anual exerciții spirituale), artistică, etc. ba

și un fel de academie mariană, în cadrele căreia prin conferințe făcute de ei, studiază diferite aspecte ale cultului marian, a catolicismului, etc. Secțiunile se adună aparte, cam de două ori pe lună, în localul asociațiilor parohiale etc. Intreaga congregație are adunare săptămânală în biserică sau capelă, sub conducerea preotului diriginte, care după ce se face, cântând, invocarea P. S. Spirit, ține o exortatie scurtă, apoi președintele recitează diferite rugăciuni, se mai cântă ceva marian și în fine se face pe scurt Binecuvântarea euharistică, totul durând cam 45 minute. Tot la 8 ani au congres național. Secretariatul național editează lunar o revistă pentru dirigenți și 2 pentru congreganiști. — Conducerea supremă pentru întreagă lumea, ca și cea a Ap. Rugăciunii, o are Generalul Soc. lui Isus, din Roma, iar cea națională (interdiecezană) Părinții aceluiaș ordin din țara respectivă.

Asociațiile înșirate până aci sunt pentru elită, având de scop mai mult perfecțiunea individuală religio-morală. Cele ce urmează sunt asociațiile moderne proprii mai ales tinerimei, cu excepția Acțiunii catolice, cari pe încetul caută să înlocuiască pe unele din cele dintâi (numărul membrilor acestora descrește mereu), având ca scop și educația religioasă, dar mai ales socială, a masselor, până la etatea de 21 ani; sunt școala Acțiunii catolice. Sunt două categorii bine diferențiate: pentru băieți și pentru fete, subîmpărțite la rândul lor în multe altele după diferitele scopuri particulare ale membrilor.

Asociațiile bărbătești: Cercetășia catolică s'a început în 1927, a fost aprobată oficial de Episcopat în 1936 (PP. Iezuiți și Benedictini i-au dat tot concursul). Este obișnuita cercetășie, dar în spirit pur catolic, cu conducere proprie, atașată cercetășiei naționale și prin asta celei internaționale. Face parte mai ales elevii școalelor secundare. Mai nou a început să se organizeze și pentru fete. Are peste 13 mii membri. Editează 4 periodice. Sunt considerați ca o brigadă de prim ajutor a A. Catolice. Fiecare unitate își are preotul său. Aici nu există organizații de Stat obligatorii, pentru educația națională.

„Tinerimea muncitoare” este pentru tinerii muncitori, meseriași (calfe), dela vârsta de 17 ani până la căsătorie, cu scopul de a-i feri de influințele comuniste, etc. și a forma meseriași perfecți, catolici practicanți și cetățeni cinstiți. Au diferite cursuri (mai ales seara) pentru perfecționarea meseriei, conferințe cu caracter social, expoziții, zilnic 15 minute program la Radio, etc. S'a înființat în 1916. Are 10 mii membri. Editează 2 periodice.

„*Straja tinerimei*“, iar în dieceza Haarlem „*Cruciații*“, sunt organizații pentru tinerii de 12—17 ani, de orice condiție socială (ucenici, elevi, etc. mai ales cei ce nu sunt cercetași), cari pe încetul înlocuiesc „*Patronatele*“ (cu scop mai mult negativ: distracții cinstitite, ferirea de primejdii morale, etc.). Scopul este mai mult pozitiv: formația religioasă, socială, intelectuală și culturală a tinerilor, învățându-i a munci, responsabilitate, tărie sufletească și trupească prin jocuri, excursii, tabere, cursuri, conferințe, etc. Numărul lor în ambele asoc. e de 30 mii. Editează mai multe periodice.

Mai sunt „*Patronatele*“ pentru copii (13 mii membri), *asociația tinerimei fărănești* (22 mii), *clubul studenților catolici* (2300), diferite *asociații sportive* (60 mii) etc. toate pentru ambele sexe, activând în spirit catolic, asistate fiind totdeauna de un preot.

Toate asociațiile studențești sunt agregate la „*Pax Romana*“.

Asociațiile feminine: Cele din dieceza Haarlem (Nord, cu marile orașe Amsterdam, Rotterdam și Haaga) se deosebesc de cele ale altor dieceze. Mai însemnate sunt: „*Graal*“-ul (Haarlem), înființată în 1929 de către Surorile „*Femeile Nazaretului*“, cărora le-a fost încredințată educația social-religioasă a tinerimei feminine din această dieceză. Seamănă puțin cu cercetașia. Are 3 grade. În al treilea puține sunt admise, având următoarele îndatoriri: cuminicare sacr. cel puțin de 5 ori pe săpt., duhovnic stabil, apoi zilnic cel puțin un act piu mai mare, meditație 15 minute, lectură spirituală, vizite la P. S. Sacrament, dimineața a se scula imediat la ora propusă de seara, etc. Sunt 19 mii membre. Deja s'a răspândit în Anglia, Germania și Australia.

În celelalte dieceze este asoc. „*Tinerimea feminină catolică*“, evoluată din altele cu scopuri mai mult negative. Are 30 mii membre.

„*Acțiunea catolică*“ având un scop mai mult de apostolat direct, membrii trebuie să aibă harul unei speciale chemări apostolice, nefiind o asociație pentru masse (ca celelalte asoc. social-religioase) ci pentru elita de orice vârstă și condiție socială formată în diferitele asoc. religioase sau social-religioase, cari toate, mai mult sau mai puțin, sunt încadrate în A. C. ca organe auxiliare. Organizația e parohială, inter-parohială (în localitatea cu mai multe parohii) și apoi diecezană; este încă în statul evolutiv, fiind dificilă stabilirea raporturilor cu celelalte asociații social-relig. preexistente. Numai aceia pot activa direct în A. C. cari au primit oficial „*misiune canonică*“ din partea parohului (director al centrului respectiv) sau Episcopului diecezan. Membrii sunt oamenii de încredere ai parohului, colaborând cu el imediat, după vârsta,

gradul și incredințarea ce o au. Așa: fac vizite în familii, mai ales unde preotul nu e primit, aranjează căsătoriile mixte, controlează educația copiilor, lectura din familie, etc. Apoi caută să infiltreze spiritul catolic genuin în celelalte asociații catolice de orice gen, mijlocesc unitate de acțiune între ele, etc. — O latură interesantă a A. C. este acțiunea „Pro Deo” contra comunismului, ateismului și neo-păgânismului modern. Toate asociațiile social-religioase catolice au secțiuni cari activează în această acțiune. Are un birou central care, dispunând de fonduri (din donațiuni), face o intensă propagandă contra curentelor de mai sus, prin editarea gratuită a diferitelor afișe, fascicule numite „foi volante” în milioane de exemplare, împărțite apoi de către apostolii A. C. în toate părțile, cărți, expoziții, etc. Comunismul aci nu prea poate prinde rădăcini. (În Cameră au 3 deputați, iar naț.-socialiștii 4, toți numiți „anti-naționali”), cu toate că are toată libertatea de acțiune din partea Statului, fiind așa mai ușor de controlat și apoi nu prezintă nici un pericol lipsindu-i în prezent aproape cu totul mediul favorabil. Olandezii sunt calmi dela fire, clasele sociale sunt echilibrate, șomerii azi aproape nu există, fiind create pentru ei tabere de muncă (construcții mari de canale, tunele sub apă, secarea Zuiderzee-ului, etc.), Statul garantându-le susținerea, și încă foarte satisfăcător. Mai anii trecuți având 400 mii șomeri, le da anual 200 milioane florini. (Amsterdamul da 25 milioane fl. anual). A avut teren în periferiile marilor porturi mondiale Rotterdam și Amsterdam (anual intra în unul câte 12—13 mii vapoare mari) cu populație din toată lumea și în regiunile miniere, din cauza influenței liberalismului veacului trecut, egoismului social, intensei propagande comuniste, șomajului, etc. Iar în rândurile catolicilor și din cauza slabei pastorații și lipsei de organizații temeinice în aceste părți. Acum catolicii, în cadrele acțiunii „Pro Deo”, activează intens. În regiunile miniere (Limburg) muncitorii, în majoritate catolici, sunt organizați în diferite asociații sociale, conduse de preoți. S'a distins Mgr. Dr. Poels care a distrus centrele comuniste de aci, ba în multe locuri le-a chiar prevenit, ameliorând situația muncitorilor cu ajutorul diferitelor asociații. Azi mai ales în aceste regiuni se zidesc multe biserici. Minerilor li se dau instrucțiuni religioase obligatorii, anual se organizează săptămâni sociale în cadrele cărora clerici și fruntași laici (deputați, foști miniștri, etc.) tratează diferite chestiuni sociale, explică enciclicele papale etc. Apoi tinerimea minierilor este bine educată în școli catolice de meserii.

Au multe asociații catolicii olandezi și pentru toate este timp, căci olandezul știe folosi acest dar: timpul; deci și tinerimea are

timp ca să-și vadă de numeroasele sale studii, și încă temeinic, dar și pentru educația religioasă, socială și fizică, iar prin asta, dela sine urmează, cea adevărat națională. — Congrese nu se țin prea des, ci fiecare își îndeplinește datorițele statului său, fără prea multă larmă și fast extern.

Din toate acestea se poate vedea pe scurt ce înseamnă a trăi viață într'adevăr catolică.

(Va urma)

H. DOESCHATE — EMIL PUNI S. I.

MOMENTE DIN TRECUTUL COMUNEI GRĂNIȚEREȘTI VEȘTEM

Pe malul drept al Cibinului, — la depărtare de 12 Km. dela Sibiu spre miazăzi, — este așezată comuna *Veștem*, cu o populație de 1600 suflete, toți: Români uniți cu Roma.

Coloniștii sași, — aduși în Ardeal prin anii 1141—1161 de către regele Gheza II — i-au găsit aci pe Români, cu vechea lor organizație cnezală, ocupându-se cu agricultura și creșterea vitelor.

Părerea părintelui Iohan Plattner¹⁾, — că *Veștemul* a fost comună curat săsească și că, numirea sa, se derivă dela cuvântul săsesc: „*veștem*“, care este identic cu „*desertum*“; că locuitorii săi, Sașii, ar fi fost ridicați, cu toții, în anul 1241, de către Mongoli, și duși undeva în Valahia, ori în altă parte iar, în locul acelorora s'ar fi așezat cu „*permistunea forurilor săsești*“ (1) o populație curat românească, în legătură de dependență cu Scaunul Sibiului — nu este bazată pe documente istorice, și este în flagrantă contradicție atât cu firea poporului săsesc, cât și cu împrejurările economice ale acestei comune.

Sașii, cu prilejul colonizării lor în Ardeal, s'au așezat numai în regiunile și locurile cu pământ productiv și propriu pentru lucrările agricole.

Or, comuna *Veștem*, pe timpul colonizărilor săsești, și chiar și mai târziu, avea puțin pământ cultivabil; și acesta: pământ de coastă și sărac.

Este deci sigur că Sașii nu și-au ales un astfel de teren spre a-și întemeia gospodăria durabile.

Și tot așa de sigur este că dacă Sașii, cu prilejul colonizării,

¹⁾ *Tageblatt*, Sibiu, an. 1928, No. 16430.

s'ar fi așezat aci, într'u teren „*desertum*“, atunci la nici un caz n'ar fi fost atât de *generoși*, ca, în locul Sașilor surghiuniți, să îngăduie așezarea unei populațiuni curat românești.

Povestea cu: „*terra deserta*“; „*terra vacua et inhabitata*“; și celelalte afirmațiuni gratuite ale istoricilor sași, — *cart* *aveau însă tot interesul să se accepte aceste teorii, spre a rămâne Sașii singurii stăpâni ai munților de pe pământul crăiesc* — au fost definitiv spulberată atât de către istoricii români, cât și de către istoricii unguri¹⁾.

Totuși, părintelui Iohan Plattner îi rămânem adânc recunoscători pentru faptul că a publicat toate datele privitoare la comuna Veștem, — culese de Domnia Sa din diferite registre de contabilitate de-ale municipiului Sibiu, — și, cari date, confirmă întru toate părerea noastră că Veștemul, la sosirea „*oaspeților*“ Sași în Ardeal, era locuit de Români, și era organizat, conform vechei organizații cnezale!

Toți istoricii de seamă, și imparțiali, sunt de acord că Românii își aveau, în Ardeal, pământul lor, „*terra Blachorum*“, din care s'a luat o parte spre a fi dată coloniștilor — „*terra exempta de Blacis*“ —, întocmai precum li s'a dat și o parte din „*pădurea Românilor*“, spre a o folosi împreună²⁾.

Intregul teritoriu, pe care a fost colonizată populația săsască, alcătula așa-numitul: „*Pământ crăiesc*“, întins dela Orăștie până la Baraolt, ai cărui locuitori, — *băștinași* și *coloniști* — erau supuși direct comitelui din Sibiu, ales de popor și confirmat de către regele Ungariei.

Comitele era dator:

a) să plătească, regelui, anual, câte 500 de mărci „*ad lucrum camerae*“ (darea sf.-lui Martin);

b) să-i dea 50 de ostași, spre a-i întrebuința în interiorul țării; și 100, când armata, sub conducerea regelui, luptă în afară de hotarele Țării; ori apoi numai 50, dacă armata este pusă sub comanda altuia;

c) să contribuie cu alimente la masa curții regale.

Diploma andreiană din anul 1224, — prin care se acordă: avantajii speciale celor de pe „*pământul crăiesc*“ — le-a dat drept coloniștilor să-și aleagă, liber, preoții; dreptul de pășunat, și libertatea de-a folosi, *împreună cu Români*³⁾, toate pădurile află-

¹⁾ cfr. S. DRAGOMIR: „*Contribuțiuni istorice*“, pag. XVII.

²⁾ ȘT. MANCIULEA, rev. „*Blajul*“, an. 1934. p. 226.

³⁾ Șt. Manculea l. c.

toare pe teritorul pământului crăiesc; apoi: scutire de vamă și de impozite, pentru toate întreprinderile lor neguțătoarești, etc.

Privilegiile cuprinse în diploma andreiană însă nu s'au acordat numai pentru Sași, ci s'au dat, deopotrivă, pentru toți locuitorii, — fără deosebire de neam și lege, — cari trăiau pe „pământul crăiesc“.

Pe „Pământul crăiesc“, — se spune în diploma andreiană — „*unus sit populus*“, ceea ce înseamnă, că toți locuitorii acestuia se bucurau de aceleași drepturi și privilegii.

Nu era deci, între Sași și Români, — la început —, nicio deosebire pe drepturi.

Și nici nu puteau exista atari deosebiri, deoarece proprietar al acestui teritoriu, era Coroana ungară, — de aci și numirea: „Fundus regius“; — iar nu cei cari îl locuiau și-l folosiau!

Iar deosebirile de drepturi de mai târziu, — precum și strădania Sașilor de a-i aduce pe Români de pe „Fundus Regius“, într'o stare de dependență, și chiar de iobăgie — nu s'au creat prin legi, ci, ele, sunt urmările măsurilor abuzive, luate de către Sași contra Românilor, cu văditul scop de-a-i subjuga, și, prin aceeaș subjugare, de-a-i despoia de munți, ceea ce, durere, în foarte mare măsură, le-a și reușit!

Impărăteasa *Maria Theresia*, la 3 Aug. 1770, îi mustră pe Sași, pentru abuzurile contra Românilor, scriind:

„*Cu neplăcere am înțeles, că națiunea săsească vrea să-și atribuie proprietatea și dreptul fondului regiu în care locuiește.*

Deci, pentru această aroganță, să înfrunțați acea națiune și să-i faceți cunoscută neplăcerea noastră“¹⁾.

Iar dieta ardeleană, în anul 1791, supune spre aprobare următorul art. de lege:

„Precum în comitate nobilii români se bucură de toate prerogativele nobililor unguri, și Români nobilitați se primesc în sânul națiunii maghiare; și precum în scaunele săcuiești Români asemenea se bucură de toate drepturile și privilegiile Săcuilor, tot astfel se vor bucura și pe Fundus Regius de drepturi și privilegii egale cu acelea ale Sașilor²⁾. Români nu vor putea fi siliți de Sași la nici un fel de contribuții sau dări, și vor suporta toate sarcinile publice în măsură egală, bucurându-se în măsură egală și de tot felul de venituri ale aceluiaș fundus“.

¹⁾ S. Dragomir, op. cit. pag. 223.

²⁾ DR. Z. PĂCLIȘANU: „Luptele politice ale Românilor ardeleni din anii 1790—1792“ pag. 34.

Drepturile străvechi, — și egale cu ale Sașilor, — ale Românilor de pe „Pământul crăiesc“, le-au fost însă tot mai mult știrbite de către Sași, fiind Românii supuși la tot mai multe dări abuzive, precum și la sarcini nedrepte.

La 1791, cu prilejul unui raport alcătuit în cauza nedreptăților făcute Românilor, consilierul Izdenczy constată că, națiunea săsească, și-a arogat dreptul de a trata pe Românii de pe „Pământul crăiesc“, ca pe niște iobagi ai săi, spre cea mai mare pagubă a fiscului, contestând, prin aceasta, și dreptul de proprietate al principelui Țării!

Românii de pe „Pământul crăiesc“, în urma privilegiului din an. 1468 al regelui Matia, — erau scutiți și de plățirea *quinquagesimei*, —, o dare specific românească pe care o plăteau numai Românii, și nici un alt popor al Țării, de unde și numirea: *quinquagesima olacalis* trebuind, Românii, să contribuie, ca și Sașii, numai la suma de 500 de mărci (darea sf-lui Martin), pe care „Fundus regius“ o plătea anual regilor Ungariei¹⁾.

Pe la sfârșitul veacului al XVI-lea, — atât în Ardeal, cât și în Ungaria — Românii, la fel cu ceilalți locuitori ai țării, sunt și *ei supuși la plata contribuțiilor comune*; iar impozitul *quinquagesima* încetează, păstrându-se acest impozit, *per abusum*, numai pe „Pământul crăiesc“, ceea ce constituia o strigătoare nedreptate.

Nedreptatea aceasta este și mai isbitoare, când ne cugetăm că, Românii de pe „pământul crăiesc“ erau scutiți de plata *quinquagesimei*, și obligați a contribui, ca și Sașii, numai la suma de 500 de mărci — „darea sfântului Martin“, — ca impozit anual, regilor Ungariei.

Or Sașii, deși regii Ungariei renunțaseră la *quinquagesima*, totuși, cu dela sine putere, încasau, dela Românii de pe „Pământul crăiesc“, și acest impozit, pe care-l folosiau pentru scopurile lor proprii.

Așa, Avrigul, pe baza statutului din 1541, trebuia să deie orașului Sibiu *quinquagesima* de oi și porci; asemenea și comunele Mohu, Săcădate și *Vestem*²⁾ etc.

Ajungând Transilvania sub stăpânirea austriacă, adecă germană, Sașii au început, la adăpostul ei, să calce toate rânduelile cele vechi privitoare la Români, cari ar fi trebuit să se bucure, pe „Pământul crăiesc“ de drepturi egale cu „oaspeții“ sași.

Au nimicit autonomia vechilor comune românești, și i-au îm-

¹⁾ Dr. Zenovie Păclișanu, rev. *Cultura Creștină*, 1920, p. 94.

²⁾ Z. Păclișanu, l. c. pag. 95.

piedecat pe Români să-și mai exercite dreptul de-a lua parte la alegerea funcționarilor din „scaune”; i-a oprit să exercite vre-o meserie; iar, pe oieri să facă țesături de lână pentru comerț, — lână trebuind a o vinde postăvarilor sași.

Se calcă egalitatea în privința ăririlor. Românii sunt obligați, față de slujbașii mai mari, la anumite daruri și slujbe, cari în secolul al XVII-lea sunt prefăcute în zile de clacă, pe alocuri câte două pe săptămână ¹⁾).

Sașii au avut tot interesul să conteste ²⁾) Românilor drepturile pe „pământul crăiesc”, și să-i treacă în diferite clase de sușenie față de comunele, ori cercurile săsești, și astfel să profite. Sașii, după contribuțiunile și prestațiunile impuse Românilor în mod abuziv.

Se știe că pământul crăiesc era un teritoriu regesc inalienabil, pe care Sașii locuiau numai ca oaspeți și, în consecință, însuși concepția de drept a „Pământului crăiesc” exclude o împărțire a comunelor și a locuitorilor români în diferite „pertinențe” ale comunelor sau cercurilor săsești, și a-i supune — ei, Sașii, *carl sunt numai oaspeții Regelui!* — pe Români la diferite sarcini, impozite și prestațiuni, ce puteau fi pretinse exclusiv numai de către regel.

Motivul principal însă, — care i-a determinat pe istoricii sași să interpreteze tendențios documentele istorice vechi, și să-i înfățișeze pe Români ca simpli uzufructuari temporari (sub durata regimentelor de graniță) ai pădurilor și ai munților, precum și strădania stăruitoare a Sașilor de a-i supune pe Românii de pe „pământul crăiesc” la fel de fel de sarcini, contribuțiuni și prestații abuzive, cu caracter iobăgesc — *a fost intențtunea lor vâdttă: de a smulge din mânilor Românilor proprietățile întinse, de mufl și pășunat, ale acestora!*

*

Lămurită această chestiune revin la articolul părintelui Iohan Plattner.

Din datele culese din registrele de contabilitate ale orașului Sibiu de către păr. Iohan Plattner se constată că Veștemul:

a) a contribuit la suma de 500 de mărci (darea sf.-lui Martin);

b) a contribuit la masa curții regale;

c) și era, — încă la anul 1492, — o comună frunțase având în fruntea sa un cnez inteligent, înzestrat cu însușiri diplomatice,

¹⁾ VICTOR LAZĂR: *Ist. Românilor. Cluj. 1924.*

²⁾ S. Dragomir, op. cit.

și că acest cnez, cu numele Marcu, era... „ambasadorul“ comesului săsesc din Sibiu, incredințat cu misiuni delicate, și anume: „spre a culege informațiuni“, ori „a tranșa unele neînțelegeri“, cu ambii voievozi români etc.

Iar din cronică lui Ioan Zagran alias Coman, fost învățător în Veștem în anii 1810—1836, știm că *veștemenii au dat și soldații pentru armata regelui.*

Așa dară: Veștemul plătește aceleași sarcini, pe cari le dă-torează regelui locuitorii de pe „pământul crăiesc“. a) *Contribuția la darea sf.-lui Martin*: Cele dintâiu date despre contribuția Veștemului la plata dării sf.-lui Martin sunt începând cu anul 1468, — când regele Matia îi scutise pe Românii din Fundus regius de plă-tirea quinquagesimei, și anume:

În anul 1468 comuna Veștem plătește casei din Sibiu „1 fl. auri“. În anul 1494 plătește ca dare 7 fl., iar în anul 1495... 23 fl. În anul 1506, Veștemul plătește — prin primarul Marcu și ceilalți seniori — 14 fl. În anul 1507... 16 fl. În anul 1509... 28 fl. (În același an plătește Rășinariii — 70 fl. și Bungardul — 4 fl.).

b) *Contribuția la masa curții regale*: În anul 1494, comuna Veștem contribuie cu 11 găini la masa curții regelui Vladislav, aflător în trecere prin Sibiu.

c) *Serviciile făcute comesului din Sibiu, de către cnezul Marcu din Veștem*: În anul 1492, primarul din Sibiu plătește lui Marcu din Veștem, pentru informațiunile culese în Valahia, 3 fl. În anul 1503 s'a trimis în Valahia un spion, Marcu din Veștem, plătindu-i-se pentru acest serviciu 3 fl. În an. 1504 e trimis ginerele lui Marcu din Veștem, cu o scrisoare, la voevodul transalpin, și la „logofăt“, spre a culege informațiuni asupra Turcilor. Plata 3 fl. În an. 1506, se trimite „Knezul“ Marcu din Veștem, în ținuturile transalpine, la ambii voievozi, spre a culege noutăți, și a tranșa unele neînțelegeri. Plata 3 fl.

d) *Veștemul contribuie și cu soldați, pentru armata regelui.*

„1778 Pentru scornita Tabără întră Burcuș¹⁾ și Austria, dă nația săsască un divizion de husari, cu cai și cu mondir cu tot.

Întru această Tabără, a burcușului au rămas, înaintea Prismașului din Veștem:

fraităru' *Marcu Popa*, împușcat la Tropau;

Gem.-fusulir *Ion Pașcu-Brașovan*, la Olmiț, iar pușcat,

¹⁾ *Burcuș=Pruslac*. Soldații prusieci purtau coif cu pene, ce se revărsau în jos, întocmai ca și părul lăptos a unor câni ciobănești. De aci și numirea: „burcuș“.

și fraitǎru' Pǎtru Jǎngǎu, iar la Olmiț pușcat, tot întru această tabǎrǎ¹⁾).

Am văzut că, pe la sfârșitul veacului al XVI-lea, Românii din Ardeal și din Ungaria, — la fel cu ceilalți locuitori ai țării — sunt supuși și ei la plata contribuțiunilor comune, iar impozitul quinquagesima este desființat.

Sașii de pe „pământul crăiesc” — deși dispozițiunea de mai sus privea numai pe Românii cari *nu* locuiau pe Fundus regius — totuși supun la plata nouilor impozite și pe Românii de pe „pământul crăiesc” și, în plus, mai mențin și quinquagesima, care și în trecut era un impozit ilegal, pentru acești Români, iar acum era și desființat în întreagă țara!

Aceste impozite ilegale sunt plătite și de către veștemeni.

Iată ce mai scrie pǎr. Plattner:

În contul de gestiune din 1590 al orașului Sibiu găsim următoarele:

În 21 Iunie: Idem, am primit ca dijmă din Veștem 107 găleți de grâu (1 găleată = 4 feldere).

În 17 Iulie am primit dela valahii din Veștem 32 fl.

În socoțile anului 1593, Veștemul plătește pentru „fortificațiile dela Oradea — 8 fl.; iar ca dare („Märtens Zintz”) — 40 fl.

Este deci, pe deplin dovedit, că Veștemul, — pe la sfârșitul veacului al XVI-lea, — plătea nu numai darea legală („darea sf.-lui Martin”) ci și impozitele și contribuțiunile iobagiale, ceace constituie: un abuz calificat!

În conscripția de dare din anul 1712, Veștemul era trecut cu: 63 gospodari români, 19 văduve, 127 animale de tracțiune, 15 vaci și 83 oi; iar în *conscripția din an. 1721*, Veștemul are: 156 gospodari români; 4 preoți; 251 boi de jug, 42 cai, 15 mânji de ani, 188 vaci, 70 vitei, 722 oi și capre, 287 porci, și 55 stupi.

Veștemul avea vii puține.

O bute de vin, de 40 vedre, se vindea, în anul 1720, cu 10—11 fl.

Comparând aceste conscrieri de dare, constatăm o isbitoare disproporție atât între numărul animalelor din gospodăria sătenilor, cât și între numărul animalelor din gospodăria sătenilor.

Totuși, sunt reale!

Numărul mic de gospodari și de animale, pe cari îl găsim trecut în conscrierea de dare din anul 1712, se explică ușor, dacă

¹⁾ I. ZAGRAN, *Cronica*, pag. 82.

ținem seamă de faptul că, în anii 1705—1707, au năvălit asupra Veștemului cetele răsvrătite ale „curuților”!

Așa, în anul 1705, cete de „curuți”, venind de către Bungard, au năvălit asupra milițienilor imperiali, ce se găseau în Veștem, și pe un vânt puternic, au aprins satul încât a fost mare prăpăd, și multă pagubă, arzând și un mare număr de vite.

„Curuții” mai făcuseră incursiuni, în Veștem și satele vecine, și în anii următori, până prin anul 1707, jefuind și distrugând.

În rândurile „curuților” a luptat, în an. 1706, și Toma Bratu, feciorul lui Lazar Bratu din Veștem care, în tovărășie cu alți „rebeli”, au furat, din curtea primarului din Tâlmaciu, 3 cai ai medicului militar dela regimentul Rabutin; iar în 1707 Adam cel tinăr din Veștem a fost complicele „curuților”, cari au furat „un car ferecat de fier și 6 boi dela Haller Georg din Tâlmaciu” de unde apoi a fugit în „Valahia”.

Judecătoria decide ca această pagubă să fie suportată de către neamurile lui Adam cel tinăr, și anume: de către Bunea Bârbuț, Ursul, Neagul, Bucur Iancu, Dumitru Iancu și Oprea Magos din Veștem.

Tot atunci s'a înfățișat la Judecătorie și Iohan Toth din Gușterița, cu plângerea că un servitor de al său i-a furat, — din curtea lui Radu Prie din Veștem, — 5 boi și 3 vaci, iar martorii ascultați, în această cauză, Barbu Braese și Radu Prie din Veștem, au declarat că, atât Barbu, cât și fata lui Radu Prie, au văzut pe Oană Basarabă, care „pe la miezul nopții”, îmbrăcat în „chepeneag” militar, și cu „pălărie roșie”, trasă pe ochi, a introdus, în curtea lui Radu Prie, 6 „curuți” călări, și au furat 5 boi și 3 vaci.

*

O altă informație prețioasă, publicată de pâr. I. Plattner, este următoarea:

Un „protocol de împărțeală” din anul 1761, păstrat în biblioteca Universității săsești din Sibiu, are un *codicil*, scris în românește și cu litere latine, cu următoarele dispozițiuni:

Achim Simion din Veștem testează, la 4 preoți din Veștem, pentru „un serindar” 2 parcele, una „en Sesu”, iar cealaltă „en Lacuti”; iar preoții aceștia: „popa Dumitru, Toma Neagoe, popa Ionașcu și popa Mihaiu”, au dat parcela din „Sesu” lui Ion Coșșa Peitorlu¹⁾, pentru 12 florini”.

Scrisoarea se încheie astfel: „Scriptum est per me Ioseph Istrat m. p. *latinis litteris*”.

(Va urma).

ROMUL MOLDOVAN

¹⁾ Peitoriu nu este un nume de familie. Peitoriu = chiitoriu = dat în deplină proprietate și pentru totdeauna. În satele din jud. Făgăraș și astăzi se mai întrebuințează cuvântul: „chiitor”. Spre ex. N. N. a dat lui X. Y. locul cutare — „chiitor”, adică: pe vecie.

TIMOTEI CIPARIU

INCEPUT DE AUTOBIOGRAFIE

Timotelu Cipariu, savantul filolog istoric și teolog, a fost una din mințile cele mai luminate și complexe, pe cari Blajul le-a dăruit neamului întreg. N'a scăpat nici un fapt acestui spirit viu, stăpânit până la adânci bătrânețe de arzătoarea dorință de a învăța și a cunoaște cât mai mult și din toate domeniile, nimic din celace interesarea trecutul poporului românesc de pretutindeni, n'a rămas necunoscut și neînsemnat de el. Luptele politice purtate pentru realizarea idealului național, l-au cunoscut, ca pe un însuflețit apostol al înfăptuirii acestui vis.

Activitatea multiplă și vastă dezvoltată de Cipariu pe atâtea tărâmuri, până azi este puțin studiată. Ea nu va putea fi pe deplin cunoscută, până când nu vor fi răsfoite cu grijă toate manuscrisele, notițele și însemnările rămase moștenire Bibliotecii Centrale, dela marele cărturar. Cipariu avea obiceiul de a însemna pe bucăți și colțuri de hârtie — fără gând de a publica vreodată — atâtea din evenimentele mari, legate de viața românismului ori de istoria, trecutul și rosturile Blajului și bisericii lui unite. Unele din aceste articole, notițe și însemnări s'au păstrat prin rafturile încărcate de cărți și manuscrise ale acestui mucenic al scrisului, de a căror existență a uitat cu vremea până și autorul lor. După moartea lui, avutul de cărți, manuscrise, notițe și însemnări a rătăcit din o cameră în alta, până când în cele din urmă s'au aflat locul de cinste în Biblioteca Centrală. Notițele, o parte din corespondența purtată de Cipariu cu atâția învățați din lumea științifică românească și strelnă, precum și multe din însemnările trabe au fost așezate îndată după 1917 în podul clădirii, răvășite și împrăștiate mai târziu de unii cari nu le cunoșteau valoarea. Abia acum le-a venit și rândul lor, să fie citit și cercetat cu grijă fiecare petec de hârtie și după cuprinsul ei așezată în dosare, încât cercetătorii viitori să albă la îndemână, tot ce a rămas însemnat dar nepublicat de Cipariu. Cu vremea, pe încetul vor fi date la lumină atâtea din gândurile și sbuciumul acestui suflet, care și-a închinat viața, avutul

și munca, numai și numai bisericii și neamului, din mijlocul cărula s'a ridicat.

Timotei Cipariu a încercat între altele să-și scrie biografia, Un caiet de vre-o 45 fol, alcătuit din file necusute, împrăștiate printre alte însemnări și notițe, l-am așezat la începutul clasării materialului în un dosar cu titlul „Varla-Cipariu” crezând că paginile lui cuprind vreun curs făcut la liceu, vreo conferință ținută cu prilejul adunărilor „Astrel” ori la una din întrunirile comitetului partidului național român din Transilvania, în legătură cu apărarea drepturilor politice ale Românilor. Mai târziu, revizuilnd dosarele, am constatat cu ulmire și bucurie, că paginile de mai sus, cuprind descrierea satului Pânade, locul de naștere a lui Cipariu, și zilele copilăriei acestui mare dascăl, până la data când vine la Școalele Blajului. Credem că vom face atât cititorilor Culturii Creștine, cât și istoricilor literari un modest serviciu, publicând aceste rânduri, în care Cipariu zugrăvește atâtea icoane din copilăria sa, îmbrăcate în vraja duioasă a amintirilor.

ȘTEFAN MANCIULEA

„Vineri 16/28 Sept. 1885.

De mult mi-am fost propus să încep a scrie o specie de memoriu din viața mea, și din cele ce am ajuns și cunoscut eu; nu că doară acestea ar fi cu totul demne de neuitare, cu toate că vor fi întrânsele unele nu numai de interes istoric, ci chiar și filologic, ci ca să dau de se poate oareșcare impuls conaționalilor mei la asemeni scrieri originale, a căror preț la toată [in]tâmplarea pentru istoria și literatura popoarelor [este] prea însemnat, și iarăși pentru ca oarecum prin atare scrisoare lăsată poporului meu, de va merita a fi consultată când și când, mă voi vedea nu de tot a fi mort și după moarte-mi, ci sufletul meu încă va via întru acest popor, [pe] care Provedența mi-l-a asemnat ca să-mi fie pe pământ părinte și frățietate, și de care nice după moarte-mi nu voi a mă despărți.

Căci când cuget la trista soarte [a] acestui popor, rupe-mi-se inima văzând cât de înapoi a rămas, după alte popoare, care dacă suntem români, cum cred, ne sunt spre rușinare, ele mai înainte barbare, ear acum noi inșii, devenind barbari pe lângă dânsele. Au nu e timpul să ne scuturăm întunerecul de pe ochii cugetului nostru, care în lumina culturai de astăzi numai singur nu se poate limpezi? Când omul e din natură imitator, cum se poate de numai [noi] nu vom să ne ridicăm macar a imita? A imita, zic, cele bune, inimoase, deșteptătoare de simț nobil și bărbătesc, nu de lucruri vane și inani, că acestea nu cultivează nici înalță, ci demoraliz-

zează, enervează și corump. Măcar că întru adevăr, exemplele ne stau înainte cu sumă, nouă și vechi, numai să știm alege. De căutăm în vechime aflăm pe Eleni, acest popor divin, al căruia geniu în arte și științe, în eroism și gust stă înaintea lumii civilizate ca un model înspăimântător. Lumea cea nouă și cea mai civilizată caută cu stupoare acele religiuni antice perfecte, care se par a fi ieșite nemijlocit din mână de Dumnezei au de oameni, afăta sunt ele de deplinite, armonice și exacte. Lumea nouă e nebunită în admirarea și adorarea lor, ea le imitează până astăzi și nu pot să le întrecă. Ci imitațiunea aceasta a produs în lumea nouă o viață, a căruia preț e infinit, nu numai producând și umplând de nou lumea cu produse mărețe și demne de a figura lângă produsele pierdute ale Eladei, ci care e de mai mare și nestimat monument, încălzind inima, luminând mintea și dând impuls neconținut, prin care lumea nouă la popoarele înaintate în cultură se face rivală celei vechi, și se descopere o mie de invențiuni, una mai măreață decât alta, prin carele lumea noastră întrece pe cea veche; ci care fără spiritul divin al Greciei, acest spirit înviator și nutritor, lumea nouă ar fi o lume barbară cum o au fost făcut[-o] Goții, Hunii, Avarii și alții de aceeași calitate. Inșă de nu voim a imita pe Eleni pentru că Romanii i-au numit Greci, se cădea și cel puțin astăzi se cade să imităm pe Romani, pe care-i numim ai noștri. Ei învinsese lumea de atunci chiar și pe Grecia, ci întru toată mărirea lor se închină spiritului Eliadei și-i adoptară imitându-i toată cultura, artele și științele ei. Prin asta Romanii se făcură miniștrii și propagatorii culturei, cei vechi. Grecia avu influință în cultivarea Romanilor, cărora în urmă le fu spre stricăciune pentru saltul mortal ce-l făcură dela barbarie până la acea înaltă culme a culturei; de aceea cultura la Romanii cei dintâiu așa de puțin ținu, când la Eleni (Greci) ținu așa de îndelungat, căci aceștia o avură ca pe planta domestică, de ei nutrită până la înflorire și maternitate, iar la Romani era numai ca o plantă exotică, cunoscută numai în floarea ei de care se nebuniră, mirându-se de frumusețile ei și săturându-se de fructurile ei, carea nu ei le-au adus la maturitate. După Romani se sculară Romanii noi, mai întâi devenind iarăși barbari, ca și cei mai vechi Romani. Ci Romanii aceștia erau numeroși în loc de a se stinge sau a se strânge, puțin la un loc ca Grecii, ei ocupară jumătate Europa.

Grecia încă nu căzuse de tot, Constantinopole cu cultura ei elenă-creștinească, încă mai sta în sus. Italia începu iarăși a face cunoștință cu Grecia târzie; ci Grecia era îmbătrânită, timpul apurării și căderii ei de tot se apropiase, și încă odată mai sufla ro-

manismului spiritul său cel viefăcător, ca și scânteia înainte de a se stinge. Ea se stinse și nu mai există decât în sfărmiturile și ruinele ei, iar spiritul ei căzu în pământul fecund al romanismului și de nou învia. Popoarele romane mai nouă, italii, ispanii și franco-galii ereziră spiritul Greciei, și printr'insele, acest spirit de cultură nobilitat prin spiritul creștinătății, începu a se răspândi în toată lumea, a naște noua cultură de astăzi, a păși cu pași gigantici spre o cultură, care vrea să rivalizeze cu cultura a toată lumea veche câtă a fost oarecând, și încă a o lăsa departe înapoi.

Suntem noi Romani acuma, când întru regenerațiunea lumii, noi singuri dormităm? Au nu ne răsună urechile de tumultul Europei agitate în fierberea entuziasmului spre mai mare cultură? Ce facem noi când toată lumea civilizată este în cea mai nestămpărată lucrare, când lupta întru despotismul barbariei și libertatea culturai, între spiritul întunerecului și geniul civilizațiunei, arde mai cu furie decât oricând; când alt Xerxe mai turbat decât cel vechiu să apucă să subjuge Elada de astăzi? Noi dormim. Abea câte un cuvânt se aude din când în când, demn de civilizațiunea de astăzi, ci fapte mari nicăiri. Nici științe nici arte la noi nu înfloresc, nici comerțiu au economia, nici talente de stat au de arme, nici școale, nici scriitori de celebritate la noi *Românii* nu se află. În România un Colegiu, în Moldova o Academie (?) în celealalte părți românești câte un biet gimnaziu sărac, flămând, ca vai de el. Suntem noi Romani?

Nu e mirare dară, că numele de *roman* se face de rușine în părțile noastre, și toți câți veniră la cunoștința de ceva superioritate în sine, spăimântându-se de impilarea noastră, își acoperiră fețele și alergară mâncând pământul să se afunde între Sârbi, Unguri, Greci, încă și între Tataari, numai să nu le zică cineva că-s Români. Sturzeștii umblau cu capul rupt, să se încuscrească cu familia ungurească Thurzo, numai mai ieri-alaltăieri; Demetriu Cantemir cu toate că era un preainvățat, și fenomen rar de științe pe atunci între Români, mai voi ași deduce originea familiei dela Chan-tătarul, decât a se ținea de român. În Hațeg nobilii originari cu fundră albă până astăzi, pentru lumea asta nu s'ar zice că-s români, ci *nemeși*. Ce exemple ne mai lipsesc? Literații Europei încep a recunoaște că limba ne e în fundament romană, ci oarecum se infioară, căutând la starea noastră, și nu cutează, a ne recunoaște, că suntem Romani, decât cu gura ruptă. „Nu e cu puțință, zic ei, au cel puțin cugetă în sineși să fie aceștia oameni romani! Care sunt romani se cunosc de pe fapte: italii, ispanii, franco-galii, — dar aceștia unde le sunt faptele demne de acest nume? Ne-

Îndoit, că acești oameni au fost numai șerbii Romanilor, și le-au furat numele și limba". Ce să răspundem la acestea Români mei? E timpul ca să cugetăm de aceste, almentrea să știți, că de vom rămânea tot așa, nepoții noștri de rușine se vor face orice, încă și turci.

I.

Interesul cel mai mic este neîndoit știrea despre originea mea. Părinții mei îmi spuneau că un moldovean din *Piatra* a venit cam înainte de 150 și mai bine de ani în *Pănade*, și intrând în serviciu la un om, cum se zice, *gazdă* bună, ci *jobagiu* al familiei Troscoti, anume Cipariu Nicolae, în urmă i-a luat fata, care era și schioapă, și singură la părinți, în căsătorie. Ci numele și *porecla* lui, sau numele bunei mele cei schioape, nu l-am putut ști, oricât l-am întrebam dela părinți, că ei încă nu l-au știut. De aici și familia noastră s'a numit după tatăl Schioapei Cipariu; poate că bietul om n'a avut poreclă, au n'a vrut să și-o spună, el va fi știut pentru ce. Ceialalți Cipărești ce se mai află în sat, ne sunt numai cuscrii, și noi le usurpăm numele.

Însă moldoveanul acela se vede, că a fost dela oraș, pentru că dre fiul său, care s'a numit *Popa Mitrea* sau Dumitru, l-a dat de a învățat carte și l-a făcut popă în sat; alți prunci se pare că n'a mai avut.

Ci popa Mitrea a fost un bărbat *harnic* și cu avere multă: Spuneau părinții, că preuteasa *Stana*, muerea lui, buna-mea, ducea cu poala banii pre bucate dela mocani, carii câte 10—20 stau cu caii legați de gardul strășinit dinaintea curții, unul lângă altul. El fu cel dintâi popă unit, precum se pare în sat; și precum era dătină pre atunci, se făcuse popă fără știrea domnu-său, ca să scape de *jobăgie*. Ci domnu-său necăutând la popia lui l-a pus la cai, însă în urmă nu numai nu l-a dimis, ci l-a și liberat dându-i carte de dimisiune care și astăzi o avem și e dată din anul 1721. În acea carte se scrie, că el în puterea aceleia, poate să-și capete armalisu, ci se vede că n'a mai umblat nice el nice feciorii lui după *nemeșug*, macar că familia noastră până astăzi se crede a fi nobilă; de trăia moșul meu sub principii, cine știe ce magnat ar fi eșit din familia lui, ci așa am rămas simpliciter Cipariu. Tatăl meu, când întrebam să-mi arate cărțile de *nemeșie* îmi arăta un Transumt de pe cartea de libertate, făcut de capitulul din Alba-Iulia sub Numele Mariei Teresei, care încă o avem. Aste ne sunt toate dreptățile, poate că alții n'ar putea produce nici atâtea. — Buna mea *Stana*, nu știu de unde și din ce viță a fost.

Popa Mitrea avu *trei* feciori și o fată. Fată-sa fu măritată după popa din Sâmcel, dela care se trage vița popească de acolo despre strămoașe; cum au chemat-o nu știu. Feciorii lui se chemau: *Popa Ion*, *popa Nicolae* și *Alesandru*. Dela *Popa Ion*, măcar că nu au fost popă, a fost popa *Jacob* tata-meu, care asemenea n'a fost popă. Ci popă în locul popei Mitrea a urmat *Popa Niculae*, care numai fete a avut: pe *Măriuța*, preuteasa în sat, măritată după popa *Vasilie Mezei* de Haporton, care earăși numai fete a avut, pre *Anica* nași-a mea preuteasă în locu-i, măritată după *Ioan Olosz*, carii n'au avut prunci, și pre *Veronica* preuteasa și protopopeasa în Roșia, măritată după *Vasilie Pauleti*, dela carii încă numai nepoți au rămas, după o fată *Anica*, măritată după un *Fogarasi*, român de viță ci calvin, căci strămoși-său, cumu-i arată cărțile nobilitare care le-am văzut, a fost protopop românesc în Făgărașiu, unde cum s'au calvinit nepoții: nu știu. Altă fată a popei *Niculaie* a fost *Chițoae* din Blaj, așa numită după bărbatul său *Chițiu*; asta avu trei fete: pre *Măriuța* carea rămase văduvă tinără; fără prunci după sine, și era mare damă (doamnă) în Blaj în copilăria mea și cercetată de Canonici, — pe *Sofica*, carea fu măritată după *Buta zldariu* în Blaj, iar fata acestora unică fu măritată după *Mihai Grecul* cel tânăr, nebun, ci n'au avut prunci, — și pre *Anica* măritată după protopopul *Molnar* din *Tiuș*, apoi în *Bălgrad*, acum protopop în *Aiud*, ce ține pre fata protopopului dela *Ludoș*, muma ei fu soră *Episcopului Vulcan* dela *Oradea mare*, aceștia încă au numai un fecior și o fată, amândoi încă necăsătoriți; și o fată măritată în *Bălgrad* după un monetariu, carii au mulți prunci. A treia fată a popei *Niculaie* a fost măritată după un popă în sat, anume *Rațiu*, ci amândoi tineri murind, rămaseră doi prunci, unul fecior și altul fată, carii astăzi sunt morți, ci rămășițe mai multe le-au rămas. Al treilea fecior al popei *Mitrea* anume *Alesandru*, muri curând și lăsă doi feciori, dela unul din carii astăzi se află mulți nepoți în sat tot feciori, ear dela celalalt vița bărbătească s'a stins.

Popa Mitrea împreună cu feciorii săi și cu tată-meu au făcut și beserica de lemn din sat, care acum o au stricat. Pre fundul altariului și deasupra ușei ce desparte tinda muerilor de a bărbăților, era scris anul 1765, împreună cu numele făcătorilor. Tot popa *Mitrea* cumpără și cărțile bisericești toate, unele indoit, ci nepoții după moartea feciorilor lui le împărțiră între sine și le înstrăinară mai toate. Noauă ni-se veniră un *Mineiu* de *Râmnic* din anul 1736, *Octoic* dela *București*, o *Psaltire* dela *Râmnic*, o *Cazanie* dela *Bălgrad* de supt *Atanașiu I* din 1699, o *Liturghie* din *Târgoviște*,

un Mărgăritar de București, și un Ceaslov de Blaj. Ear bisericii nu i-a rămas decât o Liturghie, o Evanghelie, un Apostol și un Molitvenic. Celelalte cărți câte nu s'au instrăinat le țineau moștenii la sine acasă, și când era de lipsă le duceau la biserică. Dintre ale noastre astăzi numai Cazania să află la biserică; Mărgăritarul l-a instrăinat un popă din vecini, căruia-l dăduse tată-meu de cetit, Liturgia e la mine, din [care] servesc azi a servit și strămoșul meu, bunul popă Mitrea D. Dumnezeu dee repaus! Afară de această bibliotecă a familiei, tată-meu își procurase și o *Alexandrie*, din carea eu ceteam în pruncie înaintea oamenilor din sat, care se adunau la noi de beau vin, cât se mira satul, cum știu merge pre cartel! Eu ceteam iute și la înțeles, când eram încă numai de șapte ani, și oamenii nu-și puteau pricepe, cum poate un prunc așa mic să știe ceti o carte întreagă, când ei bătrâni zicând, nu puteau ceti nici macar o *slovă*; ei credeau, ca să poată cineva ceti, trebuie să știe cartea toată de rost. Ales era o babă, care nu se mai putea sătura de a asculta Alexandria, și-mi aduc aminte că odată zice cătră mama: că nu-i nici o carte în lume ca Alexandria; mama tăcu că nu știa ce să-i răspundă. Ci Alexandria mea o *mâncă* un tăietor de sare din Uioara, căreia o dădese să cetească, ci atâta purfă pre tată-meu cu vorba mai dându-i și câte o țără de sare, până muri, și cartea se pierdu, după care-mi păru foarte rău, că cu dor îmi aduceam aminte de ce cetisem în pruncie și nu o mai puteam afla la nime, până într'un târziu o am aflat la un Evreu botezat în Blaj, și în urmă o am și cumpărat.

Când a murit popa Mitrea, n'am aflat, ci atâta știu, că încă trăind a făcut pre popa Niculaie popă, că era mai blând, și făcându-ș casă lângă biserică, el a rămas cu moșu-meu popa Ion în casa cea bătrână, care și-o făcuse pe un loc comun sătesc, după ce eși din jobăgia Trăscăiască. Casa și locul, rămase până astăzi familiei noastre, care le împărțiră între sine ci partea cea mai mare cu casa rămase la moșu-meu și dela el mai toată până la frate-meu care ține și partea mea, că eu am lăsat-o de bună voe. Moșu-meu popa Ion era un om sucit, ci pentru aceasta totuși cu *inimă bună*. Mama-mi spunea mai multe bune de el. De venea vreun om lipsit la el să-i ceară ceva, mai întâi atâta-l năcăja cu vorba, până omul despera de amărăciune, apoi dacă-l vedea că pleacă să se ducă, 'l chema înapoi și-i da ce cerea. Toată plăcerea și-o avea să năcăjască și să-și rădă de altul, ci fără maliție ci numai din petrecere, după geniul de atunci, care oamenii îi iertau, câtui de voe, cât fără voe, pentru avuția lui. Torockzai Gábor, feciorul celui ce dimisese pe Popa Mitrea, îl cerceta de

multe ori la casa lui, și de câte ori îl vedea venind, striga cătră buna-mea: tu soră, că așa o chema, pune oala cu cucuruz la foc, să omenim pre jupânul Gabor. Buna mea fierbea cucuruz și apoi punându-l pe tieriu, turna miere deasupra, și așa omenea pre baronul. Că baronii pre atunci, mai ales cei din Pânade, nu erau făloși de către săteni mai ales care aveau bani și erau cam nemeși; apoi baronii de atunci de cumva semănau cu al nostru nice nu umbla așa eleganți ca acuma, ci în nădragi strămți vineți cu cisme, cu șapca în cap și o dulmană pe umeri, ear *laiberul* era cu bumbi de argint, cari dacă se strica *laiberul*, îi lua jos și-i cosea pe cel nou; apoi moșiu-meu încă umbla în cioareci de aba. Intre oaspeții lui era, și fostul apoi episcop Ioan Bob, pre când era decimător la călugări, că spun că-i plăcea buna petrecere și moșu-meu era om jovial; (dintru asta cunoștințe se trage și aducerea lui aminte de părinții mei și buna voință spre mine). Mama-mi spunea că moșiu-meu făcea joc, unde juca și decimătorul cu surorile tatălui meu, că mama pre atunci abea era născută; apoi că lui încredința și decimarea dela Pânade. Din umoarea lui venea și aceea, că el oricând era cu lucrătorii la câmp, mai curând ședea la mâncare cu ai săi decât alții, zicând că el mai bucuroș se c... când mănca alții. Vietatea lui și aplecarea cătră familia-și, mărturisește întâmplarea ce tot mama mi-o spunea, cumcă fiind el bolnav pe pat, după care curând apoi a și murit, când naștea maică-mea pre întâiul său fiu, pe care-l numi Dumitru după numele strămoșului meu, și auzind țipetul noului născut, strigă cu bucurie; ăsta-i fecior că-l cunos după glas, și trimise numai decât mamei un galben, care pre atunci era mulți bani.

Buna mea *Iova* era de loc din Brădești, și fu mătușia Popei Iancu din Sâmcel, care-ș mută numele din Brad în Bran, nu știu pentru ce. Familia aceasta e numeroasă în Pânade, și din ea a luat și frate-meu întâia muere, care ne era vară primară, pentru aceia părinții mei nice de cum nu i-au iertat, pentru [că] a luat frăție așa aproape, fără voia lor. Tată-meu încă luase pre mama fără voia mâne-sa, pentru care nu se aveau bine, soacra cu nora la început. Buna mea era o muere măreață, era voioasă și cerca toată plăcerea, până când cu bunețele ei frânse ghița de pe inima soacră-sa. Mama spunea că fiind foamete în vreo câțiva ani după ce s'a măritat, soacra sa vru să se despartă de tata cu averea și mâncarea, ca să-și cruțe mai bine fiecare ce are, și macar că bătrânii împărțiră mai mult tătâne-meu decât își ținuseră lor, deși mai aveau încă două fete nemăritate, totuși mama nice de cum n'a voit să se despartă, zicând că de ar trebui să cerșească încă-și va

împărți bucătura din gură. Din acel moment a cuprins bună-mea cu toată căldura, ca o mamă pre fie-sa. Așa se tâmplă și mamei cu noru-sa, că aceasta încă fiind cam închisă, mai întâi se păru a fi rea la inimă și mulți ani nu au trăit prea bine împreună, ci după ce începu mama a îmbătrâni și neavând ea fată care în boală să o cerceteze și să grijască de dânsa, acea închisă noră cu atâta grije se purta cătră biata bătrână muma-mea, cât nu-și afla cuvinte destule înainte a toata lumea a lăuda pe noru-sa, pentru bunătățile cari toți se minunau, știind că nu s'au avut bine înainte laolaltă. Așa e inima omului nepătrunsă, și adeseori ne înșelăm judecând după părere.

Miercuri 5|17 Oct. 1855

Tată-meu avu 15 frați cu surori cu tot, dintre carii însă numai 4 fete rămaseră în viață. Cea mai mare Maria, fu măritată după un morar în Vale, din sus de Aiud, dela care nu știu să se mai alle decât un nepot de fată (din Palagia) neputincios și bătrân. *Alla* nu știu cum o au chemat, că nu o am apucat, fu măritată în sat după Câmpian Dumitru, om de omenie, dela care rămaseră doi fii; un fecior mort tânăr lăsând doi prunci mici, carii împreună cu muma-sa să retraseră în Tăuni, și mi-se pare că s'au stâns, — și o fată Lena, măritată după Onu Lunceanu, de le trăiește un fecior și o fată, amândoi căsătoriți în Pânade, ear Todorica, a treia, muri în astă vară, cu prepus de turbare, iar părinții încă le trăiesc. A *treia* Oana fu măritată după Jacodi Sandu în Pânade, dela care rămaseră doauă fete, una Iova măritată în Turdașiu, a căruia nepot de fată Ionașiu, astăzi e capelan în Gânbuț lângă socru-său, protopopul Erdeli; — alta Ană măritată în Bia, acum moartă, ci nu știu dacă i-o mai rămas prunci, au nu. Iova încă e moartă. A *patra* a fost Lina, măritată după Ioan Aaron de Bistra din Glogoveț, paroh unit în Velț, amândoi acum de mulți ani morți. Nepot de frate acestuia, fusese Basiliu Aaron procuratorul și poetul popular românesc, dela care se află tipărite: *Leonat și Dorofata, Ptram și Tisbe, Narcis, Anul mănos, Patlmile lui Christos*; în pruncie-mi văzusem și alte poezii de dânsul pentru nunte, de cari apoi n'am mai putut da; dela el rămaseră netipărite, afară de mai multe volume de procese ce se aflau la procuratorul din Sibiu, Nicolau Penciu (Miklos), *Virgiliu Eneida III* cărți de întâi, traduse din într'un Ms. în fol., care se afla la mine înainte de revoluțiune, rămas de [la] vărul meu cancelistul Demetriu Aaron, ci mi-a perit în Sibiu împreună cu alte cărți, ce mi le-a prădat Ioan Muntean paroh unit din Sautș (Santău) în Ungaria; mai văzusem tot la vărul meu

un alt op poetic, tot de el sub titlu: *Reportul din vis* întru un foliente, precum și trei Elegii, toate retipărite, care după moartea văru-meu, nu știu ce s'au făcut. Văru-meu acesta fu feciorul mătușii mele Lina mai sus atinsă, care muri înainte de revoluțiune ca cancelist tezaurarial în Sibiu, fără rămășițe nefiind înșurat. Frate-său Basiliu e paroh în Veltz în locul tătâne-său, având soție pe Veronica, una dintre fetele Dascălului Vlad din Uioara, dela care numai o fată, pre Anica, fată'n păr. Fetele ce le avuse mătușa mea Lina, muriră de tinere, și alte rămășițe nu au lăsat.

Lina fu cea mai tinără dintre surorile tată-meu, și se mărită după moartea moșului și a bune-mi din casa tătâne-meu, fiind frate-meu Ioan mărișor. Mama mea mă asigură, că toată avuția moșu-meu trecu la dânsa, întru un modru, ce nu vreau a se descoperi, și prin care tată-meu în urmă scăpătă foarte; iar mătușa mea se ținu foarte bine. Un proces ce ridică tată-meu asupra ei pentru acea cauză, măcarcă îl câștigase, din bunătatea lui rămăsese fără efect. De aci însă se născu între ei o răceală, care numai foarte târziu se mai mulcomi.

Tata-meu nu fu prea plăcut mâne-sa, din care cauză, nu știu. Maica-mea îmi spunea, că buna-mea murindu-i un fecior mai mare, care încă-l chemase Iacob, ca pe tată-meu zicea: A murit voia — și a rămas nevoia, înțelegând pe tată-meu. De aci bietul fu tratat mai mult ca un rob, decât ca fiu în casa tătâne-său, și ales în ochii bună-mea macar că singur era fecior și moștean în casă; căci fetele erau multe, și aveau multe de lipsă, iar părinții îmbătrâniseră, de nu puteau agonisi mai mult. Maică-mea spunea, că în urmă nici servitor nu țineau la casă, ci numai un țigan, cu care tată-meu singur era nevoit a ținea economia casei, eară surorile lui nu-i ajutau întru nimica fiind ținute delicate. De aceia se și înscrisese între soldații ce-i aduna episcopul Aaron pre seama împărăției, ci dintru aceasta văzând moșu-meu și buna, că nu e glumă, să speriară și-l răscumpărare cu bani punând om în locu-i. Din aceiași cauză apoi se și căsători foarte târziu, fiind trecut de patruzeci de ani.

Când s'a născut tată-meu nu am putut ști; atâta numai știu, că la a. 1765, când s'a zugrăvit biserica, și tată-meu e numit între ridicătorii bisericii la care și el a lucrat. Apoi fiind că el s'a căsătorit pe la 1789, fiind preste 40 de ani și cărunt la cap, se pare a fi fost născut pre la 1749, și era cu 10 ani mai tânăr decât Episcopul Bob. Maica-mea Salomia Truța, încă fu fată ca de 24 de ani, când s'a măritat precum îmi spunea, și așa născută pre la a. 1765. Amândoi avură o viață lungă, tată-meu custând până la în

ceputul anului 1823, ear maica mea până la capătul anului 1830, și muriră în adânci bătrânețe, tată-meu fiind ca de 75, ear maica mea, ca de 65 de ani.

Tată-meu era om de statură de mijloc ca și mine, căruia îi samăn încâtva, mai ales la dinți și la păr, că eu știrb l-am apucat, pre când era ca de 56 de ani, ci părul nu i-a căzut până la moarte, precum și eu sperez că nu-l voi pierde ca și frate-meu, numai cât părul nostru ca și al verilor mei Aaronești, e des și aspru, ear al tatălui meu era mai rar și mai moale. Maică-mea încă a fost muere de mijloc la statură, ci întreagă la gură până la moarte, și cu păr mult. Eu nu știu să fi fost pleșug în toată familia noastră, decât unul, un unchiu al meu.

Tată-meu după cum îmi aduc aminte era om serios și aspru; multele necazuri, ce le suferi în tinerețe îl făcuseră și mai mult. După moartea părinților săi, de o parte pierderea averii, de alta pierirea uuui frățior al meu cu moarte tragică, îl duseră la acea plecare nefericită, în care mulți își caută uitarea de griji și necazuri. Ci maică-mea i-a fost soție credincioasă până la moarte, ea se nevoia a plini toate lipsele casei, a suferi chiar și maltratările nemeritate dela tată-meu, ași griji și ași crește pre fii, cu o amoare și dulceață nemăsurată și cu toate astea niciodată nu-și pierdu voioșia, ce o caracteriza în toată viața ei. Cu toate astea tată-meu deși mai serios, totuși îngriji părințește de fiii săi, și pe mama ama (iubea) nespus. Cu câtă dulceață și acum mi-aduc aminte, cum în pruncia mea el, nu muma-mea, mă purta în brațe, ori de câte ori se duceau amândoi de acasă; și încă până în anii lui de pe urmă, tot lângă sine și pre pieptul său mă culca. Ci și eu, pre cât îmi aduc aminte, toată voia le îplineam, nici îmi aduc aminte ca părinții mei să mă fi bătut, au muștrat măcar decât odată, când la acuzarea frate-meu, că nu m'ași fi purtat bine la joc, căpătând palmă dela mama preste nas, de mă porni sângele; ci acuzarea nu era dreaptă.

În sat era datina, ca vara în toate duminicile și sărbătorile după ameazi, feciorii și fetele să se adune într'un loc, sau într'altul se joace și să-și petreacă. Frate-meu era june, eu eram prunc, și fieștecare urmam petrecerile sale. Într'o zi mă dusei și eu la joc, și-mi petrecui cu cei de etatea mea fără de a face nimănui vreun rău, ci fratelui meu, văzându-mă acolo nu-i păru bine, ci temându-se să nu spui ceva din cele ce am văzut la joc, mă preocupă la părinți și căpătai palma, fără de a fi ascultată și cealaltă parte.

Sâmbătă 8/20 Oct. 1855.

Maică-mea *Salomia* fu născută în Sâmcel, fata lui Frățilă Mihăilă și-a Truța Mariei. Amândouă aceste vițe, constă încă în Sâmcel și de aci unele ramuri mai departe. Din Frățilești nu se aleseră oameni memorabili, decât de pre partea muerească, feciorii popei din Blăjel: Alimpiu și —; însă din partea bună-mea foarte mulți. Și ca să las pre Ionichiu, pre Bărbat Onu și alții rămași în statul de jos încă oameni aleși și avuți, din surorile bună-mea se trase protopopul Nicolau Bărbat (Sanciali) dela Cugir, dela care trăesc doi feciori mai aleși, unul e administrator la baia de fier în Deluriu, altul paroh în Cugir în locul tătâne-său. Dintru altă soră a ei anume Crucița se trage protopopul Ioan Maior dela Bistra, a cărui nepoată de soră e protopopesă în Bucerdea; și Ioan Maiorescu, proprie Trifu acum concipist ministerial în Viena cu doi prunci ai săi, Titu și —.

Că moșu-meu muri încă tânăr precum fimi spunea muma-mea, dintr'o lovitură de grindă lucrând la o șură, care căzându-i pre un umăr i-a spart o bubă veninoasă, din care înveninându-se muri. După moartea lui, buna-mea se mărită după un morariu Chiorean, anume Iancu Buta nobil precum spune. Însă numai dela cel dintâi bărbat avu prunci; trei fete, pre Elena, Măcinica și pre mama, Salomia. Elena se mărită în Pânade după Cipariu Mihăilă dela care se află rămășiță; Măcinica se mărită în Bia nu știu după cine, că nu i-am apucat bărbatul, dela care numai fete rămaseră, cu nepoate în Bia și Pânade, Iancul însă muri înainte de a se mărita mama, carea era cea mai mică. Despre el spunea mama că atâta-i era de cară (dragă), cât nu i-ar fi putut fi mai tare, de ar fi fost chiar din sângele lui. Până trăi Iancul, locuința nu le fu stătorie, ci pre la mori; la Crăciunel, la Petrifalău, (la moara din sus de către Iclod, ce se numea moara poștei) și la Pânade. Ci după moartea lui, buna-mea cu mama earăși se întoarseră în Sâmcel la casa frate-său German Truția, de unde apoi mama s'a și măritat. După spusa mamei în timpul bună-mea s'a întâmplat venirea Tătarilor în Ardeal, și bătăile Curuților cu Lobonții. Dânsa spunea, că zicea buna-mea: Când eram copilă fără crătință, adeca înainte de 12 ani după portul de atunci, veniră Tătarii în Ardeal, și oamenii din sat (Sâmcel) auzind de venirea lor fugi cu tot satul la pădure în Valea-mare (unde făcuseră și o bisericuță ce-i ziseră mănăstire, carea și eu o am apucat). Tată-meu, zicea ea, avea 12 boi, ci fuga fu așa de [în] pripă, cât din 12 boi numai un junc i-a rămas. [In]tâmplarea fu pe la lăsarea postului Crăciunului, și zicea că așa de rău se cum'

păriră cu fuga aceea, cât tot postul I-au postit cu mămăligă și și un șteand de brânză. Unde fusese mănăstirea acum pădure nu mai este ci numai vii, și biserica s'a stricat.

De Curuți și Lobonți spunea că umblau prădând pe la oameni, și unde afla mai ales pâne, tot duceau. Adeseori zicea ea, veneau doi armați în casă la om și se puneau la gura cuptoriului de pâne de [amă]două părțile, și întrebau pre femeia casei: cu cine ține cu Lobonții au Curuții. Și dacă zicea cu Curuții, îi lua pânea unul, ear de zicea cu Lobonții i o lua celalalt.

De Tătari spunea bătrâna, tot după spusa mamei, că erau cu ochii mici, roși, ca de găină, și umbla călări vânând după oameni prin pădure, ci fiindcă nu vedeau bine purtau un câne cu ei care simțind pre oameni ascunși lătra, și Tătarul luându-se pe urma cânelui îi prindea. Ea spunea că acești Tătari mâncau și carne de om, și pe oameni legându-i arunca în cuptor de pâne, și-i frigiau de vii. Așa spunea, că o Tătară arzând cuptoriul să frigă pe o biată de română, când era să o bage în cuptor zise cătră română: Ciuci fată pre lopată, ear româna zise: Ciuci surată de-mi arată, ear tătara punându-se pre lopată să-i arate cum să șadă, româna svâr cu ea în cuptor. Fides penes auctorem. Inșă aducerea aminte de Tătari și până astăzi a rămas în injurăuri zicând: Dute la hantătarul, care inșă e o injurătură ușoară, mai urată e cealaltă, care pre la noi numai muerile și-le zic una cătră alta: F...-te nemții.

Mama precum spunea, nu s'a măritat de bună voe după tata, pentru că era fecior bătrân, și ea avea pre altul în sat (în Pânade), anume Grigoriu lui George Constantin, cu care se ținea, și după care vrea să meargă, ci muma sa și unchii o nevoiră a se duce după tata, pentru că era cu avere. Eu am apucat și pre bietul G. Constantin, muerea și pruncii lor, și erau oameni de omenie, deși cam săraci, ci pre atunci așa eram și noi. Părinții mei, cu ei, se aveau foarte bine, și ei ades veneau la noi, că muma rar mergea la ei că ședeam și departe unii de alții. Poate că amicitia aceasta între noi se trage de atunci, ci amorurile pre acele timpuri erau curate, și muerea dacă se cununa odată, [i]și punea cugetul jos de amarez și trăia în credință bărbatului, fără de a cerca după despărțire ca acum; de aceea nici era rușine a mărturisi, că cine ți-a fost amarez în fetie; cu toate că cununiile pe atunci erau pre cât se poate mai neregulate. Mama spunea că în copilăria ei de multeori feciorul lua pre fată de mână din joc și o ducea la popa să-i cunune, și cununându-i mergeau amândoi acasă și, erau cununați pe lege.

În timpurile vechi, cel puțin pre când se mărită mama, da-tinele și portul miresei la cununie, era altele decât acum. Pre atunci nici o fată nu mergea la cununie în crătință ci numai în rochie albă, și toate fetele aveau așa rochie și pieptar vulpît, cu nasturi, însă mai târziu începură rochiile albe a se rări și abia erau câte 2—3 în sat, ear fetele când se măritau le împrumutau una dela alta, până când în urmă și datina, și rochia albă a încetat la cununie. Drept că și acum se mai văd rochii și pieptare de acelea, ci datina s'a stins împreună cu nasturii ce-i purtau fetele pre cap, ci acum nu-i mai poartă decât țiganele împreună cu cismele roșii și cu dulmana unguroaicelor. Acuși vor să încete și centele, velitorile și zgardele. Așa se scimbă lumea, oamenii și timpurile.

(Va urma)

Prestații grandioase. Tagmele călugărești au reprezentat, totdeauna, în sânul Bisericii lui Hristos, forțe morale și culturale extraordinare. Adevărate răsadnițe ale sfințeniei și ateliere ale spiritului, au iradiat mereu căldură și lumină nu numai în apropierea lor, ci și în depărtări de neînchipuit, răspândind, prin veacuri, binecuvântările vieții ce se mistuie în focul juruințelor monahicești. Din rândurile călugărilor au ieșit oștiri întregi de luptători cu scrisul, cu cuvântul, cu pilda sfințeniei ce se vedește prin fapte. Toate cinurile monahale au glorie cu cari se pot mândri întru Domnul și cari vor fi totdeauna podoabe ale Bisericii.

Învățatul belgian *P. M. De Meulemeester* a scos, nu de mult, la Bruxelles, al treilea volum dintr'o lucrare extrem de interesantă: „Bibliografia generală a Scriitorilor Ordinului Redemptorist”. În galleria acestor scriitori locul de frunte îl ocupă *Sf. Alfonso de Liguori* († 1787), întemeietorul ordinului. Încă fiind în viață, acest Doctor Ecclesiae, care legase de suflet fiilor săi întru Domnul să poarte, mai presus de toate, grijă de luminarea și sfințirea păturilor de jos ale poporului, a scris și tipărit 111 lucrări, una mai valoroasă decât alta, ajungând până la moartea lui la 402 ediții noi, ca imediat după aceea, încă în 1787, să urce la 3708 ediții. (Capodopera strict științifică a Sfântului este nemuritoarea *Theologia Moralis*). Operele sale au fost traduse în 61 de limbi (în românește avem: *Pregătire la moarte. Blaj, și: Ceasuri de închinare. Bixad*), atingând recordul greu de bătut: 17,125 ediții până în 1933.

Fiii duhovnicești ai Sfântului au desvoltat și ei o activitate misionară, culturală-caritativă-ashetică, impunătoare. Lucrările lor științifice de istorie, morală, filosofie, sociologie, dogmatică, etc. fac bibliotecii întregi, ca să nu mai vorbim de cele populare. Numărul revistelor și gazetelor scoase de redemptoriști e de 231. — În Polonia, mai în urmă, activa, printre ucranieni, o ramură răsăriteană a acestui ordin puternic și harnic. (*dn.*)

LEIBNITZ ȘI UNIREA BISERICILOR

— POVEȘTEA UNEI INCERCĂRI NEISBUTITE —

D. *Dantel Halevy*, impresionat din cetitul lucrării D-lui *Jean Baruzi*: „Leibnitz și organizarea religioasă a pământului”, ne dă acum „Leibnitz și Europa, Istoria unei mediațiuni zadarnice”. În „*Revue des Deux Mondes*” autorul arată cum, în tinerețea lui, Leibnitz, admirator al lui Ludovic XIV și doritor de a curma războaiele ce sângerau, în zilele lui, Europa, s'a dus la Paris cu gândul că în loc de a se război cu vecinii lui, oameni tot atât de civilizați și de creștini ca și el, Regele foarte creștin ar face mai bine să-și dea seama cât de ușoară i-ar fi cucerirea Egiptului, de unde ar pune stăpânire asupra mărilor și ar fericii pe toți Europeanii. În acest scop se duce dar în Franța cu Melchior von Schonberg, ginerele baronului de Boineburg. Urme de ostenele lui Leibnitz spre a întoarce privirile Franței asupra țării Faraonilor au rămas. Se pare însă că ele nu au inflăcărat curtea din Versailles așa de ușor, cum isbutise să aprindă pe curtenii din Mainz. Într'o scrisoare din 21 Iunie 1672 Marchizul de Pomponne nu se arată de fel încântat de idelle lui Leibnitz. „Nu-ți mai vorbesc nimic de proiectele unui războiu sfânt, scrie ministrul de externe al Franței lui Isac de Fenquière, căci ele au eșit dela modă, încă din zilele Sfântului Ludovic”. Colbert și Louvois, pe cari dl Halevy îi numește „mari prozatori”, au fost potrivnici unei cruciade de soiurile aceleia la care se gândea „poetul” Leibnitz. — Lăsând la o parte proza și poezia, rămâne care din toți era cel mai realist și cel mai bun creștin. Este drept și spre justificarea miniștrilor francezi că, așa cum recunoaște dl Halevy, atunci când Leibnitz îndemna pe Ludovic XIV să meargă în Egipt, „Franța era aliata Angliei” și Anglia s'ar fi opus lui Ludovic XIV, așa cum s'a opus cu îndârjire lui Napoleon când a încercat să împace Europa, stăpânind Nilul. Tot în gândul să-și păstreze ea, pentru ea Egiptul, Anglia avea să izgonească mai târziu pe Marchand de la Fașoda.

Ca să se mângâie de miopia miniștrilor francezi, Leibnitz care era și om de știință, matematician, se apropie de francezii pe cari îi preocupau chestiile științifice și îi uimește prin descoperirile lui în mecanică, privitoare la calculul infinitesimal. — Aceasta nu-l împiedică însă nici un moment de a rămâne un profund filosof creștin și clar-văzător bărbat politic.

De aceea neconținut își dă seama ce pagubă sufletească și politică sunt disidențele creștine. Prezența Turcilor în Europa nu se datorește decât acestei desbinări.

Leibnitz ura pe Turci. „Poporul acesta trebuie distrus, fiindcă el distruge dragostea omului față de om”, crede el profund. — Creștin pios, el nu se gândește la distrugerea acestor barbari cu sabia, ci prin încreștinarea lor. În acest scop voia pe Francezi în Egipt. Bisericele creștine, unite iarăș așa cum au fost la început, vor aduce pace și concordie în Europa, iar Turcii vrând nevrând vor trebui ori să așeze și ei crucea deasupra cupolelor dela Sfânta Sofia, ori să se reîntoarcă în fundul Asiei. — Va lucra dar pentru Unirea Bisericilor. Se împrietenește cu P. La Chaise, duhovnicul lui Ludovic XIV și scrie lui Bossuet. Deși protestant, el este mulțumit cu reformele Soborului din Trident, găsește bune și canonice hotărârile acestui Sobor. Dorește însă ca aceste hotărâri să fie confirmate într'un sobor ecumenic, în care să participe și disidenții. Așa crede el, că se poate ajunge la unire. — Bossuet însă nu înțelege așa. „Lăsați-ne cum suntem, nu mai provocați discuții! Să rămâne măcar câțiva creștini, cari să adaste totul numai dela Hristos. Asta este singura nădejde a creștinismului”, îi zice Episcopul din Meaux lui Leibnitz. „De ce să nu luăm calea ce singur duce la împăcare? îi întreabă la rândul lui acesta. De ce să nu facem așa cum s'a mai făcut în alte dăți? Cine știe ce va mai trebui să sufere altfel creștinismul desbinat! De ce să lăsăm tot în sarcina Proniei și noi să nu ne mișcăm?”

D. Halevy, tot așa cum crede că miniștrii lui Ludovic XIV vedeau mai clar în politică decât cel trimis la Versailles de Electorul din Mainz, crede și aceea că Bousset vedea mai bine în chestia unirei bisericilor, decât Leibnitz.

Spre a judeca așa, pierde din vedere că în sec. XX, când episcopii anglo-americani au cerut Romei să vie la congrese și conferințe irenice, ca să discute în Suedia ori Elveția, unirea, Benedict XV ca și Piu XI, urându-le să izbutească pe așa cale la unire, le spune că Roma nu poate participa la astfel de tentative, dar că este gata, dacă i-se cere în scopul unirei, să convoace un sinod ecumenic, unde este locul în care se poate discuta canoniceste această mare chestie.

Deci dar acel non possumus al galicanului Bossuet nu a fost un non possumus al Papalității. — Nu Roma a descurajat pe Leibnitz. De aceea dar, neconținut cât a trăit, el s'a ostenit pentru unire. S'a dus în Suedia de a vorbit cu Carol XII, a vizitat pe Petru Cel Mare în Rusia. A căutat să-i convingă că în loc de a se război

pentru fleacuri, mai bine ar face să-și dea mâna ca să izgonească pe păgâni din Europa. — Prințul Eugeniu de Savoia, auzind de cum lucrează Leibnitz, îl poștește la Viena. Eroul creștinătății, celce gonise pe Turci dimprejurul Vienei și care se lupta să-i trimeată în Asia, pentru ca Europa să redevie în totalitatea ei creștină, îl găzduște la palatul Belvedere. Aci scrie Leibnitz pentru Prințul Eugeniu *Monadologia*.

Această operă a lui Leibnitz a dormit printre manuscrisele bibliotecii din Hanovra, până în 1840, când au descoperit-o din întâmplare cercetătorii acestei biblioteci. — Volumul acesta este, după părerea cunoscătorilor, cea mai de valoare scriere a lui Leibnitz. — O lucrare de filozofie creștină, ce întrece cu mult tot ceea ce a scris bibliotecarul din Hanovra, autorul a o mulțime de lucrări ce fac din Leibnitz unul din cei mai iluștri filosofi creștini.

Din Viena a trebuit Leibnitz să revie în Hanovra, spre a scrie tratatul „de migratione gentium” atât de dorit de elector.

Se grăbește dar să redacteze acest tratat și se întoarce la marele lui ideal. — Vrea să revadă pe Ludovic XIV. Bătrânul Rege nu uitase pe tânărul care altădată îi desfășurase un plan mareț, care i-a surâs, dar de care n'au voit să audă miniștrii lui. — Prin P. Tournemine, îi scrie „că prețuiește meritele Dlui Leibnitz, că-l va vedea bucuros la curtea Sa, unde-i va face petrecerea cât mai plăcută cu putință”.

Din nenorocire, puțin în urmă, Ludovic XIV își dă obștescul sfârșit. Cine știe dacă la bătrânețe Regele Franței, mai aplecat să asculte sfaturile iezuiților inteligenți și îndemânatici decât cele ale galicanilor intransigenți și stângaci, nu ar fi înțeles mai ușor pe Leibnitz.

În tot cazul, Leibnitz a murit și el câteva luni în urma lui Ludovic XIV, fără să fi văzut realizat visul lui cel mai frumos, unirea bisericilor.

Leibnitz a zis odată, că orice adevăr are momentul lui istoric. — D. Halevy crede că cea mai strălucită pildă a unui om mare, care nu și-a găsit momentul, este însuși Leibnitz.

Noi credem că într'adevăr momentul pentru Franța de a fericii Europa din Egipt, a fost pierdut; dar în ce privește adevărul etern, cere care unirea bisericilor creștine, nu a trecut, căci nu poate trece. Este drept că momentul pentru unire nu venise în timpul vieții lui Leibnitz, sau mai exact a fost amânat prin greșelile cătorva, dar acest moment pare că se apropie acum; și ori-când va veni el, numele lui Leibnitz va străluci mai tare ca cel al lui Bossuet.

CETATEA VATICANULUI

Lumea a avut, și are, iar istoria cunoaște mulțime de cetăți vestite. Nici una însă nu se poate asemăna cu Cetatea ce s'a ridicat împrejurul mormântului Pescarului din Galilea.¹⁾ Mai ales de când Suveranii acestei Cetăți unice în felul său, pe care Sf. Leon cel Mare o numia Civitas Sacerdotalis et Regia, s'au așezat în ea cu gând de a nu o mai părăsi, ea a devenit farul luminos spre care s'au îndreptat ochii dreptcredințioșilor din lumea întreagă și fortăreața de care s'au isbit și s'au frânt valurile furioase ale tuturor ratăcirilor. Prieteni și dușmani, de le-a plăcut, de nu le-a plăcut, au trebuit să recunoască adevărul că aci e capul și inima creștinismului integral și că aci e oracolul prin care grăiește Hristos în chip deosebit lumii. — Asta indiferent de numărul statelor papale și de întinderea suprafețelor lor.

Și de fapt statul papal de astăzi — Cetatea Vaticanului — ca extindere teritorială și ca număr de locuitori, e cel mai mărunțel stat al lumii: în trei sferturi de oră, plimbându-se omul comod, poate face înconjurul acestui stat de 44 hectare suprafață.²⁾ Principatul Monaco, cu cei 22 km.² ai săi, sub raportul teritoriului, e un uriaș pe lângă Vatican. Sf. Ieronim vorbind de Țara sfântă s'a simțit oarecum jenat când a trebuit să constate ce micuță e Palestina prorocilor și a lui Hristos și a Sfinților Apostoli: Pudet dicere latitudinem Terrae Sanctae... Și totuș acolo s'a aprins lumina lumii și de acolo a pornit isvorul nesecat al harurilor mântuirii, revărsându-se prin veacuri peste omenimea întreagă. Că de ce a fost să fie așa — rămâne în veci taina Părintelui luminilor. Faptul însă e fapt și nu poate fi tăgăduit. Tălcul lui e altceva.

Așa suntem și cu Vaticanul. Pudet dicere latitudinem agri Vaticanani... Și totuși, în Legea Nouă acesta e un loc sfânt, ales de Pronia cerească să fie un centru spre care să ducă toate drumurile și dela care să plece totdeauna cele mai puternice și cele mai curate unduiri de lumină și de energie vitală creștină. Mai ales după ce s'au așezat definitiv Vicarii lui Hristos în Vatican, acesta a devenit rezervoriu de forțe active, morale-spirituale-culturale și-un

¹⁾ Vezi: „Cultura Creștină”, Nr. 3—4, anul 1940, pag. 208—209.

²⁾ Cf. S. Negro: Vaticano minore, Milano, 1937, pag. 72.

iradiator al binelui, dreptului și frumosului, cum n'a avut și nu are altul omenirea.

Ce au făcut Papii pentru spiritualitatea creștină, cultură, viața socială, artă și pentru alte bunuri ale omenirii, chiar și luând în seamă numai pe ceice, respectând hotărârea lui Gregoriu XI (1370—1378), au cărmuit Biserica Domnului din Vatican? Dar e deadreptul prodigios, și volume multe și grele nu ar putea prinde în haina slovei înfăptuirile lor. — Asta se poate spune fără de nici o exagerare.

Înainte de toate Vaticanul însuși e o îngrămădire de comori cum nu există alta sub soare. Capodopera lui Bernini și a tovarășilor săi de geniu, basilica San Pietro (zidită între 1506—1615), e o realizare arhitectonică decât care alta mai puternică n'a produs creer omenesc dela căderea imperiului roman încoace.¹⁾ Și cine ar putea înșira și aprecia după cuvîntă toate valorile adunate din toate părțile globului, ori create pe loc de măestri neîntrecuți și păstrate cu sfințenie în cel mai mare palat al lumii care este Palatul Vatican, cu cele treisprezece mii de chilii ale lui, la cari s'a lucrat mereu vreme de patru veacuri.²⁾ Sunt ele muzee, pinacoteci, biblioteci impunătoare. Dar un așezământ care să se poată apropia măcar, sub acest raport, de ceace are Vaticanul, nu există sub soare.

Multă lume știe așa, în general, că Papii au fost aprigi, neînfricați și jertfelnici apărători ai lumii creștine împotriva puhoiului turcesc. Sunt însă mai puțini aceia cari să cunoască și amănunte de fapte grăitoare pe cari istoria le va pomeni totdeauna cu venerație meritată, cum e bună oară faptul că Papa Piu IV a trimis și milițiile sale să lupte împotriva lui Mustafa care asedia Malta; că în celebra luptă navală dela Lepanto (1571) unde a fost înfrântă pentru totdeauna puterea maritimă a Turcilor, Papa care stăruise și isbutise să unească în „Ligă sfântă” cu Statul Papal Spania și Veneția, a luat parte la acea luptă glorioasă cu 12 năi; că Papa Inocențiu XI a rânduit rugăciuni și a adunat și a trimis bani Vienei împresurate în 1683 și a pornit pe regele polon izbăvitor Ion Sobieski la luptă în ajutorul capitalei austriace primejduite; că trimisul papei Calixt III, sf. Ioan Capistrano, tot pe tema izgonirii păgânului de pe pământ creștin, a tratat și cu voievozii ro-

¹⁾ cf. *Maurice Paléologue*: Roma. (Trad. de Supka Géza dr.) Budapesta. (Ed. Genius). Pag. 182—185.

²⁾ cf. *Dr. Alex. Nicolescu*, o. c. pag. 90—101 și *M. Paléologue* o. c. pag. 199—243.

mâni, că Papa Sixt IV numește pe Ștefan cel Mare al nostru „atletul lui Hristos”, ș. a.)

Grija ce au purtat-o Papii școlilor de toate categoriile e arhicunoscută. În Roma, în Europa și în toată lumea, mulțumită îndrumărilor și ajutoarelor efective ale Vaticanului se ridică, se susțin și înfloresc cele mai alese așezăminte de învățământ creștin ori încreștinat, începând dela școla primară până la universitate. O minune de acest fel, și încă din zilele noastre, e universitatea catolică „Sacro Cuore” dela Milano. Nu stăruim aici nici măcar asupra universităților din lungul și latul lumii cari au de mulțumit imens Papilor, pentru că ar trebui să dăm un catastih cu mult prea mare pentru cadrele unui simplu articol de informație sumară.

Conștiinți de menirea lor ca locțiitori ai lui Hristos pe pământ, Papilor le-a stat totdeauna la inimă răspândirea legii mântuitoare a Răstignitului, cunoașterea tot mai bogată și mai adâncă a adevărului Evangheliei și păstrarea nefimpuținată a adevărului descoperit oamenilor de trimișii Proniei cerești și de Fiul întrupat și lăsat în seama Bisericii. Ideea misionară e tot așa de veche ca și Biserica Romei sf. Petru ai cărui urmași trimit deadreptul, ori încurajază pe apostolii nefricați ai încreștinării atâtor popoare vechi și nou: sf. Augustin, ieromonahul benedictin, la englezi, sf. Bonifaciu la nemți, ss. Metodiu și Ciril la slavi, sf. Anscharie în lumea scandinavă, sf. Gerard la unguri și nenumărați alții în alte părți de lume și la alte neamuri. America abia descoperită își are misionarii săi creștini, după ce vestitorii crezului roman isbutiseră se ridice altare Dumnezeului celui viu, chiar și ceva mai 'nainte de aceea, în Extremul Orient și în Răsăritul mai apropiat: în țara Tătarilor, în China, în Georgia, în Iberia, în Lituania, în Japonia, în Africa meridională, în Levantul mediteranian — în toate părțile cunoscute pe atunci ale lumii. Franciscanii și Dominicani se întrec întru a vesti pe Hristos în părțile de lume unde-i îndruma o rânduială din 1318 a lui Ioan XXII care nu-și uitase nici de Persia, India și Turkestan, ori de Asia Mică. Franciscanul Ieronim de Catalonia era în drept s'o spună în 1322: „Nu există împărăție, limbă ori neam, la cari să nu se fi oprit Frații Minoriți pentru a vesti crezul Sf. Maice Biserici și pretutindenea aceștia și-au vărsat sângele, dela Maroc până la India”.

Opera încreștinării celor ce petrec încă în întunec și în umbra morții a luat un avânt extraordinar de puternic mai ales după înființarea congregației De Propaganda Fide în 1622 de către Gre-

goriu XV și a colegiului acestei congregații, ridicat de Urban VIII în 1627. „Propaganda Fide este antipodul Babilonului. Efectele vechi amestecări a limbilor se vindecă prin împărtășirea lor din aceeaș credință și acelaș devotament“. Miile de tineri leviți, reprezentând o mulțime de limbi și de neamuri (între cari și Români, și-au avut locul lor), crescuți sub scutul numitei congregații și învățați la universitatea ei au devenit, în lungul și latul lumii, vestitori ai crezului roman și purtători ai luminei curate ce au primit-o aci în sufletele lor. Seminarul parisian pentru Misiunile Externe și alte așezăminte asemuitoare sunt vlăstăriri binecuvântate ale acestui trunchiu viguros.¹⁾ Astăzi mii de preoți-misionari, și cu ei împreună oștiri întregi de călugări frați laici și călugărițe, europeni și băștinași, se ostenesc se câștige lui Hristos sutele de milioane ce încă nu-L cunosc. Școale de toate categoriile, spitale, farmacii, sanatorii, tipografii și alte institute de lumină și binefacere înfloresc, mulțumită eroismului misionarilor Romei cari știu să trăiască, să muncească și să moară pentru Hristos și adevărul său. — Întregă această organizație uriașă stă la ordinele Solitarului din Vatican și activează după îndrumările lui. Rezultatele morale, sociale și științifice ale activității multiple a misionarilor sunt de neprețuit.²⁾

Ca păstori ai adevărului evanghelic curat și neîmpuținat, Papii cari au sălășluit în Vatican, ca și înaintașii lor, au avut de luptat cu o sumedenie de rătăciri dela dreapta credință și dela adevărata cale a mântuirii. Așa au fost, între altele, învățăturile greșite ale unii Vilhelm Occam, după care constituția Bisericii trebuie să se întemeieze pe oportunism și să se schimbe cu valul: când absolutistă, când democrată, când aristocratică; așa aberația lui Wiclef cu Biserica nevăzută, ai cărei membri nu-i cunoștea nime, odată ce — după învățătura aceluiaș — membrii Bisericii imaginate de el erau numai cei predestinați la gloria cerească, o elită misterioasă care, la urma urmelor, s'ar fi putut prea ușor crede că-i redusă la o mână de mireni necunoscuți; așa răsămirața lui Ioan Hus, cu elemente de împrumut dela Wiclef și cu ura împotriva indulgențelor; ură ce va fi reluată de Luther pretextându-i ieșiri împotriva Romei și ruperea cu crezul ei, cum va fi și teoria predestinației însușită de Calvin, împreună cu alte păcătoșenii de-ale atâtor înaintași pe căile abaterii dela adevăr.³⁾ Vor veni apoi dușmanii din casă: janseniștii (un calvinism camunflat) și quietiștii;

¹⁾ Cf. *Georges Goyau: Missions et missionnaires*. Paris, 1931, pag. 82—85.

²⁾ Cf. *G. Goyau: o. c.* pag. 240—249;

³⁾ Cf. *Ch. Poulet; Histoire de Église*. Paris 1935. Vol. I^a pag. 612—617;

susținătorii galicanismului, febroniasmului și jusefinismului, și alții, cu alte rătăcirii, al căror număr este leghion, până la modernismul osândit de Pius X prin enciclica Pascendi și până la bolșevismul și rasismul zlelor noastre, demascate și respinse de Pius XI cu aceeaș limpezime de vederi și energie, ca și în Syllabus-ul lui Pius IX, unde este osândit cumului de greșeli fatale ale veacului XIX: pantelismul, liberalismul, naturalismul, fracmasoneria, raționalismul, indiferentismul și suratele lor.¹⁾ Nici un fel de ironie și nici o amenințare n'a fost vreodată în stare să-i facă pe Papi să tacă în fața neadevărului. Revoluție franceză, violență napoleoniană, sensibilitate maurassiană, răcădueli mussoliniene, rânjete de-ale lojelor, nu sunt în stare să înfrice Vaticanul, când e vorba să i-se zică răului pe nume și să i-se pună stavilă.

Cu aceeaș — ba și cu mai mare dârzenie și neînfricare — au purces Suveranii Spiritului, din Cetatea Vaticanului, la îndreptarea relelor și la încurajarea și susținerea tuturor pornirilor și planurilor bune în sânul Bisericii al cărei cărmuitori erau dânsii. Papă a fost doar cel care a făcut la 1523 mărturisirea dureroasă, dar și curagioasă în aceeaș vreme: „Noi știm — scrie Adrian VI — că de multă vreme se petrec chiar și în jurul acestui Sfânt Scaun o seamă de lucruri detestabile, abuzuri eclesiastice, excese de putere: totul a apucat spre rău. Și dela cap stricăciunea a trecut la mădulare, dela Papa la prelați. Toți au păcătuit și nu este nici unul singur care să fi făcut bine; nici unul.²⁾ Al doilea urmaș al său, Paul III, în 1539, trece dela constatarea răului la luarea de măsuri potrivite pentru vindecarea lui, alegând o comisie de nouă membri ca să lucreze la adevărata reformă a Bisericii în capite et membris și fiecăruia îi dă instrucția: „Sperăm că te-am ales să restabilești în inimile și în lucrările noastre autoritatea lui Hristos cea dată uitării de mireni și de noi membrii clerului; ca să aduci leac boalelor noastre; ca să aduci îndărăt oile lui Hristos în staulul lor unic și ca să îndepărtezi dela noi mânia lui Dumnezeu și răzbunarea lui pe care am meritat-o și care e pe cale de a cădea asupra noastră.“³⁾ Știm la ce s'a ajuns în urma acestei măsuri: la Sinodul Tridentin, care a fost o binecuvântare a Ceriului pentru lumea păstorilor și păstoriților dreptcredincioși.

Altă preocupare mare a Papilor a fost refacerea unității reli-

¹⁾ Cf. H. Denzinger-Bannwarth: *Enchiridion Symbolorum*¹². Friburgi Brisgoviae. 1921 pag. 464—473 (Syllabus).

²⁾ Citat la: *Goyau-Perate-Fabre: La Papauté et la Civilisation*. Pag. 144.

³⁾ T. a. pag. 144—145.

gioase cu Răsăritul disident. Înainte de Fotie și Kerularie și după ei s'a săpat mereu la prăpastia dintre Roma și Bizanț. Anumite fatalități istorice, — ca să le zicem așa — au favorizat și ele această alunecare din rău în mai rău. Cu vremea cele două metropole și-au stat față în față ca două lumi străine. Roma papală voia să vadă stăpânitor și la răsăriteni spiritul creștinismului, puritatea moralei sale și concepția libertății Bisericii, fiindcă nu există decât un singur fel de a fi creștin. Răsăritenii țineau morțiș la literă și-i șicanau mereu pe apuseni pentru amănunte de observață religioasă și de liturghie, deși sunt mii de feluri de a fi cucernic. Roma acelor vremuri admitea varietatea amănuntelor. Grecii însă n'au voit să înțeleagă.¹⁾ Și răul a crescut. Papii însă s'au silit să-l vindece. Și au isbutit la Lyon (1274) și la Florența (1439) să ajungă cu Grecii la pacea religioasă dorită. Dar numai pe scurt timp. Și nu din vina Papilor. Tot zadarnică a rămas și unirea încheiată de țarigrădeni cu latinii în 1637, dușmanii unirii mergând cu ura până la asasinarea patriarhului sub care se încheiase această unire.²⁾ Strădanțiile unioniste ale Vicarilor lui Hristos n'au rămas, cu toate acestea, fără rost: numărul răsăritenilor uniți (între cari și maibine de 83.000 Greci) trece astăzi binișor peste opt milioane³⁾. Și pe lângă toată cerbicoșia unor înăcriți în duhul desbinării, lumea Răsăritului disident arată tot mai multă înțelegere pentru chemări părințești ca cele ale lui Pius IX, Leo XIII, Benedict XV, Pius XI și ale atâtoro dintre înaintașii lor.

Cum au iubit pacea în sânul Bisericii, așa au iubit Papii întotdeauna pacea între neamuri. Mult hulitul Alexandru VI împacă pe Spanioli cu Portughezii privitor la teritoriile Lumei Noi descoperite de Cristofor Columb pe cari și-le discutau, reciproc, cele două puteri. În ce privește pe Indienii necredincioși din acele părți și pe cari unii susțineau că trebuiesc, pur și simplu, aruncați în robie, Paul III declară 1537: „Aceștia deși nu cunosc Legea lui Isus Hristos, pentru aceea nu trebuiesc totuși să fie lipsiți de libertate și reduși la sclăvie“. Conciliul din Lateran dela 1512 precizează, la ordinul lui Iuliu II, că „nimic nu-i mai păgubitor, nimic nu-i mai funest unei republici creștine ca războiul“. În luptele dintre Bourbonii Franței și Habsburgii Austriei, aproape toți Papii ar fi putut-o spune ca Papa Marcel II că „voința lor este de a nu fi nici Francezi, nici Spanioli; nimic altceva decât apostoli ai păcii, părinți comuni ai

¹⁾ Cf. *Goyan-Pératé-Fabre*, a. c. pag. 47—48.

²⁾ Cf. *Ch. Quenet-Juerna*: *Unitatea Bisericii*. Săbăoani. 1937. Pag. 139.

³⁾ Cf. *M. J. Congar*: *Chrétiens désunis*. Paris. 1937. Pag. 348.

credincioșilor". Iar dacă Inocențiu X osândește anumiți paragrafi ai tratatului din Westfalia (1648), asta n'o face decât pentru a protesta împotriva axiomei, monstruoase, ridicată la rang de lege prin tratatul pomenit: „Cujus regio, illius religio”.¹⁾ — Faptul că un Bismarck, după vestitul și înverșunatul Kulturkampf, alege pe Leo XIII de arbitru între Germania și Spania în litigiul dintre cele două țări pentru insulele Caroline, arată mai limpede ca orice cuvânt decât de multă stimă se bucură în ochii pricepătorilor acest spirit al stăpânilor Vaticanului. — Stăruințele lui Pius X, Benedict XV, Pius XI și ale actualului Pontifice Roman, sunt recente și prea bine cunoscute. — Și ce alta decât pacea o vreau acele „modus vivendi”, apoi concordatele și acordurile încheiate cu toate statele unde este bunăvoință sinceră pentru așa ceva? Pidă de vedere largă, de înțelegere superioară și prețuire a păcii este acordul din Lateran dela 11 Februarie 1929, prin care s'a închis tulburătoarea „chestie romană” și s'a ajuns la înțelegere între Statul Pontifical și Statul Italian, recunoscându-se ca aparținând celui dintâi, înafară de Cetatea Vaticanului propriu zisă, o serie de imobile și domenii în Roma (cum e de ex. basilica și palatul Lateran cu anexele lor, Scala Santa, San Paolo fuori le Mura), ori în afara Romei (Castel Gandolfo, Villa Barberini, etc.²⁾)

Cetatea Vaticanului e Cetatea-Minune a lumii, iar Suveranii ei — toți din Dinastia Pascarului — cea mai trainică și cea mai binecuvântată dinastie ce cunoaște istoria. Imprejurarea că unul sau altul din cei 261 de urmași ai vârhovnicului Petre ar fi lăsat de dorit sub anumite raporturi, dovedește doar atâta: nu înțelegciunea omenească, ci un Spirit mai presus de lume stăpânește lumea dreptcredincioasă — astăzi aproape patru sute de milioane — prin stăpânitorii vremelnici ai Cetății Vaticanului, cum atât de bine remarcase ieromonahul cumplit săvârșit din viață, Savonarola. Vrând nevrând înțeleg acest lucru și cărmuitorii lumești ai popoarelor cari, ca acum mai în urmă chiar și Anglia și Statele Unite, caută legături strănse cu Sf. Scaun Iață de care nu pregetă să manifeste cea mai deplină venerație. Se simte că aci e Stânca pe care-i clădită Biserica binelui adevărat și a adevărului neîmpuținat. — Puținele și prea sumarele rânduri de mai sus, scrise pe marginea unui articol de bună credință dintr'o revistă ortodoxă română nu sunt decât un foarte palid reflex al acestei realități.

DUMITRU NEDA

¹⁾ Cf. *Roserot de Melin: La Cité du Vatican*. Paris 1937. Pag. 101, nota 1-2.

²⁾ Cf. *F. Mouret: La Papauté*. Paris 1929. Pag. 185—187.

OAMENI ȘI FAPTE

UN DECENIU DE DOMNIE

Ritmul vieții popoarelor variază dela epocă la epocă. Uneori, când viața umană este întemeiată pe principii fundamentale trănice și durabile, popoarele își trăiesc viața într'un ritm încet și continuativ, alteleori, când principiile de temelie sunt mai puțin solide și durabile, fie aceasta din cauza diversității lor, fie din cauza unui deficiț de corespondență la ceea ce este mai caracteristic firii omenești, popoarele își trăiesc viața într'un ritm grăbit, neuniformizat și sguduit de multe urcări și căderi vertiginoase. Istoria ne arată în cursul milenilor destule cazuri pentru exemplificarea ambelor modalități. Pentru cazul al doilea credem că mai viu grăitor este chiar secolul nostru.

Viața anilor noștri, ai generațiilor sortite a vedea, probabil, două răsturnări totale în așezămintele vieții europene, se caracterizează prin rapiditatea desfășurării și prin varietatea și șubrezenia principiilor conducătoare. Restrângând câmpul gândirii la orizontul vieții noastre românești, liniile de caracterizare rămân aproape aceleași.

În viteza aceasta de trăire, alergarea după plăceri, după noutate, după extravagant a adus în sinul neamurilor crize morale și materiale, cari, în anumite momente, amenințau cu o totală descompunere. Reacțiuni salutare au apărut fără îndoială în nolanul acesta de putrefacție socială și politică. Viața neamului nostru, bântuit de valurile tuturor încercărilor epocel, a avut norocul unei astfel de reacțiuni salutare. Începutul acestei acțiuni de primenire națională este ziua de 8 Iunie 1930, ziua Restaurăției.

Nu putem cuprinde sensul întreg al actului legat de 8 Iunie 1930 decât scrutând zarea trecutului apropiat și astfel dându-ne seamă prin ce furtuni nenorocoase a trecut Europa în acești zece ani din urmă. Anul 1930 găsea în Europa: Austria independentă, republica Cehoslovaciei în frunte cu legendarul Masaryk, Polonia republică puternică și independentă având în frunte pe președintele Moscicki și pe mareșalul Pilsudski, Albania regat abia de doi ani, țările nordice cu o viață legendară prin armonia socială și soliditatea moralei acestora, în Germania abia existau 12 național-socialiști în parlament, iar în Franța ideea păcii generale și a înfrățirii popoarelor prindea din ce în ce mai mult teren și se concretizase chiar într'un memoriu pe care Briand îl înaintase Societății Națiunilor. Peste tot, viața particulară este stăpânită de alergarea după plăceri, iar viața publică de risipă, intrigă, o falsă servire a intereselor obștești și o boală nebună după victoriile electorale. Țara noastră n'a fost scutită de toate aceste metehne. Deasupra tuturor, mai mult ca în alte părți, ea noi se simțea din zi în zi criza cărmuirii. Puterea regală era divizată în voința și simțământul alor trei persoane, fapt, care cu toată buna intențiune, întârziă și îngreua mer-

sul lucrurilor. Și aceasta tocmai în secolul nostru, secolul vitezel. Așa, am ajuns în situația de a avea anual bugete deficitare, de a contracta împrumuturi peste împrumuturi care contribuau însă prea puțin la ridicarea standardului vieții, de a ne diviza în zeci și zeci de partide ori grupări politice și în sfârșit de a ne bate până la omucidere, frate cu frate, pentru servirea șefului politic respectiv. În acest vacarm, neînțelegerea apoi destrămarea unității sufletului național era iminentă. Cerul însă ne-a trimis salvatorul.

O zi de lună cu lumină vie și arșiță solară. Departe undeva, la marginea vestică a țării, un grup de țărani, rumeni și vioi ca aerul ce-i răcorește, se luptă din greu, cu munca câmpului. Valuri de presimțiri rele, poate mai mult de bănueli rele, asupra mersului vieții, le umbresc din când în când sufletele. E în crucea amiezii. De sus, din lumea norilor albi și mărunți, împrăștiati pe seninul cerului, se impune tot mai mult sbârnăitul unui motor. Țăranii se opresc din lucru, își oblesc șalele, cu strămoșescul oftat sub jugul greu al muncii. Unul din ei privește în sus. Un avion se coboară tot mai jos, tot mai aproape. Acum se deslușesc bine roatele și aripile. Sunetul motorului cu găfări și explozii nădușite este din ce în ce mai deslușit. De sus, cineva face cu mâna semne de dragoste. Minutele trec unele după altele, fără răsuflare. Deodată glasurile muncitorilor amuțesc, ochii rămân fiști. Avionul liniștit fără nici un sunet se lasă încet, încet în mijlocul unui lan. Cine o fi? ce caută aci?, se întreabă ochii așintii ai țărănilor. Nimeni nu zice nimic, dar drept răspuns ei văd o scenă care-i miră și mai mult. Din mașina sburătoare, care aburește acum fără răsuflare cu aripile întinse pe deasupra spicelor de grâu, coboară un domn mândru. El se îndreaptă fără zovăire, cu îndrăsneala lubitoare a părintelui care își întâlnește fiul, spre femela Maria, care, venind cu ulciorul dela Isvor, s'a oprit în drum atrasă de pasărea de fier. Domnul se apropie. Femela cu un surâs aproape familiar îi oferă ulciorul. Mândrul sburător bea strașnic, românește. Fără îndoială e un om bun. Țăranii se îndeamnă îscoditori la drum. Dar motorul își începe cântecul urultor. Sburătorul se urcă și aripile mari se leagănă ușor. Un pârăit puternic și avionul se smulge vulturește dela pământ. Țăranii rămân țarâși uluiți, privind în sus, la mâna care le face semne binevoitoare. S'a dus... Cine o fi? Ce o fi căutat aci?... Maria a rămas vrăjtită de vorba celui ce s'a dus. Vorbele ei pline de căldura și lumina cratului sburător măresc acum în sufletul celor rămași tot mai mult seninul nădejților de mai bine.

Vești fulgerătoare au străbătut apoi țara în lung și 'n lat. Sufletele au săltat de bucurie, căci cel mult așteptat a sosit. Nădejtile se înmulțesc în suflete și an de an, ba chiar și zi de zi, ele se traduc în fapte și acțiuni salvatoare. O domnie nouă, o domnie mult așteptată de sufletul românesc a început. Multele necesități interne ca și valurile, tot mai furtunoase ale vieții internaționale, au dat acestei domnii timbrul unei domnii grele, al unei domnii care s'a caracterizat, în mod unic în istoria noastră, prin muncă, veghere,

și îndemn, iar roadele ei, acum la împlinirea unui deceniu, îi dau și corolarul de domnie glorioasă.

În epocile cu viață liniștită, continuativă, faptele menite a intra în clădirea istoriei se întâmplă la zile mari, cu prevederi, pregătiri și realizări în văzul tuturor; în epocile cu viață furtunoasă și rapidă așa cum e a generațiilor noastre, istoria se clădește an de an, zi de zi și adeseori chiar clipă de clipă. M. S. Regele Carol II, a fost în acești zece ani de domnie un făuritor de istorie românească, în fiele căreia flul roșu este unirea și consolidarea suflătească și materială a neamului. Instituții vechi politice învechite, devenite primejdioase pentru sufletul național, au fost înlăturate, alte instituții, de altă natură, dar a căror funcționare era anormală și deficitară, au fost repuse în starea lor productivă și acolo unde necesitatea a cerut și înalta chibzulință regală a crezut că e bine, instituții noi, corespunzătoare pasului grăbit al vremii, au luat ființă, multe din ele lucrând sub supravegherea și îndrumarea M. Sale. Peste tot, Regele a îndemnat la unire, la lucru și la jertfă pentru prosperarea neamului și a țării și în tot timpul acestui deceniu a fost întărit cu pilda muncii și a abnegației. Urmele acțiunii și ale prezenței regale, adevărate petre de temelie, se găsesc în toate ramurile vieții publice. Numai așa se poate înțelege că în timp ce Europa și-a schimbat aproape total fizionomia politică și geografică, România, amenințată în 1930 de aceleași primejdii de lănczire și destrămare, este azi, în 1940, mai unită sufletește, mai tare și mai respectată ca oricând.

Un deceniu de domnie glorioasă s'a încheiat, un altul începe. Anul 1940 nu este de loc mai limpede și mai senin decât 1930, ba s'ar putea spune, chiar, că norii ridicați de atunci încoace, până la acoperirea totală a cerului, sunt acum în plină deslănțuire. Furtuna isbucnită într'un loc, a trecut, purtată de suflarea vântului celui rău, în alte și alte locuri. Țări după țări și popoare după popoare au căzut victime furiei ei nesăbuite. Cine știe dacă viitorul mai îndepărtat ori foarte apropiat nu ne va rezerva și nouă clipa grea a încercării celei mari, ce s'a abătut asupra lumii? Va trebui poate să suferim răni grele, să sângerăm cumplit. Vom face-o fără ezitare, căci două mari chezășii stau la baza acțiunii noastre: osemintele strămoșilor, cari vor tresări cu putere mare de viață în clipa când sângele vărsat le va atinge, și înțelepciunea și tăria de cârmuitor ale M. Sale Regelui, care s'au dovedit atât de mult în deceniu de domnie care s'a încheiat.

Anii între 1930 și 1940 sunt frunzele de laur, ce încunună cu glorie fruntea M. Sale Regelui care a știut, a vrut și a reușit să renască prin curățire și înnoire viața neamului nostru, dându-ne azi aureola unității și tăriel. În aceste clipe de furtună, numai uniți în jurul M. Sale, gata în orice împrejurare a urma și a împlini acțiunea și poruncile regale, putem avea convingerea că deceniu de început, urmare firească a deceniului consolidării și renașterii, va fi deceniu de glorioasă prosperare și afirmare naționale în asamblul ordnurilor noi ale Europei și ale lumii.

SIXT V ȘI CUPOLA SF. PETRU

Se Implinesc anul acesta treisute cincizeci ani dela apusul vieții celui mai celebru Pontifice al *renașterii*: Sixt V (1585—1590). După numai cinci ani de bogate realizări papale, este consacrat definitiv în galeria marilor înfăptuitori de opere nepieritoare.

Flacăra genului creator împreunat cu pronunțat simț practic, voința nepotolită și hotărîrea rapidă și încăpăținată de a înfăptui mult și bine, spiritul de rară pătrundere și deslegare a celor mai încurcate probleme, promptitudinea în execuție, taina de a cuceri cooperatori și de a le insufla avânt, și alte însușiri complexe, dar armonic impletite, fac ca acest Papă să înscrie în istoria bisericii și îndeosebi a artei o pagină de glorie necontestată și neîntrecută. În dânsul energiile spiritului nu s'au risipit în îndeletniciri neproductive și trecătoare. Dimpotrivă, ele au devenit ceea ce le-a fost menirea originară dăruită de Creator: instrumente de acțiune și mijloace de înfăptuire practică. Și într'adevăr, celebrul apaduct *Acqua felice*, *Via felice*, *Borgo felice*, opera uriașă de înfrumșetare a cetății eterne, transformarea monumentelor păgâne în creștine, columna lui Traian și Marcu Aureliu, obeliscurile: Vatican cu inscripția „*Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat*” — Lateran, S. Maria Maggiore și Piazza del Popolo, construirea palatului Lateran, Sixtîn în Vatican și Quirinal, noua bibliotecă Vaticană, restaurarea bisericilor, etc. nu sunt decât fragmente strălucite de prodigioasă operă edilitară ce culminează în terminarea cupolei sf. Petru. La aceasta adaugem pentru sumară complectare, activitatea politică relevată prin redresarea moravurilor și noua formă de guvernare a teritoriului papal, și cea religioasă prin reorganizarea Curiei Romane, înființarea de noi Congregațiuni, fixarea numărului Cardinalilor la șaptezeci și revizuirea ediției sf. Scripturi, *Vulgata*, la care a muncit personal.

Este semnificativ faptul, că cea din urmă lucrare uriașă a vieții rodnice a fost construirea cupolei Sf. Petru, care prin neîntrecuta grandoare artistică devine nu numai istorică, ci simbolică încoronare de îndrăzneală întreprindere.

Câteva date privitoare la istoricul cupolei le credem necesare, mai ales că în anul acesta se implinesc și se vor celebra sărbătorește trei veacuri și jumătate de falnică existență. În al treilea an de glorios Pontificat, în vreme ce Roma papală devenise un adevărat șantier, ziarul săptămânal *Avviso* din 23 Ianuarie 1588 relatează voința hotărîtă a nemuritorului Sixt V, de a se începe cu toată stăruința, desăvârșirea cupolei bisericii Vaticane. După interesante

și multiple frământări, înălăturându-se dificultățile de ordin economic și edilitar, Giacomo della Porta arhitectul basilicei și Fontana încep lucrările abia în 22 Decembrie. Opt sute muncitori lucrează ziua și noaptea. Cei mai mulți, credeau că va fi terminată abia după zece ani de muncă uriașă. Când nimeni nu se aștepta, minunea se realizează, deoarece numai după cincisprezece luni grandioasa cupolă este definitiv ridicată spre înălțimile văzduhului, la 19 Mai 1590. Vrăjit de această grandioasă viziune, marele Pontif căruia contimporanii îi aplicau cuvintele codicelui sacru: *Dixit et facta sunt*, după ce închinase basilica: *Sancti Petri gloriae*, își trăia ultimile clipe. La 27 August 1590 iubitorul de frumos se stinse senin și liniștit cu gândul la frumusețile împărăției vecinice.

Impodobirea internă se va face chibzuit și succesiv. După 22 ani Grimaldi scria: „În ziua de sâmbătă a anului 1612, prelua Adormirea Maicii Domnului, se sfârșise lucrările de înfrumusețare internă începute încă dela 1589. Ultima figură e sf. Iacob cel mic”.

Un brâu în mozaic impreamuiește monumentală cupolă cu inscripția în litere de aur a cuvintelor făgăduinței primatului: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi biserica mea, ție-ți voi da cheile împărăției cerurilor și porțile iadului nu o vor birui pe ea”.

De atunci în istorie, cupola în inspirația ei religioasă rămâne mărturie a geniului și vitalității catolice, împărăției lui Dumnezeu, a noului Ierusalim și vecinicelor făgăduințe, iar în vremuri tulburi simbol al eternei siguranțe. Ridicată spre slava vârhovnicului Apostolilor, străjuită de osemintele acestuia, are pecetea vecinicii: porțile iadului nu o vor învinge! Iar cuvintele Domnului rămân în veci.

SEPTIMIU TODORAN

PE DRUMUL DREPTĂȚII SOCIALE

De două decenii constatăm, neputincioși, situația absurdă a a funcțiilor publice. Crește din an în an, în chip îngrijorător, armata funcționarilor de tot felul. Numărul lor bate 406.619, adică 2,15% din populația țării. Nici o țară din Europa nu se poate mândri cu așa performanță, care, firește, impovorează greu bugetul statului și îngreunează în același timp administrația. — Iar în lumea funcționarilor și slujbașilor: haos în toată puterea cuvântului. Numai în administrațiile centrale, fără cele locale, 773 tipuri de salarizare! De ordine și ierarhie între ele nu putea fi vorbă. Nu numai dela minister la minister și dela o instituție la alta, ci chiar în sânul aceluiași dicasterii nu odată funcțiuni identice erau salarizate diferit, posturi se înființau în afara legilor organice, salarii se creiau arbitrar, după obraze și ochi. S'a ajuns astfel la stări de nedreptate isbitoare și la învâlmășală primejdioasă. Mecanismul de stat nu putea funcționa normal în astfel de condițiuni.

De aceea țara a primit cu mare satisfacție „*Codul Funcționarilor publici Regele Carol II**”, publicat pe data de 8 Iunie 1940. Este întâia încercare hotărâtă de a face ordine în acest haos, de a restabili ierarhia și de a da cuvânt dreptății.

Reforma decretată — și care va începe a se aplica dela 1 August 1940 — nu este nici completă, nici desăvârșită. Este numai partea întâi din marea rânduială care se așteaptă. Organizează, adică, din nou *funcțiunile publice*, unifică ierarhia, dă un statut al funcțiunii și al funcționarilor și se armonizează salariile. Organizarea, raționalizarea și reducerea serviciilor publice rămâne pentru altădată. — Chiar în această întâie parte decretată, se vor găsi, pe lângă inovații laudabile care limpezesc situații complexe, și dispozițiuni ce nu se vor putea menține, ci vor trebui modificate. În general însă, „Codul” este o peatră de temelie pe care se poate clădi, o pornire categorică spre noua rânduială ce trebuie desăvârșită. Acesta îi este meritul și valoarea specială.

Lăsând celor chemați și interesați discuțiile de amănunt, precizările și îndreptările ce se vor dovedi necesare, noi ținem să subliniem aci în chip deosebit laudabila tendință a legiuitorului de a urma, fie și mai timid, „comandamentele solidarității sociale și acelea ale primatului național”, fără de care nu se poate închipui o bună organizare a vieții colective. Ele se concretizează în măsurile de *ocrotire a familiei funcționarului*, ocrotire care dacă nu e atât de „largă și reală” cum o crede expunerea de motive a legii, este totuși promițătoare pentru viitor, când dreptatea socială va trebui să triumfe deplin și pe toată linia. Cea mai „reală” și mai importantă din aceste măsuri este, fără îndoială, cea cuprinsă în art. 25 al codului. Și anume: „*Funcționarul care are copii minori* primește următoarele alocații lunare: 350 lei pentru un copil; 350 lei pentru fiecare copil, dacă are doi copii; 400 lei pentru fiecare copil, dacă are trei sau mai mulți copii. — Din această alocație nu se face nici o reținere pentru impozit sau pensie; ea nu poate fi poprită sau urmărită pentru nici un fel de datorie”. Este o salutară înnoire față de rânduiala veche care cu ajutorul de bațjocură ce-l acorda numai pentru primii trei copii, cuprindea implicit indemnul criminal de a nu trece cu sporul familiar peste această limită scoborâtă! — În afară de aceasta, Codul mai are un capitol întreg (IV), care se ocupă de „ocrotirea familiei funcționarului”. Păcat însă că numai câteva din dispozițiile acestui capitol sunt concrete și pozitive. Cele mai multe se mărginesc a deschide administrațiilor publice diferite perspective prin realizarea cărora „vor putea” fi de folos familiilor de funcționari. Se prevede categoric că, „în caz de boală, funcționarul sau fami-

lia lui are dreptul la *asistența medicală* a administrațiunii*. — Pentru desăvârșirea profesională, culturală și fizică a slujbașilor și familiilor lor, „fiecare administrație va avea o *bibliotecă* de specialitate ținută la curent, și va organiza conferințe... va da înlesniri pentru frecventarea teatrelor naționale sau subvenționate de Stat... vor organiza *grupuri sportive* (art. 42). — „Familia funcționarului decedat are dreptul la un ajutor de înmormântare egal cu salariul brut pe 3 luni“, ajutor ce se va plăti imediat și care nu poate fi urmărit pentru nici un fel de datorii cu excepția celor de înmormântare. O altă dispoziție însemnată cuprinde art. 47, care prevede înființarea obligatorie, cu sprijinul Statului sau al administrațiilor publice, a *Caselor de economie, credit și ajutor*, pe departamente ministeriale și administrații publice. Toți funcționarii sunt datori să fie membri, economisind obligator și lunar o sumă de cel puțin 2% din salariu. — Păcat că *ajutoarele pentru căsătorie*, ca și la nașterea unui copil, înlesnirea de a dobândi locuințe ieftine, sprijinirea educației și instrucției copiilor, aprovizionarea funcționarilor cu articole de prima necesitate și înființarea caselor de odihnă, sunt lăsate toate numai la eventuala sollicitudine a diferitelor administrațiuni, care „*vor putea*“ contribui la întemeierea și susținerea căminului funcționarului în toate aceste feluri. „*Vor putea*“, dacă vor vrea, și dacă vor avea bani, și dacă... etc. Mult mai simplu, mai precis și mai concret în Germania, în Italia și chiar în Codul familiei franceze, unde toate acestea ajutoare sunt reglementate și s'au dovedit foarte rodnice.

Deosebit trebuie să pomenim prevederile art. 43, care sună așa: „Funcționarii *nu se pot căsători decât* cu aprobarea șefului administrației, care va putea refuza autorizarea pentru motive de ordin material, de demnitate și sănătate. — Funcționarii sunt obligați să prezinte administrațiunii *certificate de sănătate*, atât pentru ei cât și pentru viitorii soți, eliberate de un medic de Stat. — Funcționarii care se vor abate dela aceste dispozițiuni vor fi puși în disponibilitate“. — O discuție principială a drepturilor Statului de a se amesteca în viața particulară și familiară a cetățenilor, fie și funcționari, ne-ar duce prea departe. Ținem însă să atragem atențiunea asupra necesității absolute de a se preciza neîntârziat cuprinsul acestui articol, pentruca aplicarea lui să se facă în plină armonie cu principiile morale propovăduite de creștinism. Altfel el ar putea fi începutul unor mari neajunsuri și și mai mari abuzuri, cari în loc să ocrotească sănătatea morală și fizică a familiei, vor da rezultate exact contrare: vor reduce căsătoriile legale ale funcționarilor și

vor spori concubinatele cu întregul cörtegiu de urmări sociale condamnabile legate de ele.

Atăta, deocamdată, despre această încercare de reformă esențială, despre care va mai fi vorbă, c'e sigur, fu paginile acestei reviste.

A. POPA

ACȚIUNEA CULTURALĂ REGALĂ

Viața socială și națională se organizează și se consolidează prin instituțiile create, în mod firesc, ca un rezultat al maturității dar și ca necesitatea unei mai ample dezvoltări a acțiunii civilizatorii, a diferitelor ramuri de activitate spirituală omenească. O ochiire fugară în diversele epoci ale istoriei evidențiază deplin veracitatea afirmației. Stadiul de înaintare al diferitelor națiuni civilizate de azi ne dovedește deasemenea același lucru. Acolo unde instituții temeinice coordonează activitatea publică și privată, cultivând îndemnul la acțiune și garantând în același timp selecțiunea și continuitatea, viața, în ansamblul ei, realizează progresul cu pași repezi și constanți; unde lipsesc, însă, aceste instituții, viața se desfășoară neregulat, cu salturi de progres și epoci de regres și desorientare, cari sunt atât de neprielnice consolidării.

Instituțiile acestea se crează în mod normal ca o urmare firească și ca o necesitate. Așa s'a întâmplat în viața popoarelor mari din occident. La popoarele mici și mai ales la acele dintre ele cari abia mai târziu au fost chemate la viață independentă și, ca urmare a acesteia, la viața culturală și civilizată, adeseori aceste instituții au fost create de conducătorii lor și au avut prin urmare mai mult caracterul de ceva necesar pentru realizarea progresului. E drept că atunci când creatorii acestor instituții erau prea impetuoși în acțiunea lor, s'a putut ajunge la stadiul critic al formei fără fond, dar tot așa e de adevărat că numai datorită creerii, chiar arbitrar, a acestor instituții, popoarele mici și-au putut suplini, cel puțin parțial, absența dela activitatea civilizatorică a veacurilor trecute.

Starea aceasta de lucruri a stăpănit și stăpânește încă și în viața noastră românească. Jumătatea a doua a secolului XIX-lea este atât de bogată în întemeieri de instituții culturale și de civilizație în stil apusean, încât era aproape imposibil spiritului autohton a le da tuturor suflul de viață românească. A urmat deci în mod natural o criză, o disechilibrare spirituală și culturală care a oferit subiecte satirei incisive a lui I. L. Caragiale. Deceniile urmă-

toare și în special ultimele, din secolul al XX-lea, sunt pe drumul refacerii echilibrului pierdut.

Între instituțiile mai nou, cu răsunset mare pentru viața noastră națională, socotim la loc de frunte: *Fundațiile Culturale Regale*. Unindu-se Fundația „Principele Carol”, Fund. Reg. Ferdinand, Fund. Carol I. și Fundația pentru lit. și artă „Regele Carol II”, întărite prin așezământ legal și asigurate de permanenta și efectivă grijă a M. S. Regelui, fundațiile regale constituie, într’adevăr, în viața noastră cea mai formidabilă acțiune de culturalizare în sensul larg al cuvântului. Pentru fundațiile regale problema câștigului și rentabilității nu se pune; și aceasta era partea delicată și dificilă a tuturor instituțiilor editoriale de până acum. Tocmai de aceea, fundațiile regale au putut începe acțiuni editoriale de o atare amploare încât ele marchează indiscutabil o epocă nouă în viața noastră culturală. O trecere în revistă a acestor acțiuni întreprinse de Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II” precum și o succintă oprire asupra publicației lunare: „Revista Fundațiilor Regale”, vor fi suficiente pentru a le scoate în evidență.

Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II.” a deschis rafturile mai multor biblioteci: Biblioteca „Energia”, Biblioteca „Informativă”, Biblioteca „Artistică”, Biblioteca „Critică”, Biblioteca „Orașe”, Biblioteca „Teatrală”, Biblioteca „Enciclopedică”, Compozitorii români contemporani, Scriitorii români contemporani, Ediții definitive, Scriitori streini, Biblioteca de filosofie românească, Scriitorii români uitați ș. a. în cadrul cărora a editat până acum peste douăsutetreizeci de lucrări. În cadrul acestor biblioteci, care cuprind toate laturile de preocupare ale spiritului omenesc, se găsesc editate deja lucrări care au menirea de a deschide noi orizonturi de viață cititorului român (mai ales în biblioteca „Energia”, Biblioteca filosofică) ori altele prețioase pentru cunoașterea țării și neamului (Bibliot. „Enciclopedică” și „Ediții definitive”). „Operele premiate ale scriitorilor tineri”, din care s’au tipărit până acum, (1934—1939) în total 19 volume, constituie o inovație binevenită. Prin concursul anual imparțial și obiectiv organizat și editarea operelor premiate, începătorii talentați nu mai sunt lăsați la jocul intereselor editurilor particulare, care nu odată îi exploatau fără milă, impunându-le chiar anumite formule de artă, mai potrivite mercantilismului. Astfel arta și scrisul în general, prin acțiunea Fundațiilor Regale, și-a ocupat locul și interesul cuvenit în preocupările conducerii vieții naționale.

Biblioteca „Energia”, după cum o arată și titlul, este menită a aduce în câmpul lecturii cititorului român figuri, evenimente

și epoci cari au excelat prin acțiune și eroism, încununate acestea cu atâta perseveranță și abnegație încât au toată forța necesară îndemnelui și constructivității sufletului în această direcție. Ne mărginim a aminti aci câteva din cele 30 lucrări: *Pustnicul din Sahara*, *Viața lui Stanley*, *Viața lui Ștefan cel Mare*, *Cristofor Columb*, *Viața lui Pasteur*, *Domnul Tudor* ș. a.

În biblioteca „*Enciclopedică*” socotim că lucrările: *Istoria Românilor* a dlui Const. C. Giurescu, *Istoria limbii române* a dlui Al. Rosetti, *Fauna României* și *Flora României* ale dlui I. Simionescu, servesc în întregime cunoașterea țării și neamului atât în întindere geografică și în timp, cât și în cadrul faptelor și împrejurărilor sale de viață.

Să mai amintim din biblioteca „*Scriitorii români contemporani*”: Oameni cari au fost vol. I—IV de dl *N. Iorga*, Opera lui Mihai Eminescu vol. II—V, *Viața lui M. Eminescu* și *Viața lui Ion Creangă*, ale dlui *G. Călinescu*, iar din Biblioteca filosofică volumele dlui *Lucian Blaga*: *Orizont și stil*, *Geneza metaforei și sensul culturii*, *Artă și valoare* ș. a. cari alături de monumentală lucrare: *Destinul omenirii* a dlui *P. P. Negulescu* lărgesc pentru cititor orizonturile problemelor vieții românești și a vieții omenirii în general.

Un corolar al acestor realizări atât de necesare și atât de binefăcătoare pentru viața noastră culturală, este *Biblia* tradusă în l. română de pr. *V. Radu* și distinsul scriitor *Gala Galaction*. Judecând hârtia întrebuițată, legătura în pânză ca și tiparul frumos precum și prețul de 120 lei, într'adevăr popular pentru o astfel de lucrare, recunoaștem că această carte este între toate celelalte cel mai prețios dar ce-l face acțiunea culturală regală poporului român.

La toate acestea se adaugă *Revista Fundațiilor Regale*, revistă lunară de literatură, artă și cultură generală, care apare sub conducerea unui comitet și este acum în al VII-lea an al apariției. Numărul mare al paginilor (240), prețul mic (abonament: 360, exemplarul; 30 Lei) ca și regularitatea apariției și ținuta tehnică ireproșabilă au făcut-o dela început nu numai plăcută și căutată dar, prin materialul publicat, și indispensabilă oricărui român cu pretenția de om de cultură. Într'adevăr, pe lângă versurile și proza, cari ocupă mai mult de o sută pagini, cu rare excepțiuni, de o valoare artistică incontestabilă, ea aduce lunar studii, critică literară, eseuri și o bogată cronică, — cea mai bogată în viața noastră culturală, — care pe lângă evenimentele însemnate ale vieții românești aduce, în fiecare lună, o ochire succintă, dar suficientă pentru informație și orientare, în frământarea vieții spiri-

tuale omenești din întinsul continentelor. Desigur că această publicație lunară, cu atâta bogăție de material și cu un preț așa de mic, a produs un impas în viața periodicelor noastre; unele din ele au trebuit să-și ajusteze forma externă, să-și revizuiască mai serios materialul publicat și în general să-și fixeze mai bine ținta spre care tind și necesitatea publică pe care se bazează, altele au fost silite să urmărească mai puțin scopurile mercantile ori să intre eventual în lupta grea a mizeriei și chiar a agoniei. Se poate aduce oare din acest punct de vedere — acțiunea a fost cam aceeași și în viața editurilor — o umbră de învinuire acțiunii culturale întreprinsă de Fundațiile Regale? Credem că nu. Fundațiile Regale au pornit acțiunea culturală nu cu intențiuni de concurență, ci cu dorința de a întregi și lărgi cadrele vieții noastre culturale. Această întregire și lărgire a cadrelor se impunea ca o necesitate a progresului. Editurile și publicațiile vechi erau deficiente în această privință; azi, cele cari sunt necesare vieții naționale, n'au decât să se acomodeze regimului nou introdus în viața noastră culturală.

Adeseori dorul regal de înnoire și întărire a vieții culturale n'a încăput nici în aceste cadre de lucru atât de largi și atât de prodigioase. Ziua, apoi săptămâna cărții, a devenit azi răstimpul anual așteptat de toți cititorii români, mulți înscriși în rândul acestora datorită sărbătoririi cărții. În altă ordine de idei ne atrage luarea aminte „*Enciclopedia României*”, operă monumentală, și unică în literatura noastră, care este „întocmită sub înaltul patronaj al M. S. Regelui Carol II”. Stăruind, s'ar mai putea găsi încă multe fapte, îndemnuri și sprijin oferite de M. S. Regele vieții noastre culturale, dar ne mulțumim deocamdată cu atât cât am putut înșira în fuga condeiului și cu gândul mereu la spațiul restrâns.

Din atâta, însă, cât s'a spus, reese limpede caracterul și importanța epocală a acțiunii culturale regale realizată, în special, în Fundațiile Regale, care așa cum își dovedesc rostul și scopul prin opera lor de până acum, se înșirue între cele mai de seamă din instituțiile noastre culturale. Incadrate în considerațiile dela început, Fundațiile Regale formează o instituție creată de sus, ca o necesitate. Acțiunea de până acum, cu rezultate atât de binefăcătoare, dovedește însă că instituția culturală regală corespunde în același timp aspirațiilor culturale ale neamului. Recunoașterea acestui adevăr ca și străduința tuturor cititorilor de a profita cât mai mult de roadele acțiunii culturale regale, ar fi, credem, cel mai curat omagiu adus M. Sale Regelui, acum din prilejul împlinirii unui deceniu de glorioasă domnie,

FRANȚA NU MOARE

În filmul amețitor al imposibilului ce se realizează în forme apocaliptice, îngenuncherea Franței este un simplu episod. Cel mai incredibil; cel mai tragic din câte am înregistrat. În noaptea lui 16 Iunie, urmașii grenadirilor cari, deodată cu steagul eroismului legendar, au semănat pe toate meleagurile Europei supuse ideii învietoare de lume, au aruncat armele și au ridicat brațele ostentive spre milostivirea păcii. După luptă de abia câteva săptămâni, eroică fără îndoială, dar neconținut disperată, puvoaiile de foc și de oțel i-au cutropit irezistibil. Istoria de glorie fără seamăn a Franței n'a cunoscut clipă mai tragică decât aceasta.

Ne oprim, uimiți și îndurerăți, în fața crâncenului verdict al sorții. Nu noi numai, ci toată familia neamurilor cari vreau să poată fi socotite civilizate. Fiindcă toți, prieteni și dușmani, suntem tributarii nobilului popor îndoliat. Veacuri după veacuri, el a purtat în fruntea tuturor făclia culturii. Oricare ar fi contribuția altora la acest patrimoniu comun, nu se poate contesta că geniul francez a avut secole de-a rândul primatul. Trăsăturile esențiale, caracteristice ale culturii europene spiritul francez le-a imprimat. Asimilând mai curând și mai adânc decât alte neamuri duhul evangheliei, el a făcut să rodească în civilizația noastră puterea creștinismului, care a rămas neștearsă în ciuda rătăcirilor fatale, raționaliste și materialiste, spre care mai apoi tot neastâmpărul lui ne-a împins. Întoarcerea hotărâtă spre spiritual și uman este meritul lui. „Omul” cu drepturile lui imprescriptibile, cu libertățile lui indispensabile, din Franța a pășit pe scena istoriei ca să schimbe fața lumii. Tot acolo s'a plămădit „națiunea” ca realitate politică socială și conștientă, făuritoare de țări și de opere culturale specifice. Geniul ei scânteetor și neastâmpărat a creat mereu idei și fapte de cultură, pe care le-a știut transforma în bunuri universale, nu prin forță și asuprire, ci prin pură iradiație sufletească, prin atracție și penetrație spirituală. Iar eroismul ei generos a luptat nu odată pentru idealul dreptății, apărând drepturile celor mici și oproșiți. Astfel ea a fost nu numai izvor de lumină și stindard al libertății, ci și spadă făuritoare de cârmuri naționale pentru atâtea din popoarele Europei. Între ele — nu vom putea uita niciodată acest lucru, orice s'ar întâmpla în viitor; și suntem datori să-l mărturisim cinstit mai ales în aceste zile ale ei de restriște, — pentru noi, Români. — Așa se explică rolul ei covârșitor în progresul lumii, ca și vraja pe care a desprins-o asupra sufletelor. De aici încrederea de care s'a bucurat și durerea cu care asistă cu toții la catastrofa ei momentană.

De ce și cum a fost cu puțință această cădere de necrezut? — Nu avem dreptul, nici căderea să întrebăm. E sigur că procesul se va face, necruțator, acolo acasă. E firesc că se vor căuta vinovății și se vor dicta sancțiuni. Nu fără temei, de sigur. Căci răspunderi trebuie să existe. — Este însă foarte greu, ca totdeauna în situațiuni asemănătoare, să faci dreptate dreaptă. Judecățile se vor rosti în chip fatal pentru fapte și întrelăsări concrete, cari fusă, oricâtă gravitate ar prezenta, în realitate nu sunt decât amănunte de suprafață, spumă pe fața râului, apele căruia s'au sbuciumat și s'au tulburat în adâncuri pentru a produce valuri și spumă. Acest adânc al râului astăzi încă nu se vede. Azi se acuză „politicianismul” deșanțat și „frontul popular” cu manevrele lui destrămătoare. Și cine ar putea nega partea lor de răspundere? Dar cu nu mai puțină îndreptățire, acuzații vor putea invoca tocmai efortul făcut de „front” pentru înarmare (naționalizarea fabricelor de armament), în vremece marii potențați ai banului vindeau an de an Germaniei nu mai puțin de șase milioane tone minereu de fier, din care, cu bani englezești, s'au fabricat tancurile și avioanele cari au prăbușit Sedanul, au învăluit linia Maginot și au prefăcut în scrum mândria Franței.

Decât aceste judecăți de suprafață, mai adânc și mai just vede mareșalul *Pétain*, biruitorul din 1918 și semnatarul tragediei din 1940. El constată, cu tristeță, că Franța e mult mai slabă astăzi decât acum 22 de ani. „Avem astăzi mai puțini pretini, *prea puțini copii*, prea puține arme și prea puțini aliați”. Dar de ce Franța a ajuns în halul acesta, când dușmanul se înarma dincolo de Rin, în văzul lumii și chiar cu concurs francez vădit ori tănuțit? „După victoria noastră de atunci — continuă bătrânul soldat — *dorința de câștig și de plăceri a înăbușit spiritul de sacrificiu*. Toți au cerut mai mult decât au dat. S'a voit să evite orice efort”... — Acesta-i adevărul. Simplu și brutal: Franța e slabă, fiindcă nu mai are vigoarea morală care i-a dat tăria de altădată. Goana după plăceri a ucis legiunile de copii încă în sânul maicelor; lăcomia de bani a vândut fier dușmanilor și a înăbușit spiritul de sacrificiu. În fața cutropitoareii forțe adverse, Franța nu avea nici legiuni, nici arme suficiente. Sfârșitul nu putea fi altul.

Explicația e tragică și justă. Insuficientă totuși. Pentru că întrebarea continuă: de unde această slăbire a sufletului francez? De ce a scăzut în așa hal vigoarea lui morală? — Ceice vreau să vadă în adâncul fenomenelor sociale și au urmărit în această lumină linia de evoluție istorică a Franței, răspund fără înconjur: relaxarea rezorturilor morale este urmarea necredinții. Tăria sufletului francez a făcut-o adâncă lui religiozitate. Dar neastâmpărul iscoditor al geniului național a născocit teorii după teorii,

o serie întreagă de „isme” cari au tulburat seninătatea credinții strămoșești. Spiritul cartesian a dus la apoteozarea rațiunii și a raționalismului, a provocat revoluția care, la rândul ei, a instăpânit pe toată linia sistemul liberal cu toate exagerările lui ideologice și practice. Așa, deoparte, s'a destrămat unitatea de gândire și simțire a poporului francez căzut pradă laicismului disolvant, de altă parte s'a ajuns la rătăcirile capitalismului burghez în viața economică și la frământările democratice în cea politică. Toate împreună, idei și realități inspirate din acelaș duh deviat dela evanghelie, ne-au dat stilul și sistemul de viață al liberalismului care, pe lângă incontestabilele merite ce-și poate revendica, a ajuns în ultimele lui consecințe la anomaliile insuportabile și la distrămarea socială haotică, care a provocat reacțiunile totalitariste. În fața lor, țara clasică a liberalismului nu a putut ridica din vreme instituțiile și spiritul nou cerut de schimbarea vremilor. Așa a trebuit să plătească Franța, ea cea dintâi, rătăcirile dureroase a căror inițitoare a fost. — Privită în această lumină, mai depărtată dar singura adevărată, prăbușirea militară a Franței însemnează, în ultima analiză, condamnarea erorilor și rătăcirilor care au dominat atâta vreme viața Europei. A căzut nu un neam, ci un sistem care, cu tot adevărul fundamental ce cuprinde și în ciuda realelor servicii ce a adus progresului general, s'a înecat în propriile excese, ajungând la negația patentă a înseși principiilor sale de bază. Înfrângerea Franței arată neîndoios că a murit o lume și de acum ne îndreptăm spre alta, nelămurită încă, dar care în curând va trebui să-și limpezească ființa.

În căutarea noilor drumuri și în rânduirea acestei noi lumi, care ne va cuprinde pe toți, ce rol va avea Franța? Care va fi de aici înainte locul ei la masa popoarelor și în areopagul culturii? Enigmă. Noi credem, totuși, că Franța nu moare. „O conducere — vorba d. Iorga — nu e același lucru cu o armată, și o armată nu e tot una cu o națiune, cum cel mai mare succes tehnic nu acopere noțiunea biruinței”. A fost zdrobită armata, nu națiunea, și cu atât mai puțin geniul francez. Acesta trăește. Se va cutremura în fața tragediei, se va purifica în focul durerii și va eși oțelit din crâncena încercare. Se va întoarce iarăși, cu vechiul entuziasm, spre izvoarele limpezi ale credinții, din care și-a scos tăria trecutului. Curentul de înnoire catolică s'a arătat în anii din urmă proaspăt, impunător, deosebit de promițător. A venit însă prea târziu pentru a opri în cale avalanșa prăbușirii. Nu însă pentru a croi drumul geniului francez în noua lume care se plămădește acum. Admirabilele legiuni de tineret grupate în „Joc” și „Jac” etc. re-

prezintă marea nădejde de înviere a spiritului și vieții franceze prin puterea evangheliei. Prin ele, „fiica cea mai mare a Bisericii“ va fi iarăși, ca mâne, integral creștină, profund catolică. Atunci ea va purta iarăși, în fruntea popoarelor, steagul spiritului care va clădi o lume nouă pe mormanele de ruine ce le lasă în urma sa iureșul violenței și barbăria tehnică de acum.

A. P.

INSEMNAȚII

Biserica în vremelnice

În mijlocul răsturnărilor apocaliptice care zguduie temelile lumii noastre, n'a mai rămas decât un sigur punct de reper și de orientare: Biserica. E grea însă și situația ei. Se poate spune că din timpul marilor prigoane dela început nu s'a abătut peste ea furtună mai plină de primejdii decât cataclismul zilelor noastre. Este firesc deci să ne punem întrebarea: ce se va întâmpla cu Ea? Cum va trece prin marele prăpăd? Și ce are de făcut pentru a duce la biruință idealurile eterne în slujba cărora stă? — Problema îi frământă pe toți bunii creștini. Și mulți sunt gata și cu răspunsul. De obicei însă judecățile sunt ușoare, de suprafață. Sunt clădite mai mult pe speranțele proprii decât pe realitățile teologice adânci care călăuzesc drumul Împărăției cerurilor în mijlocul valurilor vremelnice. De aceea e bine să atragem atențiunea asupra judicioaselor observațiuni pe care le face, la această chestiune, *I. Leclercq*, în revista „La Cité Chrétienne“, din 2 Martie 1940.

„În mijlocul necazurilor ce apasă atât de greu omenirea de astăzi — scrie dânsul — ochii catolicilor stau ațintiți asupra Bisericii. Ei se întreabă cu drept cuvânt: Ce se va alege de Biserică și ce trebuie să facă? Evenimentele în curs vor favoriza oare o expansiune a Împărăției lui Dumnezeu, ori li vor fi potrivnice? Există astăzi un scris catolic destul de răspândit, care despre misiunea Bisericii în vremelnice nu știe spune decât o serie de generalități sentimentale, nu odată contradictorii: Biserica aduce oamenilor mântuirea; ea are încredința că nu se va nimici nici odată; evenimentele în curs nu sunt decât o luptă, pentru ori contra civilizației creștine; judecăți la care se mai adaugă o seamă de cuvinte elogioase despre prestigiul crescând al Bisericii și al Papalității în atâtea și atâtea țări ale pământului. — Dar toată această literatură uită o serie întreagă de adevăruri teologice fundamen-

tale. Și anume: Biserica aduce ce-i drept mântuirea pentru oameni, dar împlinirea ei se desăvârșește numai în lumea cealaltă; de aceea nu-i de loc exclus ca singuraticul și chiar generațiuni întregi să-și câștige mântuirea prin preț de suferințe grele purtate în această lume. Aceste scrieri uită deasemenea, că opera mântuitoarea a Bisericii se realizează mai ales în lumea internă, în convertirea sufletelor, așadară cu totul pe alt plan decât acela în care se desfășoară războaiele și prefacerile acestor vremuri, oricât și creștinismul este așezat în mijlocul acestei lumi tulburate. — Noi, oamenii de astăzi, suntem prea adese inclinați să judecăm biruințele Bisericii după numărul botezurilor și după eventualul sprijin acordat din când în când din partea Statului. Se poate însă întâmpla prea ușor ca într'o țară, în care aproape toată populația e botezată catolică, abia 10 la sută, ori poate numai 5 la sută a adulților, să ducă o viață conformă cu principiile creștine. Nici instrucția religioasă obligatorie nu dă totdeauna roadele sperate; fiindcă instrucția nu poate avea decât o influință foarte redusă acolo unde copiii încetează de a mai practica religia cât ce au ieșit din școală.

Hotărîtor pentru viitorul Bisericii — continuă autorul — este, tocmai în aceste vremuri, nu numărul, ci calitatea. Zece milioane de catolici cu adevărat activi pot da Bisericii mai multă putere salvatoare și mai mult prestigiu decât o sută de milioane de neactivi indiferenți. Mai mult și mai rău, aceștia din urmă nu fac decât să contribuie în mare măsură la distrugerea prestigiului Bisericii, pentru că la aparență, în fața lumii, ei reprezintă catolicismul, în realitate însă ei nu trăiesc în spiritul acestei credințe. Sfințenia Bisericii, Împărăția lui Dumnezeu, nu se poate măsura după numărul celor botezați, ci după numărul celor aleși, adică a celor, cari în mijlocul vâlturilor vremelnice realizează și trăiesc credința cu adevărat.

Din aceste considerațiuni se desprinde limpede datoria de a lucra cu toată stăruința pentru adâncirea credinței, pentru creșterea și sporirea elitelor care să ducă la biruință eternele idealuri ale evangheliei. (ap).

Transilvania între 1900—1930

Buletinul de presă „*Observator*” care, sub priceputa conducere a d. *Traian Chirilă*, urmărește în chip deosebit problemele minorităților etnice dela noi, publică în numărul său din 5 Iunie c. un tablou statistic alcătuit cu multă migală și deosebit de prețios. Înfațișează evoluția statistică a Transilvaniei între anii 1900—1930; pe județe și pe grupuri etnice înăuntrul fiecărui județ.

Am urmărit cu interes deosebit coloanele de cifre atât de grăitoare. Ne-am bucurat văzând creșterea impunătoare pe care o arată elementul românesc în câteva județe (ca de ex. în Bihor, unde dela 231.395 în 1900, elementul românesc număra în 1930 nu mai puțin de 324.215; ori în Maramureș unde dela 64.978 s'a ajuns la 93.207; Mureș: 67.402—93.393; Satu-Mare 122.957—188.514), și ne-am întristat constatând că alte regiuni, din cele mai bogate și mai sănătoase, stau pe loc ori chiar încep a da îndărăt. Iată, de ex. *Caras-Severinul* care în 1930 număra 328.308 suflete românești, iar după 20 ani de viață liberă românească a coborât la 320.985. Și nu poate invoca drept scuză nici sărăcia, nici emigrația. Surpriză dureroasă *Făgărașul*, care în 1900 avea 83.446 români, și în treizeci de ani abia poate arăta un spor infim de nici două mii: 85.205. E contaminată și Hunedoara, care dela 257.013 abia a ajuns la 276.199; în vremece maghiarii din aceeași regiune au crescut dela 28.260 la 37.593. — Regretând că spațiul nu ne permite să urmărim această evoluție pas cu pas și județ de județ, vom reține tabloul rezumativ care înfățișează dezvoltarea întregii Transilvanii în răstimpul arătat.

Neamul:	1900:	1910:	1920:	1930:
Români	2.603.667	2.830.076	2.933.520	3.208.767
Maghiari	1.312.732	1.505.888	1.284.659	1.353.288
Germani	542.178	494.223	438.771	544.274
Evrei	159.507	182.294	188.647	178.810
Alții	184.976	202.675	167.562	264.663
TOTAL:	4.873.050	5.159.704	5.068.375	5.549.806

Cifrele par liniștitoare: sporim în ritm mai accentuat decât minoritarii. Totuși rămâne un mare semn de întrebare: până când? Căci boala opririi pe loc, adeca a morții, a cuprins teritorii importante și se arată contagioasă. — Ne trebuie neapărat o altă politică a natalității și a familiei. (*ap.*)

*

Calea unirii bisericilor

În mijlocul prăbușirilor și răsturnărilor uluitoare prin care trecem, dorul unirii bisericilor creștine e mai viu decât oricând. Îl ține treaz voința instinctivă de salvare, care ar avea un suport de tărie extraordinară în forța pe care ar reprezenta-o creștinătatea toată închiegată într'o singură turmă, sub conducerea unui singur Păstor, așa cum a rânduit Mântuitorul. — Dar problema e mult mai grea decât și-o închipuie lumea în general. Foarte mulți din cei mai zeloși apostoli ai ideii strică mai mult decât folosesc cauzei,

prin intervențiile lor neprețuite și imprudente. De aceea toți acei cari vreau să contribuie în orice formă — și toți adevărații creștini trebuie să nutrească această dorință; preoții mai ales — trebuie să-și controleze și îndrumeze încercările după sfatul cercetătorilor competenți, cari au adâncit chestiunea și au ajuns la concluziuni care nu pot fi nesocotite. — Intre aceștia *P. Max Pribilla* S. I. este autoritate de primul rang. De aceea ne socotim datori a face cunoscute o seamă de considerațiuni ale sale, publicate în volumul festiv „Die Eine Kirche“ închinat memoriei marelui teolog I. Möhler, sub titlul „Wege zum kirchlichen Einheit“.

„Marea depărtare care există între creștinii diferitelor confesiuni — scrie *P. Pribilla* — ar trebui să ferească râvna unionistă de anumite revărsări sentimentale pe cât de bine intenționate pe atât de neavenite. Așa, de ex. n'au nici un rost, ci dimpotrivă produc numai confuzie și îndârjire, unele invitări și chemări la întoarcerea în sânul mamei Bisericii catolice, adresate unor eterodocși cari după starea conștiinței lor din capul locului nu se pot face catolici. — Apoi nu este îngăduit a întrebuița ca motive pentru unire considerațiuni de ordin utilitarist material, spiritual ori național, într'o cauză în care hotărîtor este numai și numai raportul conștiinței față de adevăr... Întâia premisă pe care trebuie s'o împlinească adevăratul prieten al unirii bisericilor este: să ia în serios deosebirile de credință existente. Adevărat că dealungul veacurilor s'a format în jurul nucleelor dogmatice controversate o adevărată ceață de neînțelegeri și prejudecăți, așa că ochiul nefarnat numai cu mare greu o poate străbate. Ar fi însă o greșală mare, fatală deadreptul, a reduce întregul proces de desbinări din sânul creștinismului la astfel de deplorabile manifestațiuni secundare. Dimpotrivă, trebuie să credem și să plecăm dela convingerea că sbuciumul diferitelor confesiuni țintește sincer înțelegerea exactă a creștinismului nefalsificat. — A doua premisă, dela care trebuie să plece orice străduință pentru înțelegerea dintre confesiuni, este conștiința mereu trează, că în bisericile despărțite stăpânește o mare ignoranță reciprocă, atât în ce privește lumea de gândire cât și cea de sentimente în care trăiesc. Ignoranța nu este însă o simplă și totală necunoaștere; ci este mai ales o semi-cunoaștere a adevărului, o pretinsă cunoaștere care dă o siguranță înșelătoare, în realitate însă închide drumul pentru adevărata înțelegere a celuilalt. În această privință le sună și catolicilor un comandament al vremii din care se naște o înaltă și serioasă datorie, dela care nu se poate subtrage nimeni dacă pricepe cât de cât problema și este capabil să-i simtă înțelesul. Trebuie să prindă cu mare bucurie orice

prilej ce li s'ar îmbia de a sta de vorbă, în spirit de perfectă frățietate, cu cei de altă credință, despre lucruri de ale religiei, despre cece este bun comun și despre cele ce despart. Încă din evul mediu „Corpus juris cenic” îi îndemna la aceasta, punându-le în față pilda Mântuitorului și aducându-le aminte că nu putem cuceri oameni dacă fugim de societatea lor.

Considerațiuni juste, care ne pot și trebuie să ne fie și nouă de folos. (ap.)

România văzută cu ochi de frate

Din legăturile cu Roma noi Românii numai câștiga putem. Sângele apă nu se face și conștiința înrudirii de sânge glăsuește puternic și convingător. Dacă această conștiință e iluminată și de focul aceleiași credințe, orice bariere se topesc și cei îndepărtați în spațiu, își devin aproape prin respect și iubire împrumutată. Și nici un cuvânt nu-i atât de inspirat și ascultat cu atâta drag ca cel isvorit din inimă de frate iubitor despre frate iubit.

Reprezentantul Romei petrine în România, Excel. Sa *Andrea Cassulo*, nunțul apostolic dela București, precum vedem din broșura „*Maica Domnului din România*” (Bixad, 1939), înțelege să folosească orice prilej binevenit pentru a prezinta Țara și Neamul românesc în culori zugrăvită de mână și inimă frățască. Așa, aflându-se în *Tropea* (Calabria) unde se cinstește o icoană socotită a fi fost dusă acolo din România (— i-se și zice: *Madonna din Romania* —) și luând parte la aniversara de trei veacuri a pomenitei icoane făcătoare de minuni, a ținut, în fața zecilor de mii adunate acolo la praznicul aniversării și în congres marial, o strălucită conferință despre „*Cultul Mariei în România*”. Cuvântarea aceasta cumpănită și elegantă (trad. I. G.), plină de laude și admirație la adresa Românilor și a României ar merita să fie cunoscută de toată suflarea românească. — O parte din ea:

„Dacă în timpul Paștilor v'ați găsi în mijlocul poporului român, vi s'ar părea că sunteți între creștinii cei dintâi. După Învierea Domnului, mari și mici, chiar și cei dela cârma țării se salută cu frumoasa mărturisire de credință ce se aude până la Înălțarea Domnului la cer: „Hristos a înviat!” — salutare la care se răspunde: „Adevărat a înviat!”. Cine trece pe lângă o biserică, se reculege și face de mai multe ori semnul crucii.

Crucea, semnul sfintei noastre răscumpărări, se găsește public, în toate locurile, în piețe, dealunugul drumurilor, lângă izvoare, pe vârful caselor, pe câmpii, pe dealuri. Toate vă vorbesc de credință.

E un popor credincios, care nimic nu încearcă, fără ca să se gândească mai întâi la Dumnezeu. Această credință se vedește și în evlavia către Preacurata Fecioară. În cinstea Ei țin Românii 15 zile de post și, în duh de înfrânare, se pregătesc să prăznuiască Sf. Maria Mare, numită așa de frumos: Adormirea Maicii Domnului.

Cultul odoarelor, mai ales al icoanelor, pentru care s'au purtat atâtea lupte în slăvitul trecut, trecut biruitor pentru statornicia creștinilor în evlavia către Maria, mai ales dela sinodul din Nicea și Efes încoace, totdeauna a fost foarte răspândit. În fiecare biserică, în fiecare schit, în mănăstiri, pe cărți, pe lăcașurile sfinte, pe pereți, pretutindeni se vede chipul Maicii Sfinte și al dumnezeescului Ei Fiu, Isus, în brațele ei de mamă.

O rază din această dragoste a ajuns până la voi, iubiții mei frați, fiindcă una din acele icoane, plecată din Răsărit în acele timpuri așa de grele, dar așa de slăvite, a vrut să se așeze aici, în mijlocul vostru, ca un izvor de binecuvântare și de mângăiere.

„Posuerunt me custodem” [M'au pus de pază]. Cât de frumos și de mângăitor e să vezi cum se potrivește evlavia voastră adâncă, fiască, cu aceea a Românilor, fiindcă, dacă v'ați găsi în timpul anului, la multe prilejuri, în mijlocul aceluia popor bun și scump, n'ați putea decât să împărtășiți acest plăcut simțământ al meu. Noroade întregi pleacă din parohiile lor, mișcate de o sinceră evlavie, de un duh de pocăință, pentru a se duce la lăcașurile Mariei. Priveliști mișcătoare ce însuflețesc credința, purifică sufletele, ridicându-le sus, sus, în sferile cerești”.

Allăm de firesc acest fel al Excel. Sale de a vedea sufletul românesc, fiindcă îl privește cu ochi de frate. Și nici că se poate altfel când cel care grăiește este fiul Romei carea ne-a născut ca neam în lume și ca creștini întru Hristos. (dn).

NOTE LITERARE

Din prilejul reeditării lui M. Sadoveanu

Scriitorul și artistul în genere este conceput în înțelesul celor mulți ca o ființă care deține, proporțional cu înălțimea creației lui, o anumită doză de forțe magice, ascunse și necunoscute de oamenii de rând. De aceea el se asociază în mintea noastră de cele mai multe ori cu o viață sdruncinată fizicește, dar de o mare tensiune spirituală. Viața lui este anormală, o înlănțuire de nenorociri. Realitățile istoriei literare — să ne gândim, numai, la V. Cârlova, Gr. Alexandrescu, M. Eminescu, I. L. Caragiale, Șt. O. Iosif ș. a. — au

contribuit mult la formularea acestui concept. Și totuși unii scriitori mari desmint total ceea ce s'ar părea a fi o regulă generală. Dl Mihail Sadoveanu oferă un caz de o putere demonstrativă rară în acest sens. Dsa a împlinit vârsta de șasezeci de ani și numără la activul său mai bine de patruzeci de ani de bogată și valoroasă activitate literară; cu toate acestea dsă se simte încă în depline puteri și este capul unei familii asupra căreia binecuvântarea lui Dumnezeu a coborât de multe ori. Astfel dl Sadoveanu scriitorul, deținătorul forțelor magice ale inspirației, a avut parte de o adevărată viață familiară cu toate bucuriile și greutățile inerente acesteia. De aceea dsă ne apare ca un caz tipic de un pronunțat echilibru între scriitor și om. Raportul acesta de echilibru a dat desigur vieții omului ceva din vraja neobișnuitelor forțe ale artistului, dar a imprimat și creației sale naturaleță și un tempo de liniștită și patriarhală creștere. Acest ritm îmbibat cu o vădită înclinare spre visare, spre retrăire a trecutului, spre frumusețile vizibile și trainice ale naturii, a câștigat dela început pentru opera sa aureola de veridică etnicitate românească și mai ales moldovenească. Mihail Sadoveanu scriitorul, ca și Mihail Eminescu, emană din însași ființa neamului și patriei noastre. El nu este scriitor pentru că așa vrea, ci pentru că sufletul prezentului și trecutului românesc îl obligă să-l concretizeze. De aci câteva note caracteristice ale operei sale: povestire lină, curgătoare și limpede ca izvorul de munte, utilizând toate variantele acesteia (schite, nuvele, romane, povestiri și amintiri), imposibilitatea de a-l încadra total în cadrele unui curent oarecare (romantic, clasic, realist, simbolist etc.) dar utilizându-le pe toate în locul și în măsura cerută de realitatea ce-și cerea ieșirea în viață, și în al treilea rând, bogăția neobișnuită a operei sale, numărând în cei patruzeci ani de activitate peste șasezeci de volume. O operă cu astfel de însușiri era firesc să cucerească dela început și din în ce mai mult sufletul cititorilor, contribuind enorm de mult la realtoirea eroismului vechiu moldovenesc ca și la întărirea legăturii neamului cu pământul strămoșesc. De aceea M. Sadoveanu este acum situat în șirul celor mai reprezentativi și mai citiți scriitori naționali. Trecând de mult granița, el duce, ca și Eminescu, în literaturile europene ceva din ființa noastră etnică în cea mai puternică autenticitate a ei.

Academia Română a premiat opera dlui Sadoveanu încă din 1904. Azi, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, ca un omagiu adus sexagenarului scriitor, dar răspunzând și unei necesități de a readuce în mâna cititorilor opera sa, din care multe

volume erau de multă vreme epuizate, a hotărât reeditarea operei sale întregi. Autorul, cu toată oboseala anilor trecuți, și-a luat însuși îndatorirea, plăcută dar desigur și grea, de a supraveghea și revedea ediția completă a scrisului său. După cum se anunță în prefața volumului I apărut în acest an, „opera poate fi împărțită în trei grupe mari. Prima grupă ar cuprinde lucrările de tinereță apărute între anii 1904—1917; a doua grupă, opera de tranziție și consolidare dintre anii 1918—1928; și a treia, lucrările de maturitate dela 1929 încoace... Prima serie, *Opere de tinereță*, va fi concentrată în opt volume de 500—600 pagini fiecare; ele vor apărea în decurs de patru ani, câte două anual“.

Este evident deci că avem a face cu o acțiune monumentală, care, după zece-doisprezece ani de străduinți, realizând circa 24 volume mari, va îmbogăți literatura noastră cu o ediție unică atât prin amploarea cât și prin valoarea ei artistică.

Acest volum, de 580 pagini cu prețul de 200 lei, cuprinde două bucăți mai întinse: *Șoimii și Vremuri de bejenie* și alte cinci-sprezece bucăți mai mărunte. Citindu-l, cele mai multe din bucăți recitându-le, unele a doua sau a treia oră, am avut impresia că retrăesc clipe de viață în mijlocul unui codru secular, unde, jos la tulpină, umezeala și miazma vechimii se întrepătrunde mereu cu jocul cântețelor arginții al paserilor și cu viața care pulsează năvalnic în mlădițele de sus, înviorate toate de razele unui soare strălucitor. Într'adevăr se resimte, parecă, mâna grijulie, unificând ortografia precum și străduința de a prezenta unitățile organice ale acestei vaste opere. În Cuvânt înainte (pag. XI) se spune că „această ediție definitivă are de scop, în primul rând, de a pune la punct lucrările alterate în succesivele reeditări făcute în decursul anilor, unificând în același timp ortografia; și, în al doilea rând, de a prezenta dezvoltarea organică a scriitorului, evitând confuzia care se face obișnuit între operele sale de tinereță și cele de maturitate“. Două note interesante mi-au rămas mai bine precizate, în urma recitării bucăților, în legătură cu această intenție de a distinge opera de tinereță de cea de maturitate. Găsesc caracteristic pentru scrisul de atunci al dlui Sadoveanu acest portret, în care analiza și plasticizarea se face în tonul simplu și lent al povestirii: „Era strașnic om, Cozma Răcoare! Când zic: Cozma, par'că văd, iată, par'că văd înaintea mea un om întunecos, călare pe un cal murg; mă țintesc doi ochi ca oțelul, văd două mustăți cât două vrăbii... Strașnic Român! Călare, cu flinta în spate și cu un cuțit de un cot ici, în chimir, la stânga: așa l-am văzut totdeauna... Și doar nu era cine știe ce grozăvie la trup; era un

bărbat mijlociu, ciolănos, smolît la față, un om ca mulți alții, — hei dar ce are a face? Numai ochii să-i fi văzut și s'a mântuit. *Strașnic Român!*" (pag. 461). Dar tot în acea epocă se vedește și darul de cântăreț al naturii, al naturii vii, care se amestecă pas cu pas cu simțirea omenească, însușire care dă prozei dlui Sadoveanu puterea de a sugestiona stări sufletești, pe infinit de multe game, fără a înfățișa ceva amplu și real din viața omenească ci folosind mai mult natura înconjurătoare ca mijloc de exprimare.

„În noaptea lină de vară, un susur slab trece prin codrul adormit; numai poiana vegheză cu ochiul ei de foc. Câteodată, prin cununile întunecate de deasupra, vine o șoaptă plină de mahnire de departe, cine știe de unde, apoi trece înainte, se mistuește în noaptea tranzișurilor. În răstimpul de liniște, izvorăște din adâncuri plângerea singuratecă și duioasă a buinei, ca o chemare omenească; apoi o tresărire deabia simțită, o fâlfăire de aripi, un fior depărtat de frunzișuri. În ierburile umede dela marginea poienii pornește cărâitul înăbușit al unui cristel; după un răstimp, o pre-peliță țipă mai departe, alta răspunde aproape de noi; un liliac trece ca un fulger negru prin roata rumână a luminii. Tăcerea se întinde iar mai adâncă; greierii țărăie monoton în liniștea mare; îngânarea lor tristă pare că izvorește din negura veacurilor. Și iar vine o șoaptă plină de mahnire, de departe, pe cununile frunzișurilor, și bătrânul codru oitează" (pag. 284).

Asemenea pasagii, adevărate juvaere literare, se găsesc la tot pasul în opera dlui Sadoveanu, așa încât, trecând peste nou-tatea temelor, unele exotice, ca și peste adâncirea analizei din operele maturității, ele produc impresia unei unități atât de evidentă încât, într'o anumită măsură, neagă însăși evoluția. Amintindu-ne vorbele autorului în care însuși se aseamănă cu un stejar a cărui tulpină este adânc înfiptă în pământul românesc, ne simțim îndemnați a asemăna opera sa cu coroana acestui stejar atât prin bogăție cât și prin frumuseță și vitalitate. Toți admirăm măreția stejarului prin impresia ce ne-o face coroana, dar grea, foarte grea, ar fi încercarea de a atribui fiecărei ramuri cotapartea cuvenită din măreția totală; și mai dificilă, aproape imposibilă, ar fi încercarea de a distinge ramurile vârstei din tinereță ale stejarului de cele ale vârstei maturității. Stejarul e mareț și frumos în întregimea coroanei lui. Tot așa ne apare și opera dlui M. Sadoveanu. Nu vrem să spunem, prin aceasta, că ediția definitivă în curs de editare nu va da totuși posibilitatea stabilirii punctelor de evoluție ale operei dlui Sadoveanu. Dar până vom avea posibilitatea parcurgerii tuturor volumelor proiectate, asemănarea noastră ne ispitește cu probabila ei veracitate.

N. COMȘA

Liviu Rebreanu la Academia Română

Trecutul d-lui Liviu Rebreanu și rodnicia sa activitate literară au făcut ca alegerea domniei sale între membrii Academiei Române să fie nu numai binevenită ci și unanim aprobată.

Este cel mai apreciat romancier al nostru. Puterea de pătrundere a sufletului uman ni se desvăluie în arhitectonicele creații *Pădurea Spânzuraților*, *Adam și Eva*, *Cluleandra*, iar *Ion* și *Răscoala* rămân realizări epocale, în cadre de epopee, pe tărâmul socialului.

Asemenea multor scriitori, d. Rebreanu se preocupă de țărănul român și motivele de inspirație, din romanele care l-au consacrat, sunt luate din viața țărănească.

Dar, până când la Gh. Coșbuc întâlnim țărănul idealizat, îmbrăcat în haină de sărbătoare, la O. Goga țărănul luptător pentru realizarea idealului național, la M. Sadoveanu țărănul plin de sfințenie moldovenească, d. Rebreanu ne prezintă țărănul real, trudit, exploatat, dar dârz în lupta pentru stăpânirea pământului.

Cu acest țărăn se simte scriitorul înfrățit și-i aduce elogiul, cu ocazia prezentării în Academie:

Înaintașul cu care îndrăsnesc eu să mă înfrățesc, e sărac și slab. Așa a fost totdeauna și așa va fi, probabil, totdeauna. Munca și suferințele lui hrănesc și îmbogățesc pe asuprașii lui. El e destinat să rămăe veșnic gol.

Discursul de recepție este o nimerită ocazie pentru o mărturisire de credință:

Lauda aceasta totuși nu vrea nici să înalțe, nici să dărâme și nici măcar să dovedească nimic, ci doar să mărturisească o credință și solidaritatea mea continuă cu inima celor mulți care au avut parte tot de ocări și proboziri și prea rar de vorbe bune...

Această prețuire a țărănului este justă și motivată. El este: izvorul românismului pur și etern... argumentul viu și cel mai puternic al autohtoniei noastre.

Pentru că:

Țărănul nu pleacă nici de voce, nici de nevoie. El n'are unde să-ș mute sărăcia, pentru că smuls de pe ogorul lui, va fi osândit să piară ca un arbore smuls din rădăcini. Deaceea țărănul e totdeauna păstrătorul efectiv al teritoriului național.

Țărina se amesteca neconținut cu cenușa și oasele înaintașilor, iar vâsduhul se umplea cu umbrele și sufletele lor până în țării. Nimeni și nimic nu-l mai putea clinti din loc, nici o putere și nici o schinguire...

Țărănului îi datorăm conservarea noastră ca neam; el este, însă, și

«îndreptarul culturii naționale, mai ales în ce privește literatura și artele»

„Limba românească, corectată într-una de scriitori și filologi pasionați, scârțâie din ce în ce mai rău și nu izbutea să nască poezia. Abia când scriitorii s'au apropiat mai atent de literatura țaranului au descoperit izvorul limbii și al poeziei românești. Alexandri a făcut un act revoluționar adunând și dând la iveală o comoară de poezie populară.

...Prin Eminescu țaranul român a dăruit elementul cel mai de preț literaturii noastre: limba curată, bogată, mlădioasă, mereu nouă, cu posibilitate de eternă înnoire, cu un dinamism etern, dinamismul eternului duh neaș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul nostru cel mai mare a fixat linia generală a originalității literare românești.

După Creangă și Coșbuc, mișcarea sămănătoristă, împreună cu cele similare și adiacente, a putut enunța axiomatic că o literatură românească adevărată trebuie să porceadă din realitatea românească, adică direct, sau indirect, din țărâniea care reprezintă ceea ce are mai original neamul nostru.

...orașul trebuie să fie pătruns, și el, de duhul pământului și al sufletului românesc...

Între sat și oraș trebuie să se creeze simbioza, care să potențeze toate puterile poporului. Numai simbioza aceasta va naște marea cultură românească de care, însăși, va beneficia și țaranul român, conservatorul trecutului și tinereții noastre.

De aceea azi și încă multă vreme spre țaranul român va trebui să ne întoarcem neconștient... creatorii români, păstrând contactul spiritual cu țaranul român, vor produce opere universale prețioase și vor servi, în același timp, destinul neamului.

Judecând obiectiv rolul pe care l-a avut țaranul român în formarea noastră socială și culturală, d. L. Rebreanu ține pe bună dreptate, să amintească datoriile noastre și ale țării față de el. Datoria supremă este să i se ușureze soarta.

„Nu prin fraze și hârțoage, nici prin pomeni și momeli, ci printr-o educație nouă care să-i asigure muncă rodnică și viață omenească. Și mai ales, și poate mai presus de toate, dăruindu-i ceea ce râvnește de multe veacuri fără încetare și în zadar: *Lumină și dreptate*”.

Crearea unui nou loc la Academia Română și alegerea d-lui L. Rebreanu între *nemuritori* ne bucură, și mai mult ne încântă, însă, discursul de recepție al d-sale, care este o dovadă că nu și-a uitat de cel care ne-a dat viață ca neam, iar dânsului nemuirea.

V. STANCIU

CRONICI

Sus inimile!

Neamul nostru trăiește ceasuri de durere și de griji întunecate. Loviturile sorții cad peste noi grele peste măsură. Amărăciunea ne acopere și tristețea ne învâluie ca norii aducători de furtună.

Dar numai pe slăbănogi ti frânge durerea. Aurul se lămurește și oșelul se face mai tare în focul suferințelor curățitoare. Acum e clipa în care Cel de sus ne încearcă, să se vadă ce suntem și ce plătim. Acuma trebuie să ne arătăm cu adevărat creștini, cari primesc cu bărbăție muștrările cerului și le prefac, prin pocăință, prin răbdare, prin îndreptare, în comori ce vor rodi valori neperitoare pentru ziua de mâine a neamului nostru. Furtuni mai grele au văzut părinții noștri și niciodată credința lor n'a șovăit. De aceea au biruit. Dreptatea eternă a răsplătit, ca totdeauna, vrednicile lor și, ca totdeauna, a sfărmat puterea trecătoare a nedreptății. Așa va fi și acum, dacă ne vom arăta vrednici de tragica măreție a încercării ce ni-se oferă.

Să ne strângem deci, cu toții, într'un singur mănunchiu de vreri și de simțiri. Să fim stăruitori în rugă și săritori la toată jertfa ce ni se cere, acolo unde și așa cum ni se cere, pentru apărarea sfințelor dreptăți românești. Și frați să ne arătăm unii față de alții, împărțind tot ce avem cu cei rămași fără cămin și fără pâine, brațele și munca noastră oferindu-o familiilor cari și-au trimis la paza granițelor

noastre comune pe cel ce ar trebui să poarte acasă plugul și coasa. Să nu fie între noi flămânzi și goi, snop de grâu să nu rămână nesecerat și nici o inimă nemângâiată.

Așa, de bună seamă, vom trece priemejdia și dreptatea noastră va rămâne învingătoare împotriva celor ce ne plzumesc și ne dușmănesc fără motiv. Sus inima, Români! (C. C.)

Episcopi auxiliari

Pe zi ce trece se adevărește tot mai îngrîșorător, și la noi, constatatarea Scripturii despre holdele Domnului în care nu sunt destul secerători. Nu că preoțimea noastră ar scădea ca număr, ca zel, ca pregătire. Din mila Domnului, contrarul este adevărat. Dar crește din zi în zi greutatea pastorației. Povățuirea sufletelor, risipite în vâltoarele pierzătoare ale lumii noastre haotice, este o datorie neasemnată mai anevoioasă, mai delicată, mai complexă astăzi decât acum câteva decenii. Fiindcă sunt mai multe primejdii, mai puternice ispitele, mai obosite sufletele și mai chinute mințile cu miile de probleme până azi inexistente. Se cere astăzi pastorație intensă, de adâncire, ramificată și specializată după mediu, după vârste; pastorație care să fie individuală și de grupări, producătoare de elite fără a neglija mulțimile; apostolat care să îmbrățișeze cu egală ardoare și competență întreg domeniul vieții și toate mijloacele mântuirii: amvonul și peana, euhologhionul și școala, asociațiile și ca-

ritatea, politica și economia. — Raportat la aceste imperative, numărul preoților noștri este mic.

Nu numai a parohilor și ajutoarelor lor, ci a episcopilor în primul rând. Fiindcă ei sunt supremii păstori; toate problemele și poverile pastorale sporite ale zilelor noastre în slujba lor se concentrează mai ales, prefăcându-se în răspunderi cutremurătoare și în poveri de temut și pentru umeri de îngeri. — Aceasta este situația mai ales în arhidieceza de Alba-Iulia și Făgăraș. Arondarea săvârșită cu prielajul înființării episcopiei de Nord l'a redus, ce-l drept, granțițele. Dar nu cu mult. A rămas tot cea mai mare între eparhiile noastre. Și mai ales cea mai extinsă. Ea cuprinde doar, pe lângă cele 600 parohii și 400 filii din Transilvania, întreg teritoriul misionar al vechiului regat, dela Craiova până la Galați și până la Uzulchiolul dela granița dobrogeană. Apoi marea problemă a Capitalei, în furnicatul căreia numărul credincioșilor noștri sporește mereu, încât ne-ar trebui numai acolo parohii de un protopopiat! Toate aceste împrejurări fac necesară înființarea unui post de episcop auxiliar, care până acuma nu a existat. Toate le-a avut în vedere Sfântul Scaun atunci când a împlinit vechea dorință a I. P. S. Mitropolit Alexandru, și i-a dat un ajutor în persoana fostului protopop al Bucureștilor, apoi canonic și rector al acad. de teologie din Blaj Dr. Vasile Aftenie, căruia i-a conferit titlul vechei eparhii din Bulgaria, de Ulpiana. Nu cunoaștem împrejurările speciale care au determinat pe Sfântul Părinte să aprobe un episcop auxiliar și I. P. S. Sale ep. Valeriu Traian dela Oradea. Au fost fără îndoielă, ponderoase. În fond nu pot fi altele, decât tot cele de ordin general pastoral pe care le-am subliniat mai sus. Numirea mai are, evident, și o importantă latură națională, o pastorație intensă, străbătută de

românismul genuin, pe care l-a propovăduit totdeauna Biserica noastră, fiind acolo la graniță de mai mare însemnătate decât în restul țării mai ferit de primejdii. Alegerea tânărului profesor dela Blaj Dr. Ioan Suciu, căruia i s-a dat titlul de Moglena, corespunde perfect acestor postulate spirituale și naționale.

Nouii arhieri nu au nevoie să fie prezentați în deosebi publicului nostru cititor. Numele și faptele lor sunt cunoscute. Vor fi și mai cunoscute, suntem siguri, în viitorul apropiat. Fiindcă sunt tineri amândoi (Psf. Aftenie are 40 de ani, iar Psf. Suciu abia 33), și dacă va vrea Domnul, le stă înainte încă o viață întreagă de muncă și de vrednicie. Perfect pregătiți teologiceste la școlile Romei eterne, plini de râvnă apostolică, pricepuți în cărmuirea sufletelor și vestirea cuvântului, ei vor întări forțele apostolatului suprem din Biserica noastră, încununând cu strălucire nouă coroana ce li s'a așezat pe frunși. — Darul Domnului să fie cu ei, întru lungime de zile, pentruca drept să îndrepteze cuvântul adevărului și să întărească împărăția lui Dumnezeu pe pământul și în sufletele românești. — Întru mulți ani! (C. C.)

Psihotehnică și vocațiune

Psihologia experimentală câștigă teren. S'au găsit, între altele, o serie de metode tehnice cu ajutorul cărora se încearcă a se preciza inclinările native ale copiilor, spre a-i putea îndruma în fațilbil cariera cea mai potrivită cu facultățile și puterile lor firești. În Italia s'au introdus în chip oficial în școală aceste metode psihotehnice. Și e sigur că, fiind o nouătate la modă, vor trece granițele și spre noi. De aceea e bine să reținem precizările pe care le face, în „Vita e Pensiero” din Aprilie, la această problemă, autoritatea necontestată a P. Gemelli, cu atât mai chemat să se pronunțe în cauză fiindcă e unul din

intemeietorii psihologiei experimentale în Italia și conducător al institutului psihotehnic al universității catolice din Milano, al cărei rector este.

Să ne ferim de extreme, spune P. Gemelli. Unii cred că se pot constata, pe cale psihotehnică, înclinările tinerilor cu precizie neîndoieală, și se pot stabili carierele în chip mecanic și infalibil pentru toată viața. Aceasta ar fi un fel de determinism psihologic, în care n'ar mai încăpea eventuale chemări din partea lui Dumnezeu, în sensul doctrinei creștine. Alții, dimpotrivă, socot toate rezultatele psihotehnice ca lipsite de orice valoare, încrezându-se numai în persoana educatorului când e vorba de cunoașterea aptitudinilor școlărilor și înbrățisarea unei cariere. Greșesc și unii și alții. Adevărul e la mijloc. Înclinări și aptitudini fundamentale există, în normă generală, prea puțin; fiecare are aptitudini pentru mai multe cariere, așa că rămâne loc larg pentru alegerea liberă și responsabilă. Psihotehnica însă ne poate da ajutor important la descifrarea înclinațiunii fundamentale și la urmărirea evoluției ei. Apoi, în timpul educației, înclinările native ale sufletului omenesc sunt influențabile și se pot forma, dezvoltând în mai mare măsură pe unele din ele și îndreptându-le spre o anumită chemare. Rostul consultațiilor psihotehnice nu este deci acela de a determina odată pentru totdeauna vocațiunea cuiva, ci de a urmări dezvoltarea înclinațiilor și facultăților native. Știința nu poate preciza încă relativă stabilitate respectiv educabilitate a înclinațiilor în timpul educației. Este însă limpede că spre sfârșitul acestei perioade de creștere, calitățile sufletesti ca și cele trupești capătă forme mai precise și mai statornicite. — Psihotehnica este un mijloc auxiliar care, împreună cu familia și cu școala trebuie să colaboreze pentru a îndruma pe tineri spre carierele care le sunt cele mai indicate. (a).

Schimb de populație

Valvătaia încă nu ne-a cuprins și pe noi. Mila Domnului ne-a ferit. Și munții cei mari cari se bat în capete au decretat că vreau pace în sectorul sud-est european. Ceeace totuși nu înseamnă că am scăpat de primejdii. Suntem amenințați chiar și dacă vom reuși să rămăcem înafara prăpădului până la capăt. Și în acest caz va fi vorba de noi, la masa verde, unde se va discuta ori, mai probabil, se va dicta nu „pacea” — care nu se impune cu sabia — ci noua orânduire a Europei. Căci de asta va fi vorba: se va croi o nouă ordine a lucrurilor.

Între atâtea probleme care se vor dezbate, deosebit de spinoasă va fi fără îndoială aceea a minorităților, care țin în continuă fierbere o bună parte din pământul vechiului continent. Dacă e să se pacifice cât de cât acest furnicar de uri și de dșmăni, va trebui neapărat găsită o deslegare pentru caleidoscopica împetritură în care trăesc atâtea nații diferite și divergente în aspirațiile lor. Dacă oamenii ar gândi și simți omeneste, ar putea rămâne fiecare acolo unde l-a așezat soarta. S'ar putea găsi un regim drept pentru minoritari, și ei ar putea conviețui în plină frățietate și colabora în cinstită lealitate cu națiunea majoritară în sânul și țara căreia trăesc. Dar acest „dacă” e greu de realizat. Fiindcă ar trebui împlinit deodată, de toate părțile interesate. Nu ajunge bunăvoința și largheța majorității — cum e cazul cu politica minoritară de largă onestitatea pe care o face România — ci e necesar să se găsească și în minoritari spiritul de înțelegere a realităților. Dar până când va mai dura încă paroxismul naționalismului care părjolește acuma în lume, și câtă vreme minoritățile au dincolo de hotare conaționali cu țară proprie care-i ațăță și ispitește neîncetat, atâtea înțelepciune, oricât ar fi ea de firească și binefăcătoare, nu se prea poate spera. Va trebui, în conse-

cintă, să se ajungă la cuțit, la operație radicală.

Ceeace nu poate însemna însă nici cedări de teritorii, nici rectificări de granițe. Fiindcă minoritățile nu sunt mase compacte, învecinate cu țara spre care râvnesc. Ci sunt risipite, ca făina, prin nația majoritară. Cedarea de teritorii, pe lângă că ar fi o evidentă nedreptate, ar duce problema cu și mai mare ascuțit încă în noua țară. Și basmul cu „minoritățile” nemulțumite ar începe da capo și ar merge înainte la infinit, creînd noi focare de agitații și tulburări.

Nu rămâne, prin urmare, decât soluția eroică pe care a preconizat-o Cancelarul Hitler și a și realizat-o în bună parte, cel puțin cu populațiile germane răslățite prin țările baltice și Italia: transferul. Il realizaseră mai înainte, pe scară mare, Grecii și Turcii. Ceeace arată că, oricât de mari ar fi dificultățile ce stau în calea acestei rezolvări eroice — și ele sunt de sigur imense; de ordin politic, sentimental, economic tehnic — nu sunt totuși de nefrivin. Iar rezultatul pe care-l vor da: țări cu populațiuni unitare și cu granițe etnice limpezi și indiscutabile, merită toate eforturile și toate sacrificiile.

Creдем și noi, ca d. *Porsenna* (în „Parlamentul Românesc” din 7 Iulie c.) că România trebuie să examineze, să studieze serios această deslegare a problemei minorităților, pentruca atunci când va fi momentul să aibă materialul documentar pregătit și planuri de execuție studiate. Ca nu cumva alții să ia și de astă dată inițiativa. (a.)

Spania antimasonică

Experiența tragică prin care au trecut i-a făcut pe Spanioli prudenți. Iau măsuri din vreme pentru apărarea sănătății morale și sufletești a neamului. În deosebi vreau să suprimă cu orice preț acțiunea disolvantă pe care au desfășurat-o în trecut și au continuat-o până în prezent cărțițele ascunse în diferitele loje francmasonice, în cuihuri comu-

niste și în o serie întreagă de asociații clandestine para-masonice.

Legea din 1 Martie 1940, publicată de Gen. Franco, le desființează pe toate. Toți bunii patrioți au încă posibilitatea să se lapede de ele și să încerce a repara răul săvârșit în trecut. Altfel vor suferi pedepse grele. — Expunerea de motive arată cât de îndreptățită este această măsură drastică, și sancțiunile care o însoțesc. „Printre atâtea factori care au contribuit la decăderea Spaniei — spune legiuitorul — poate nici unul n'a avut influență atât de periculoasă și n'a subminat mai des salutarele reacțiuni populare și eroismul armatei noastre ca societățile secrete de tot felul, precum și forțele internaționale cu caracter clandestin. De cele dintâi ține, mai ales, franc-masoneria, iar printre celelalte, care fără a constitui o societate secretă propriu zisă sunt totuși strâns legate de franc-masonerie și îi urmează metodele de a lucra la periferia societății, figurează multiplele organizațiuni subversive, asimilate și unificate în mare parte în comunism. — În pierderea imperiului colonial spaniol, în sângerosul război de independență, în războaiele civile care au măcinat Spania în tot cursul veacului trecut, în tulburările care au accelerat căderea monarhiei constituționale și au subminat etapele dictaturii, găsim totdeauna acțiunea conjugată a franc-masoneriei și a forțelor anarhice mobilizate de ea în folosul ideologiilor internaționale. — Aceste grave prejudicii cauzate mării și prosperării patriei s'au agravat deosebit în cursul ultimului deceniu, culminând în teribila campanie atee, materialistă, antimilitaristă și antispaniolă, care tindea să facă din Spania noastră satelitul și sclavul criminalei tiranii sovietice...”

Nu mai trebuie să pomenim că legea a fost primită cu unanimă însuflețire de toată presa și de toată suflarea spaniolă. Toți văd în ea o măsură de apărare a tradițiilor seculare, a idealurilor religi-

oase și a destinelor naționale amenințate de acțiunea criminală a grupurilor atee, internaționale, socialiste și comuniste, cari au găsit totdeauna cel mai puternic sprijin în logile masonice și în celelalte societăți secrete afiliate. — Să remarcăm doar atâtă, că toate aceste societăți disolvante, ca și procedeele lor de sfiorare și măcinare ferită de lumina zilei, au fost descoperite din bună vreme de Biserică și condamnate de ea cu tărie în timpuri când această atitudine a ei i-a atras numai odu general și epitetul de retrogradă. — Astăzi, firește, porecla s'a prefăcut în renume. Cum s'a mai întâmplat și se va mai întâmpla încă nu odată, în toate marile chestiuni în care Biserica vede mai adânc și mai clar în frământările societății omenești decât curente la modă (a).

Noile salarii ale clerului

Cel mai important și mai mult așteptat capitol din „Codul funcționarilor publici Regele Carol II”, publicat la 8 Iunie a. c. este cap. V, care reglementează „drepturile” slujbașilor publici, și în special, organizează din nou *tipurile de salarii* la care au drept, după grupurile și gradele în care se încadrează din nou.

Cele 773 tipuri de salarii din trecut, noul cod le reduce la 38 pentru funcționarul propriu zis și 14 pentru auxiliari, în total 52. — Toți funcționarii au fost încadrați, ținând seamă de studiile ce reclamă funcțiunea lor, în 4 grupe mari: a) cei cu titlu universitar; b) auxiliarii, cu gimnaziul sau o școală teoretică echivalentă; c) personalul tehnic inferior, cu școală primară și o școală de pregătire specială; d) personalul de serviciu. — Scara salariilor, (în care nu sunt cuprinși înalții demnitari: prim-ministru cu 60.000 lei lunar, ministru cu 54.000; subsecretar de Stat și Rezydent Regal cu 38.000) începe cu 55.000 lei lunar (Prim-președ. de casație, patriarh) și merge scăzând până la 4000

în grupa A (impiegatul stagiar), la 1.500 în B și la 750 în C și D.

Clerul ortodox și unit, cuprins în tabela 9 de încadrare, va avea salariile următoare: Patriarh 55.000 (tip. 1); Mitropolit 42.500 (tip 4); Episcop 26.000 (tip-11); Arhleru 19.000 (tip 16); preot doctor în teologie 6.000 (tip 33); preot licențiat în teologie 5.500 (tip 34); preot cu Institut teologic, cu bacalaureat sau diploma școlii normale 5.000 (tip 35); preot cu 10 clase seminar din Basarabia 4.500 (tip 36); preot cu institut teologic fără bacalaureat sau diploma școlii normale 4.500 (tip 36); preot cu seminar de grad II 4.000 (tip 38). — *Culte minoritare* se vor încadra ceva mai jos: Arhiepiscop 35.000; episcop 22.000; preot doctor în teologie 5.500; preot licențiat în teologie 5.000; preot cu institut teologic și bacalaureat 4.500; fără bacalaureat 4000. — Preoții cu seminar de gr. I sau studii inferioare vor primi 3.500 lei lunar (tip 25 B); iar minoritarii 3.000 (tip 27 B).

Pentru comparație adaogăm, că sublocotenentul în armată începe cu 9.000 lunar (tip 27); învățătorul provizoriu cu 4000, învățătorul superior cu 6000 (tip 33); în învățământul secundar profesorul provizoriu e încadrat cu 8000 (tip. 29), iar cel definitiv cu 8500; inginerul stagiar cu 8000 (tip 29), iar ing. cl. II ori arhitect ordinar cl. III cu 10.000 (tip 25); conducătorii din acest grup (tabela 11) cel mai slab plătiți încep cu 6000 (tip 33), ajungând un conductor principal cl. I la 12.000 (tip 23); medicul de circumscripție rurală 11.000 (tip 24), medicul de spital, secundar 6.000; asistenta socială 5000; agentul de control fiscal, stagiar 4000 (tip 36) ș. a. m. d. Mai observăm că toate aceste salarii se înțeleg brut, și pentru București. Pentru toate celelalte localități vor suferi scăderi după categoria în care se vor clasifica localitățile respective. Ele vor începe a se plăti din 1 August 1940. — „Gradațiile acordate prin lege diferitelor categorii de funcționari se mențin” (art.

30). Totuși pentru *regimul gradatilor și pentru cumul* se pregătește lege specială, care încă nu s'a publicat.

Față de trecut, salariile clerului prezintă oarecare îmbunătățire. La aparență mai mult decât în realitate. Fiindcă majoritatea preoților trăiește în comune rurale; apoi din cifrele brute de mai sus urmează a se face scăderi foarte importante. Dacă este totuși ceva urcare, apoi ea e departe de procentul de urcare a costului vieții, care se scumpește vertiginos din zi în zi. — Iar dacă facem comparație cu încadrarea celorlalte corpuri de funcționari, inegalitatea de tratament este isbitoare. Preotul licențiat în teologie — cum ar trebui să fie recunoscuți toți diplomații academii noastre — este pus în același tip 34 în care se găsește un învățător gr. I., maestru neasimilat provizoriu, mai jos decât ultimul conductor agronom ajutor care începe în 33 (cu 6000) și decât o asistentă socială principală, care are și ea 6000.

Lăsăm însă observațiile și judecățile. Va da Dumnezeu, sperăm, vremuri mai bune decât acelea prin care trecem acum. Atunci se vor putea discuta și îndrepta neajunsurile de astăzi. (a).

Misiunile părinților Iezuiți

Statisticile publicate recent de tot arată că *Societatea lui Isus* întrebuințează în misiuni nu mai puțin de 2145 preoți, 975 scolastici și 665 frați. În total 3.785 de misionari. Comparând acest număr cu cel de acum un sfert de veac (1266 preoți, 229 scolastici și 476 frați), vedem că numărul misionarilor iezuiți aproape s'a dublat.

Mai amintim aci că Părinții Iezuiți au zece noviciate în țările de misiuni: unul la Madagascar, unul în Liban, trei în Indi, două în China, unul în Japonia, unul în Filipine și unul la Java. Mai au nouă scolastice: la Madagascar (filozofie); în Indi: la Shembaganur (fil.); la Kurseong (teologie) și la Poona (teol.); în China: la Zi Kawei (teol.) și la Sienh-

sien (fil.); în Japola: la Hiroshima (fil.); în Filipine: la Novaliches (fil.); în Java: la Djokjakarta (fil.).

Cel mai mare număr de Iezuiți misionari îl dau provinciile franceze (aproape 1200); urmează Statele Unite Nord Americane (cu peste 500), apoi provinciile belgiene, spaniole, italiene, olandeze, germane, engleze, portugheze, irlandeze, canadiene, ungare, mexicane, columbiene etc. (v.)

Pius XII văzut de un protestant

Nu de mult a apărut la München o carte interesantă. Are titlul „Ich schwöre mir erwige Jugend“ și e scrisă de Ioan Kessler, pastor reformat și fost educator al copiilor împăratului Wilhelm II. Cartea este o autobiografie, prețioasă mai ales prin amintirile și portretele ce dă despre personalitățile de seamă ale Europei, pe care a avut prilejul să le întâlnească, în slujba importantă pe care o implinea. Acum vre-o cinci ani autorul a fost în Roma și a stat de vorbă și cu Card. Pacelli, pe atunci secretarul de Stat al Vaticanului. Iată cum descrie această întâlnire:

„In ultima petrecere la Roma am avut două întrevederi importante. Una cu Card. secretar de Stat Pacelli. Îl cunoșteam de când era nunțiu la Berlin. Câteva amintiri romane pe care i le-am povestit atunci l-au interesat deosebit și i-au îndemnat să mă invite la sine, la Roma. Acum l-am întâlnit în San-Pietro, la desvălirea unui monument. Deși era în ajunul plecării sale în America de sud și, deci, copleșit de treburi, m'a invitat totuși foarte cordial să-l cercetez a doua zi... Pacelli este una din personalitățile care te fascinează din prima clipă și cari lasă impresie neștersă pentru totdeauna. Statură înaltă, sveltă; față fină, spiritualizată, frunte înaltă; ochi negri iscoditori — are într'adevăr înfățișare de diplomat și prinț bisericesc de factură mare, plin totuși de naturalitate și amabilitate. Am vorbit

despre amintirile noastre din Berlin, apoi despre impresiile vechi și noi din Roma. Fără să vrem a venit vorba și despre viața religioasă a vremii. M'am silit să-i înfățișez situația bisericii evanghelice conform adevărului. Firește, nu am putut face altceva, decât să-mi exprim durerea pentru tulburarea și distrămarea ce se manifestă în biserica noastră. Am găsit la Card. Pacelli înțelegere desăvârșită. Am constatat însă totodată, cu câtă liniște privesc marile căpetenii bisericești dela Roma necazurile momentului. — Ne-am despărțit în cel mai perfect acord și cu nădejdea, că ne vom revedea în vremuri mai bune”.

Nădejde care, până astăzi, nu s'a împlinit. Din rele ce-au fost, vremile au ajuns catastrofale. Roma însă le privește și acum cu durere dar cu liniște: sub specie aeternitatis. (a.)

„Probleme ardelenae”

Sub acest titlu publică revista „*Tară Nouă*” din Cluj un interview al d. prof. V. Jinga, care trece în revistă, cu multă competență, diferitele aspecte ale vieții transilvane cu problemele ei esențiale. Între ele, în chip firesc, trebuia să se operească și la chestiunea celor două religii în care e divizat de veacuri elementul românesc de aici. Reținem cu plăcere juste observații ale distinsului profesor dela Cluj, care arată o mai serioasă înțelegere a problemei decât foarte mulți bisericești nerăbdători și copleșiți de prejudecăți. Iată pasagiile care ne interesează:

„O altă particularitate a vieții Ardealului este și diferențierea românilor în două religii. Aceasta este cea mai delicată problemă a Ardealului românesc, amândouă religiile găsindu-și un suport organic în simțirea și aspirațiunile neamului nostru de aici. Frezământul istoriei și luptelor noastre ne vorbește despre vrednicii mari aparținând deopotrivă celor două biserici naționale.

„Sibiul și Blajul sunt culmi de spiritualitate pe cari nici o conștiință românească nu le va renega vreodată. Pe deasupra unor mici și vremelnice controverse stă cremene sufletul unitar al neamului exprimat cu vibrații intense atât de greco-catolici cât și de ortodocși.

„Această constatare duce în mod firesc la o întrebare: dacă atât de puțin vă desparte de ce nu faceți totul ca să liți una, o turmă și un păstor? Se întreabă păstorii, dar se întreabă și păstorii.

„Se pare că în ultima vreme întrebarea aceasta este de o mai accentuată actualitate. Sunt dorinți oneste cari așteaptă ca prin contopirea bisericilor să se realizeze unitatea absolută a neamului nostru: unitate politică, de limbă și de credință religioasă. Dar exprimarea acestei dorinți aduce cu sine și o altă întrebare: toți să devină ortodocși, greco-catolici sau poate chiar romano-cath.? Această ultimă întrebare ține problema deschisă și poate încă pentru foarte multă vreme. Rezolvarea ei — care nu s'ar putea face în nici un caz printr'o bruscare — reclamă o evoluție a spiritului public. Mai mult decât în oricare problemă, așteptarea este aci la locul ei”.

Până atunci — adăugăm noi la aceste juste constatări — să căutăm a ne cunoaște prin iubire, să înlăturăm prejudecățile, să ne curățim simțirile de sgura perspectivei pur vremelnice, și să muncim împreună la valorificarea evangheliei în viața neamului nostru drag. Așa vom ajunge să ne înfrățim și mai apoi să ne unim. (a.)

Sub semnul unirii

Vremea aprigelor și sterpelor lupte dintre catolici și protestanți s'a încheiat de multșor în Germania. Pe încetul își face loc tot mai stăruitor și acolo dorul apropierii și al unirii. Necazurile bisericești și religioase ale anilor din urmă nu fac decât să apropie și mai mult pe ceice uniți ar fi mult mai tari în fața primejdiei.

Din acest gând și dor au luat ființă de câțiva ani încoace, la Berlin, cercuri de catolici și protestanți care, prin rugăciuni în comun și prin convorbiri sistematice de natură religioasă-teologică, netezesc calea viitoarei reuniri a creștinilor într-o singură Biserică.

La Rusaliiile acestui an, citim în „Schönere Zukunft” din 9 Iunie 1940, aceste cercuri au organizat în biserică Dominicanilor o impresionantă devoțiune în comun. Au ținut predici P. George v. Sachsen și superintendentul protestant Ungnad. Poetul Ernst Thrasolt a recitat imnuri divine din opera sa poetică, apoi întreaga adunare a intonat cântări corale din cele comune și a înălțat rugi întrefesute cu citiri din Scriptură. Au luat parte activă din partea catolicilor conducătorul general al asociației „Regelul Hristos” Dr. Metzger și Priorul P. Aureliu Arkenau O. P., iar dela protestanți parohul Dr. Bachmann, a cărui „Missa crucis” se executase de curând în biserică catolică Sf. Hedviga, pastorul Mendelson și lic. Dress. (a.)

Sf. Scaun și noua Europă

Un corespondent dela Vatican al ziarului „Corriere de Ticino” — cum reține agenția Rador — vorbește între altele, că Sf. Scaun urmărește cu mare luare aminte celea ce se petrec sub ochii noștri și înțelege să ia măsuri și pentru viitor. Scrie apoi în continuare:

„Războiul de astăzi nu va aduce numai schimbări adânci în hărțile geografice, ci va produce și mari modificări sociale, spirituale și etnice. De aceea Sf. Scaun se pregătește, cu întreaga putere a activității sale morale și religioase, să dea la milioane de oameni forța și baza morală care să-i ajute să se bucare de civilizația viitoare.

El se pregătește totodată să acorde învingătorilor colaborarea echilibrului său milenar.

Biserica a considerat totdeauna ca elemente accidentale și trecătoare regimurile care mor astăzi și care dovedesc prin

înauși faptul că mor că, și-au terminat, misiunea istorică. În tot decursul veacului trecut, care a fost veacul de triumf al acestor regimuri, Biserica a subliniat mereu ceea ce era rătăcit și nestabil în aceste sisteme. Se poate spune chiar că istoria politică a Bisericii în ultimul secol n'a fost altceva decât o luptă contra doctrinei revoluției franceze și că politica socială a Bisericii avea de scop să învingă aceste doctrine.”

Un lucru e sigur: Sf. Scaun în tot ce spune ori rânduește, e călăuzit numai și numai de dorința mai binelui oamenilor, totdeauna rămânând însă pe linia adevărului evanghelic și a moralei creștine integrale, a căror atingere ori ciuntire nu o îngăduie, de dragul nici unei teorii politice, sociale, ori filosofice. (n.)

Cruciada rugăciunii

Paralel cu înverșunarea și ravagările răutății, se întrecește și câștigă teren și spiritul bunătății. Una din armele acestora e rugăciunea și toți câți, urmând îndemnurilor bunătății, folosesc această armă, au toate binecuvântările Miresei Domnului.

Așa a fost și cu cei doi lezuți francezi cari au întemeiat în 1844 Asociația religioasă „Apostolatul Rugăciunii”, care în scurtă vreme s'a răspândit în toată lumea. „Anuarium Apostolatus Oratiosis” pe a. 1939 aduce amănunte foarte mângâietoare privitor la renumita asociație care, la dorința lui Pius XI, și-a mutat, în 1923, sediul în Roma.

După datele anuarului menționat, la sfârșitul anului trecut, „Apostolatul Rugăciunii” număra 1260 directori spirituali eparhiali și 125.787 directori spirituali de grupe locale. Numai puțina de 750 asociații călugărești și reuniri religioase li sunt agregate. Tirajul celor două publicațiuni ale „Apostolatului Rugăciunii” și anume: „Solia Inimii lui Isus” și „Cruciada

Euharistică" s'a ridicat anul trecut la 14,241.459 exemptare.

În unire cu această asociație activează alte trei formații religioase: „Ora Sfântă”, „Impărtășirea de ispășire” și „Cruciada Euharistică”. Aceasta din urmă e pentru copii. A fost înființată în vremea războiului mondial și are patru milioane de membri. Scopul ei este să slujească drept un fel de „noviciat pentru o viață creștină integrală prin formarea de trupe de elită”.

În vederea acestui scop în cadrele „Cruciadei” pomenite s'au format mai

în urmă două ramificații: una pentru băieți, alta pentru copii. Se roagă mult cu toții. Dar nu s'a rămas la rugăciunile buzelor, ci s'a trecut la rugăciunea faptelor de spășanie. Așa au luat naștere operele caritative: Apostolatul orbilor, Apostolatul bolnavilor, Apostolatul suferinței. Pentru bărbați s'a înființat Liga Junimii lui Isus. — În felul acesta cu binecuvântarea Sf. Părinte, au putut fi înmănușate multe milioane de dreptmăritori în aceeași operă de rugăciuni, ispășire și jertfă creștină. (n).

BIBLIOGRAFIE

P. IOSIF TĂLMĂCEL: *De dragul copiilor — Poezii și cântece catehetice*. — Săbăoani, 1939. — Pg. 264. — Prețul 30 lei.

Iscusitul mănăitor al versului, care este P. franciscan I. Tălmăcel, ne surprinde cu o încercare căreia cateheții îi simt de mult lipsa: o carte de poezii catehetice, didactice. Întreaga învățătură creștină este rezumată în cele peste 100 poezii cuprinse în acest volum, care și sub raport tehnic se prezintă cât se poate de bine.

Se înțelege de sine că nu e vorba de un catehism propriu zis, în versuri, care să țină locul manualelor. Fixarea adevărilor de credință în formulele lapidare ale catehismelor în proză nu poate fi înlocuită cu versuri, oricât de isbntite ar fi ele. Ci rostul poeziilor didactice este altul: ele întovărășesc lecțiile, le înviorază, și rezumă învățăturile în ritm și rime, care se învață și se rețin mult mai ușor decât proza. Aceasta este și intenția autorului. În „cuvânt înainte” ne destăinuie că „sunt 5 ani de când a sfârșit manuscrisul *Catehismul-ui Fundamental*, pe care însă nici azi nu-l poate tipări din lipsă de fonduri. Pentruca munca să

nu rămână cine știe câți ani fără folos, s'a gândit să tipărească cel puțin poeziile catehetice ce întovărășesc fiecare lecție din acel catehism”. — Și până la publicarea anunțatului *Catehism*, ele vor fi, fără îndoială, cât se poate de utile cateheților. Mai ales acelea care cuprind îndemnuri morale, rugăciuni și afecte. De sigur, unele din acestea se vor putea și cânta, așa cum dorește autorul, care are la activul său și *Cântărețul Catolic*, carte de cântece didactice, anunțându-ne că și pentru poeziile de față va publica un caet de melodii ușoare, cu ajutorul cărora textele se vor întipări și mai ușor în mințile copiilor.

De sigur, în judecare încercării; punctul de vedere strict literar trebuie lăsat la o parte. Nu e vorba doar de poezie propriu zisă, ci de o simplă versificare a învățăturilor credinței; întreprindere mai grea decât pare. Totuși, în general, autorul a reușit să ne dea versuri ușoare și limpezi, — pe care copiii le vor învăța cu drag. — E tot ce a dorit și a intenționat. (ap.)

ROMUL BOILA: *Statul*. Vol. I: Considerațiuni teoretice. — Cluj Tipografia „Cartea Românească”. 1939. — Pg. 246. — Prețul?

Încă în 1920 autorul a publicat „*Dreptul constituțional Român*”, lucrare didactică în primul rând, menită drept manual pentru studenții cari îi ascultau cursurile la facultatea de drept din Cluj. În 1927 nu s'a mulțumit cu o simplă reeditare — care devenise necesară — ci a refăcut-o radical și, sub titlu modificat „*Organizația de Stat*”, ne-a dat un adevărat tratat, înfățișând problema organizației Statului nostru în toată întinderea ei și mai ales punându-o în raport cu organizația altor State. Subliniind calitățile alese ale studiului, un om de specialitate ca d. prof. G. Alexianu își încheia aprecierile, constatând că lucrarea „constituie o importanță contribuție la problema dreptului public și am dori ca această contribuție românească să poată pătrunde și dincolo de hotare, pentru a putea intra în domeniul umanității”. Un alt condei competent, al d. I. Gârnețiu, după o analiză amănunțită, ajunge, între altele, la constatări ca acestea: „Este o lucrare de mare valoare științifică și în același timp mi pare expunerea cea mai desăvârșită ce s'a consacrat vreodată la noi unui atât de vast subiect... Se prezintă ca o lucrare imparțială, bine documentată și precisă, fiind compusă cu grije până în cele mai mici detalii. — Informațiunea sa abundentă, expusă în fraze frumoase, de o construcție clară și savantă, precum și deslășurarea armonioasă a ideilor, dau impresia cititorului că cunoștințele din domeniul vieții de Stat nu sunt simple speculațiuni intelectuale, și mai puțin încă literatură de amuzament”.

Reținem aceste aprecieri juste și competente, fiindcă lucrarea de față le merită mai din plin încă decât cea din 1927; aceasta fiind o nouă ediție a ei, mult completată și refăcută în

părțile teoretice, „prin introducerea de noi capitole, prin analizarea produselor noi ale literaturii, prin punerea la punct «la zi» a materiei comparative”. — Într'adevăr, pe lângă împrejurarea că este cel mai complet tratat românesc de acest fel, studiul d. prof. Boila are calități cu totul remarcabile. Este un tot trichegat, stăpânit de o concepție unitară și consecventă. E scris limpede, concentrat și totuși viu. Potrivit ca manual pentru studenți și interesant ca lucrare de știință autentică. Autorul adică, stăpân perfect pe întreaga literatură română și streină concernată, nu se mulțumește să adune și să sistematizeze ceea ce spun alții, ci analizează și judecă; prin lungă meditație și-a făcut propriu sistemul de idei, pe care-l expune apoi deosebit de îngrijit până în cele mai mici amănunte. E o lucrare de mare conștiință, în care vibrează în fiecare șir convingerea adâncă. De aici puterea de atracție și viața pe care o capătă, în paginile sale, o materie atât de aridă.

Cu deosebită bucurie trebuie să relevăm faptul, că linia călăuzitoare, aceea care dă caracterul specific și asigură armonia sistemului de idei al autorului, este concepția sa declarată și consecvent creștină, despre om și despre Stat. — Împreună cu Papa Leon XIII (enc. „Immortale Dei”) și cu toți gânditorii creștini, consideră instituțiunea Statului, de care omul este legat cu toată ființa sa, ca „o parte a creațiunii”, originea lui trebuind deci căutată „acolo, unde se caută originea omului și a tuturor lucrurilor”. (pg. 47). Iar pentru înțelegerea creațiunii nu se pot înlătura nici „probele așa numite supranaturale, despre a căror existență dealtfel face dovadă viața noastră și toate lucrurile omenești”. (Pg. 47 nota 1). — În per-

lect acord cu aceeași concepție de temelie formulează și teza despre „menirea Statului”: „Precum ne învață istoria și experiența, Statul există exclusiv pentru servirea omului” (pg. 59), și anume pentru a înlesni „realizarea vieții virtuoașă a oamenilor” (pg. 82). Pentru justificarea acestei teze are, între altele, considerațiuni de adevărată apologie creștină. Iată, de ex. ce scrie la pg. 68-69:

„Noi am adoptat ca teză fundamentală imortalitatea sufletului și atunci evident, că viața noastră pământească premerge unei alte situații, care va urma după moartea noastră trupească. Având această credință va trebui să trăim viața noastră pământească, și să căutăm s'o întocmim și pentru alții în așa fel, încât să ne mulțumescă sufletul. În acest scop, avem datoria de a utiliza toată materia ce ne stă la dispoziție începând cu materia ființei noastre. Din experiența vieții noastre cunoscând toate bunurile materiale și sufletești și cercetând cele mai intime ale noastre taine sufletești, vom ajunge la concluzia, că numai deprinderea virtuților ne mulțumește pe deplin sufletește. Analizând viața mai de aproape vom constata că ea stă dintr'un șir întreg de jertfe. Omul se jertfește pentru sine și pentru ceilalți oameni. Numai punând deprinderea virtuților ca scop al vieții pămâtentene vom putea înțelege importanța inegalității dintre oameni, care se ridică, ca o condițiune naturală. Inegalitatea aceasta se prezintă atât sub raportul înălțării fizice, cât și sub raportul însușirilor sufletești. Viața virtuoașă a oamenilor constă tocmai în faptul, că fiecare om între condițiunile lui naturale să caute să trăiască și să se desvolte în așa fel încât să facă posibil același lucru semenilor săi. Din varietatea imensă de ființe omenești inegale, trăind după aceleași reguli ale virtuții, va rezulta armonia care

este cea mai mare comoară a naturii. Tot progresul ce l-a făcut până acuma omenirea și îl va face cu pași repezi pe toate terenurile servește tocmai acest scop. În măsura cum omenirea progresaază, deprinderea virtuților câștigă teren și prin posibilitățile crescânde de a fi înțelese și câștigate se armonizează inegalitățile dintre oameni spre mulțumirea sufletului”.

Tot așa de frumos și de convingător arată înrăurirea hotărâtoare pe care a avut-o creștinismul în transformarea vieții sociale și de Stat, la dărâmarea inegalităților artificiale și a nedreptăților sociale ale vechiului Stat păgân (73). Mai mult: „arătând creștinismul legile și percepțiile conform cărora are să-și întocmească fiecare om viața sa pământească, a contribuit în mod hotărâtor la crearea de baze solide pentru existența Statelor”. Și „nu este vina creștinismului dacă învățăturile sale sublime nu s'au aplicat în mod practic nici în evul mediu și nu se aplică nici azi. În locul forței brute era să se instituască iubirea — nu creștinismul este de vină dacă în tot evul mediu și chiar azi viața Statelor moderne este caracterizată prin acte de forță” (74).

Aceeași gândire nobilă și senină în capitolul atât de judicios despre „Statul mondial”... „Orice origine, calitate și caracter ar avea omul, în fața creatorului nu se deosebește de semenii săi. Nu poate fi deosebire între om și om nici în privința misiunii lor” (111). Plecând dela această convingere, autorul este de părerea că „înființarea Statului mondial este în funcțiune de progresul omenirii... Omul se va cunoaște tot mai bine și va veni o zi când el va ajunge la neștrămutata convingere că între om și om nu este deosebire sub raportul adevărurilor eterne. Egale considerațiuni și egale posibilități pentru toți! Dreptatea trebuie să stăpânească

toate raporturile omenești. Intre oameni nu pot fi dominanți și dominați, exploatați și exploatați, ci egal în dreptăți, numai în acest mod își va putea îndeplini omul misiunea sa în condițiuni naturale" (113).

Regretăm că spațiul restrâns, ca și caracterul revistei noastre, nu ne îngăduie o analiză amănunțită a întregel lucrări, ci ne siflește să ne mulțumim cu spicuirile exemplificatoare de mai sus. Amintim doar atât că în cele 13 capitole ale sale, cartea îmbrățișează toată teoria despre Stat, începând cu numirea de „stat”; condițiunile lui de existență, în general și special (7, 8, 9); originea instituțiunii de stat, începutul și sfârșitul statelor concrete (4); menirea Statului (5); organizația Statului (10) și principiile de organizare (12); Statul mondial (11); în urmă „Dreptul și menirea lui”.

În legătură cu acest ultim capitol, subliniem importante considerațiuni în temele cărora autorul propune să se părească diviziunea tradițională a dreptului în public și privat, aceasta fiind contrară unității dreptului, care este întreg în Stat, deci are caracter public, stând însă cu statul împreună în serviciul oamenilor, adică a „privatilor”. — Tot aci ne permitem însă și o scurtă observație. Deși autorul razimă dreptul în ultima analiză pe virtutea morală a dreptății (160), nu este totuși destul de precis în analiza elementelor constitutive ale dreptului. Aici subliniază în așa fel „constrângerea” ca element esențial și caracteristic dreptului, încât s'ar putea prea ușor ajunge la tălmăcirii care de sigur nu sunt în intențiunea sa. Dacă „din stipulațiunile internaționale numai acelea vor forma drept cari se pot impune cu forța de constrângere materială, celelalte n'au valoarea dreptului” (959), urmează că între un stat puternic și unul slab nu pot exista stipulațiuni cu caracter de drept propriu zis, fiindcă cel mic

nu le poate apăra cu forța; în schimb actul de cutropire al celui tare nu constituie violare de drept, ci cel mult una morală. La fel între indivizi. Ceea ce nu se poate accepta. Precum forța nu crează drept, tot așa nu constrângerea constituie esența dreptului. Nu înțelegem prin aceasta să ne amestecăm într'o controversă care nu e lămurită încă nici în tabăra filozofilor catolici, ci am fi dorit mai multă precizie în expresiile cari altfel pot avea sens eronat. — Tot așa, neprecisă și susceptibilă de interpretări varii este afirmațiunea prea categorică: „Dreptul este un produs al conștiinței de drept, care se poate însă manifesta numai în Stat și prin Stat” (160). Există, doar, alături de Stat și o altă societate perfectă, cu un sistem de drept al ei propriu și independent. E vorba de Biserică. — În urmă, privitor la originea Statului, sunt desigur unii reprezentanți ai doctrinei teocratice-religioase cari spun „că puterea este dată de Dumnezeu chiar cu desemnarea persoanelor sau dinastiilor” (în chip mijlocit, indirect); nu se poate însă afirma peremptoriu că „această doctrină a fost susținută de Sf. Augustin și de Sf. Toma de Aquino” — păreriile cărora sunt obiect de discuție încă neînchisă —; și cu atât mai puțin că ea „a fost consacrată prin hotărârile Conciliilor și Actele Papale” (?) (50). — Ne-am permite, de încheiere, și o modestă sugestie de ordin practic. Credem că o bună parte din materialul foarte prețios condensat în note ar trebui să intre, la o nouă ediție, în text. Din punct de vedere didactic și tehnic, cartea n'ar putea decât să câștige din această distribuire mai firească a textului.

În concluzie: suntem datorii cu vie recunoștință dlui R. Boila pentru darul atât de prețios făcut științei de drept prin această lucrare de ținută atât de elevată și dorim să vedem cât mai curând continuarea, în volumele ce vor urma. (ap.)

P. ION M. GĂRLEANU: O. F. M. C. — Cum trebuie să iubim pe Dumnezeu. — Traducere din l. franceză. — Oradea 1940. — Pg. 60. Prețul 5 lei.

Există, fără îndoială, în zilele noastre de urgie, o „nostalgie a paradisului”. Acum când se prăbușesc cele vremelnice, crește dorul celor netrecătoare. — Dar câte din sufletele muncite de acest dor găscă cu adevărat calea înălțimilor fericitoare? Câte nu se rătăcesc și câte nu se istovesc dibuind în necunoscut? ! Fiindcă ignoranța religioasă e mai mare decât s'ar crede.

Preoții se trudesă, de sigur, s'o împraștie; dar nu prididesă. Cartea este un ajutor de neprețuit și de netrucuit. Și, slavă Domnului, nu ne putem plânge de secetă. Numărul tipăriturilor cu cōținut religios sporește din zi în zi. Dar nu toate sunt la fel de bune și folositoare, precum nu toți preoții sunt conlesari ori conducători de suflete la fel de iscușiți. Unele din cărțile de pietate sunt reci și reci; țesături de principii și de argumente grele, ca zidurile de biserică neisprăvite în care nu se face slujbă. Ele dau despre viața evlavioasă o icoană sombră, care înspăimântă mai mult decât atrage. Altele, în schimb, sunt „dulci” și leșinate; dau limonată searbădă în loc de vinul vieții crăștinești adânci și reale.

Broșurica aceasta — tradusă de P.

Gărleanu într'o frumoasă și înțeleasă românească — nu cade în aceste păcate. Ci merge, senin și bărbătește, pe drumul drept de mijloc. Doctrină limpede, concisă, virilă, expusă însă atrăgător și viu, cu mai mult suflet decât cu ostentație savantă. Dupăce arată, în introducere, prețul imens al poruncii în care se rezumă toată legea și prorocii, expune, în partea I, „învățătura despre dragostea desăvârșită către Dumnezeu”, pentruca în partea a doua să ne învețe „practicarea” acestei virtuți supreme. Totul simplu, practic, ușor și viu, ilustrat cu texte din scripturi și din scrierile sfinților, presărat cu pilde, cu sugestuni și formulare de rugăciuni potrivite. — Imprejurarea că broșura a ajuns la numeroase edițiuni în toate limbile mari europene e cea mai bună recomandăție, ca și faptul că Card. Casanos al Barcelonei acordă indulgență de 200 zile pentru fiecare capitol citit din ea cu pietate și iubire către Dumnezeu.

O recomandăm și noi cu toată căldura. Preoții din pastorație vor găsi în ea un neprețuit colaborator. S'o răspândească deci. La fel catehești în școli. Prețul de abia 5 lei o face accesibilă tuturor. (Pe deasupra, la 10 exemplare cumpărate, se dă unul gratis). (ap.)

